

YIL 28 SAYI 98-99 2018/1-2

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından üç ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli Yayın
Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyelerine ücretsiz gönderilir.

Yayınlayan

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına;
Yayın Komitesi
Sahibi Halil İbrahim Alpaslan
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Nilüfer Çınarlı Mutlu
Yayın Sekreteri Çiçek Ş. Tezer Yıldız
Grafik Tasarım Güler Özsakarya Ertan
Konsept Tasarım Emre Çikinoğlu

Yayın Komitesi

Yenal Akgün
Hümevra Birol Akkurt
H. İbrahim Alpaslan
T. Didem Akyol Altın
Erdal Onur Diktaş
Hikmet Gökmen
Ülkü İnceköse
Emel Kayın
Nezihat Köşklük Kaya
Seçkin Kutucu
Nilüfer Çınarlı Mutlu
Elif Sağlamer
Necdet Ulema
Ali Okan Yılmaz
Ebru Yılmaz
(Soyadına göre alfabetik)

Tarandığı Veritabanları

DAAI - Design and Applied Arts Index

Yayın Yeri

1474 Sokak No: 9 Alsancak İzmir
Tel: (232) 463 66 25 (pbx)
Faks: (232) 463 52 12
egemim@izmimod.org.tr
www.izmimod.org.tr

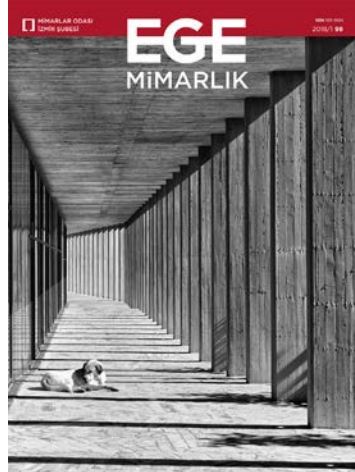
Akhisar Temsilciliği: (0236) 414 86 50
Aydın Temsilciliği: (0256) 213 45 33
Dikili Temsilciliği: (0232) 671 85 02
Kuşadası Temsilciliği: (0256) 612 00 91
Manisa Temsilciliği: (0236) 232 68 07
Nazilli Temsilciliği: (0256) 312 84 83
Ödemiş Temsilciliği: (0232) 545 73 73
Salihli Temsilciliği: (0236) 715 08 23
Turgutlu Temsilciliği: (0236) 312 04 21
Uşak Temsilciliği: (0276) 212 29 57

Baskı

Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mahallesi Soğuksu Caddesi No: 3
34408 Kağıthane / İstanbul
Tel: (212) 294 10 00
www.masmat.com.tr
Tarih: Ekim 2017
Sertifika No: 12055

Yayın Koşulları

- Gönderilecek yazılar 1600 sözcüğü geçmemelidir.
- Görsel malzeme, teknik işlemlere uygun orjinal fotoğraf, dia olabilir (Dijital ortamda iletiliyor ise min. 20 cm. eninde, gerçek 300 dpi çözünürlükte olmalıdır). Çizimler, küçüldüklerinde okunabilir olmalıdır.
- Yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir.
- Yazı ve fotoğraflar için kaynak gösterilmesi zorunludur.
- Yayın Komitesi'nin kararı yazara yazılı olarak iletilir.



KAPAK **Bergama Kültür Merkezi**
FOTOĞRAF **Emre Arolat Mimarlık Ofisi**

BAŞYAZI ...2**İNGİLİZCE ÖZET ...4****HABERLER ...5****YARIŞMA**

İzmir Karabağlar Belediyesi Uzundere Cemevi Sosyokültürel Merkez Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması...10

MAKALE

Ela Güngören
Yıkımlar Zincirinde Bir Halka ve Karşıyaka Atatürk, Zübeyde Hanım ve Kadın Hakları Anıtı...16

MAKALE

Hülya Koç
1940-1960 Döneminde İzmir Alsancak'ta Konut Yapı Kooperatifleri ve Konut Sunumu...20

MAKALE

Neriman Yörür, Deren Uysal,
Ayşegül Altınörs Çırak
Selimiye Yerleşmesinde Turizm Eksenli Dönüşümün Kırsal Doku ve Mimari Yapıya Etkileri...24

MAKALE

Emrah Gökaltun
Korunması Gerekli Kültür Mirası Örneği Olarak Datça-Kızılan Yel Değirmenleri...30

SÖYLEŞİ

Ülkü İnceköse, Yenal Akgün
Emre Arolat İle Bergama Kültür Merkezi Üzerine...34

SÖYLEŞİ

Ülkü İnceköse
Bergama Belediye Başkanı Mehmet Gönenç İle BerKM Üzerine ...44

YAYIN TANITIM...48

Değerli Meslektaşlarımız, Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak Genel Kurulumuzu Ocak ayında gerçekleştirdik. Demokratik bir ortama gerçekleşen, mimarlık ve Mimarlar Odası'na dair değerlendirme, eleştiri ve önerilerin paylaşıldığı Genel Kurulumuzun ardından yapılan seçimlerle yeni Yönetim Kurulumuzu ve diğer şube organlarımızı da hep birlikte oluşturduk.

Başarılı ve uzun soluklu kurumların yönetim felsefelerinde deneyimin aktarılması ve gençleşmenin önemli yeri vardır. Bu nedenle yönetim kurulumuzu deneyimli üyelerimizle genç meslektaşlarımızın kombinasyonu ile kurulmuş olmasını meslek odalarının ve sivil toplum örgütlerinin önemli baskı ve kısıtlamalarla karşılaştığı bu dönemde bir motivasyon kaynağı olarak görüyoruz. Gittikçe artan üye sayımızla yaş ortalamamızın hızla düştüğü bir süreçte genç meslektaşlarımızın ve hatta öğrenci üyelerimizin Oda'ya sahip çıkmaları, her kademedeki söz haklarının olması gerekiyor.

Şube gündemimiz her zaman olduğu gibi bu dönemin başında da oldukça yoğun. Bir yandan Şube etkinlik alanımıza giren yerleşimlerimizdeki mimari kimliğin, tarihi, kültürel, doğal değerlerimizin korunması ve sosyal, kültürel, teknik altyapıların geliştirilmesi için çaba sarf ederken bir yandan da meslektaşlarımızın mesleki donanımlarını arttırmaya dönük teknik ve kültürel etkinliklerimize devam ediyoruz. Ayrıca bu dönem her bölge toplantımızı farklı bir temsilcilikte gerçekleştirerek İzmir dışındaki yerleşimlerin sorunlarına da dikkat çekmeyi amaçlamaktayız. Manisa'da gerçekleştirdiğimiz ilk bölge toplantımızda Beyazfil yapısının korunması mücadelesine dikkat çekerken Uşak'da gerçekleştireceğimiz 2. Bölge toplantımızda Murat Dağı'nın maden ocaklarıyla zarar görmemesi için yapılan mücadeleye katkı koymayı amaçlıyoruz.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin çitası bizden önceki değerli yöneticilerimiz sayesinde her zaman çok yüksek olmuştur. Bu dönem çitayı daha da yukarıya çekmek en büyük hedefimiz. Mesleğimizin her alanına ve her meslektaş profiline yönelik bu hedeflerimiz arasında ülke çapında mimarlık literatürüne önemli katkıları olan dergimiz EGEMİMARLIK'ı yenilemek ve geliştirmek de var. Bunun için hazırlık çalışmalarımız devam ederken eski formattaki bu son sayımızı yayınlıyoruz. Yeni formatımızda amacımız, hem akademik dünyaya hem de sektörde farklı konumlarda yer alan meslektaşlarımıza hitap edecek, bilimsel makalelerin yanı sıra daha serbest biçimde yazılmış görüşlerin de yer alacağı bir dergi. Türkiye'de akademik açıdan önemli bir kriter olarak tanımlanan indexlerce taranan dergi statümüzü devam ettirirken güncel ve sektöre dair daha genel görüşler, farklı formatlardaki yazınsal üretimler de paylaşılabilir istiyoruz dergimizde.

Bu vesile ile son yayın kurulumuza ve tabii ki EGEMİMARLIK'ın bu günlere gelmesini sağlayan, geçmiş dönemlerde katkı sunan tüm meslektaşlarımıza ve Oda çalışanlarımıza teşekkür ediyoruz.

Saygılarımızla.

YÖNETİM KURULU

ŞUBE'DEN

EGE MİMARLIK'TAN

SAĞDA
Bergama
Kültür Merkezi
FOTOĞRAF
Emre Arolat Mimarlık Ofisi

Bu sayımızda, 2017 sonu ve 2018 başında açıklanan ulusal ve uluslararası yarışmaların sonuçlarına ve ödüllere yer veriyoruz. Ayrıca, "Yarışmalar" bölümümüzde Karabağlar Belediyesi Uzundere Cemevi Sosyokültürel Merkez Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması'nın ödüllendirilen projelerini bulabilirsiniz. "Kent Gündemi"nde yer verdiğimiz başlıklardan ilki; hem kentin, hem de ülke endüstrisinin tarihinde önemli yeri olan Alsancak Elektrik Fabrikası'nın özelleştirilme kararı üzerine odamızdan yapılan basın açıklaması. Diğer gündem maddeleri, İzmir'deki rant projelerine karşı mücadele eden kurumların birlikte hareket edebilmesi amacıyla kurulan "İzmir'e Sahip Çık Platformu"; İzmir Mimarlık Merkezi'nde gerçekleştirilen "İzmir Elektrik Fabrikası'na Sahip Çıkıyor" paneli ve Mimarlar Odası'nın davacı olduğu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Doğanlar Köyü nazım ve uygulama planlarına ilişkin davadan çıkan iptal kararı.

Makaleler bölümünde, İzmir kent merkezinde farklı bir ölçekte yeniden yapıma süreci devam eden ve büyük çoğunluğu yok edilmiş, izlerine rastlanan iki yapı üzerine çalışmalara yer veriyoruz. Çalışmalardan ilki, Ela Güngören'in, tasarımcılarından biri olan Erkal Güngören'in arşivi üzerinden ele aldığı Karşiyaka Atatürk, Zübeyde Hanım ve Kadın Hakları Anıtı ile ilgili çalışması. Diğer çalışma ise, Hülya Koç'un incelemesini yaptığı, İzmir Alsancak'ta 1940 ile 1960 yılları arasında ortaya çıkmış olan Konut Yapı Kooperatifleri. Kent merkezinden çeperele doğru bir yolculuğa çıktığımızda Bergama, inşa süreci yeni bitmiş Bergama Kültür Merkezi ile karşımıza çıkıyor. Ülkü İnceköse ve Yenel Akgün'ün yapı ile ilgili, mimarı Emre Arolat ile ve yine İnceköse'nin Bergama Belediye Başkanı Mehmet Gönenç ile yaptıkları söyleşiler, bir kamu yapısının ilişkide olduğu iki aktör gözünden okuyucuya aktarılmasını sağlıyor. İzmir'den Ege Bölgesi'nin bir diğer köşesine, Muğla'ya uzanıyoruz. "Selimiye Yerleşmesinde Turizm Eksenli Dönüşümün Kırsal Doku ve Mimari Yapıya Etkileri" konusunu Neriman Yörür, Deren Uysal ve Ayşegül Altınörs Çırak, beldede üç tip mekan üretimi üzerinden ele alıyorlar. Emrah Gökaltun ise, Datça Kızlan'da tarihi ve kültürel bir önem taşıyan yel değirmenlerini mimari özellikleri, çalışma prensipleri, aktif oldukları dönemdeki kullanım biçimleri ve güncel durumları üzerinden inceliyor.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle. İyi okumalar...

YAYIN KOMİTESİ



VESTİYER / CLOAKROOM



CITY AGENDA Chamber of Architects Izmir's Press Release about Alsancak Power Station

After the news about privatization decision of Alsancak Power Station, Chamber of Architects Izmir published a press release about it; containing an argument about the historical and architectural importance of the building and a critic of the decision.

CITY AGENDA "Claim Izmir Platform" was Established

"Claim Izmir Platform" was established to struggle together against the projects aiming for unearned income in Izmir.

CITY AGENDA Panel : "Izmir Claims its Power Station"

The panel called "Izmir Claims the Power Station" was organized under the roof of Izmir Center of Architecture to discuss about the privatization decision of Alsancak Power Station and the ways to defend it against the projects aiming for unearned income.

CITY AGENDA The Cancellation Decision of the Court for the Master and Implementation Plans of Ministry of Environment and Urban Planning in Doğanlar Village

The law suit on the master and implementation plans in Doğanlar Village of the Ministry of Environment and Urban Planning sued by the TMMOB Chamber of Architects was resulted in cancellation.

COMPETITION Uzundere Djemevi Socio-Cultural Center National Architectural Ideas Competition Projects

The awarded projects of Uzundere Djemevi Socio-Cultural Center Architectural Ideas Competition organized by Karabağlar Municipality are displayed in this section.

ARTICLE Another Ring on the Chain of Destruction and the "Atatürk, Her Mother and Women's Rights" Memorial in Karşıyaka

Elâ Güngören, Dr., MSGSÜ History of Architecture

The article is about the design process of "Atatürk, Her Mother and Women's Rights Memorial" which has been

built in 1972 and 73; which has been demolished recently and will be built again by the Karşıyaka Municipality.

The writer who is the daughter of one of the memorials designers, architect Erkal Güngören treats the design process of it upon the drawings of her father. The main perspective of the research includes the ideology and artistic dynamics of 70's. Güngören discusses the relation between architecture and art, treats the memorials as the representatives of ideologies and artistic perspectives of their times.

ARTICLE A Presentation of the Housing and the Housing Cooperatives Between the Years of 1940 and 1960

Hülya Koç, Prof. Dr., DEÜ Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning

The strategic support of Turkey Mortgage Credit Bank in 1940's gave rise to establishment of cooperatives all over the Turkey. The article focuses on the housing cooperatives on this period in Alsancak, İzmir. The cooperative-based buildings are presented within the scope of their physical features related to the social memory of the city.

ARTICLE The Impact of the Tourism-Based Transformation in Selimiye on Rural Texture and Architecture

Neriman Yörür, Assist. Prof., DEÜ Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning

Deren Uysal, M.Arch., Student, DEÜ, The Graduate School of Natural And Applied Sciences, Architectural Design PhD Program

Ayşegül Altınörs Çırak, Dr., DEÜ Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning

Selimiye Province located in Marmaris District is a place whose building density has been increasing since the beginning of 2000's, because of the rise of tourism in the region. Considering the aspects like the change of the inhabitants, architectural characteristic and texture; the authors discuss the features of architectural production in the region under three groups: Traditional Rural Production; Economic Architectural Production; Secondary Housing and Tourism Buildings.

ARTICLE A cultural heritage example that needs to be protected: Datça-Kızlan Windmills

Emrah Gökaltun, Assoc. Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture

Datça Peninsula hosts the successful windmill examples of traditional stone architecture. Today, there are many windmills which were built before and after the "mübadele" (exchange). However, some of them are used for different purposes after repair and restorations, some others have the risk of collapse as a result of leave and disuse. In this paper, the architectural features, construction materials, current physical conditions and conservation problems of these windmills are discussed in general.

INTERVIEW "Upon Bergama Cultural Center" with Emre Arolat

Ülkü İnceköse, Doç. Dr., İYTE Faculty of Architecture, Department of Architecture

Yenal Akgün, Doç. Dr., Konak Municipality Urban Design Directorate

The interview is made with Emre Arolat, the architect of Bergama Cultural Center which has been completed recently and is one of the nominees of "The Plan Award 2017". Focusing on the design and implementation principles of the project, the conversation reaches out into the economic, politic and aesthetic dimensions of architecture. Emphasizing the Bergama Cultural Center as a public space, the architectural process and the relation between the building and different actors were discussed.

INTERVIEW Conversation with the Major of Bergama Mehmet Gönenç

Ülkü İnceköse, Doç. Dr., İYTE Faculty of Architecture, Department of Architecture

The interview with Mehmet Gönenç, the major of Bergama includes questions about the design and implementation processes of the "Bergama Cultural Center". The focal points were the reasons to realize such a project in Bergama; the decision about working with EA Architects; the communication between the municipality and architects on the process; reasons of the delay on the implementation process and the developed solution to this problem; the past of the project area; the traces the new building carries from the past; how the building can affect the daily life of Bergama and its inhabitants.

Yılın Önemli Mimarlık Ödülleri Sahiplerini Buldu

MİMARLIK VE TASARIM ÖDÜLLERİ GÜNÜMÜZDE, ALANDA NİTELİKLİ ÜRETİMİN DESTEKLENMESİ VE GÖRÜNÜR KILINMASI İLE İLİŞKİLENDİĞİ ÇALIŞMA ALANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ GÜÇLENDİRMESİ BAKIMINDAN KAYDA DEĞER BİR ALAN AÇIYOR. BU SAYIMIZDA, 2017 YILI SONU VE 2018'İN İLK AYLARINDA AÇIKLANAN YARIŞMA VE ÖDÜLLERE YER VERİYORUZ.

Pritzker Mimarlık Ödülleri 2018



Mimarlık mesleğinin en üst seviyede onur ödülü olarak kabul edilen ve Chicago merkezli Hyatt Vakfı tarafından 1979 yılından beri verilen ödülün sahibi 2018 yılında Balkrishna Doshi oldu. Hint mimar, şehir plancısı ve eğitimci Doshi, Le Corbusier ve Louis Kahn ile çalışmış ve ödüle layık görülmesinin ardından yaptığı açıklamada bu prestijli ödülü Le Corbusier'e borçlu olduğunu belirtti.

Jürinin ödül ile ilgili açıklaması şöyle: "Derin bir sorumluluk hissi ve ülkesi ile insanlarına yüksek kaliteli özgün mimarlık aracılığıyla katkıda bulunmak arzusuyla; kamu projeleri ve hizmet binaları, eğitim ve kültür kurumlarının yanında özel konutların da aralarında olduğu projeler üretti. Doshi, binalarının bulunduğu yerlerin bağlamlarının ciddi bir şekilde farkındadır. Ürettiği çözümler sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları hesaba katar; bu nedenle Doshi'nin mimarlığı sürdürülebilirlikle bütünüyle bağlantılıdır."

4. Turgut Cansever Ulusal Mimarlık Ödülleri



Antalya Kepez Belediyesi tarafından Mimarlar Odası Antalya Şubesi koordinatörlüğünde, 2015 yılından beri her yıl Y. Mimar Turgut Cansever anısına ulusal mimarlık ödülleri verilmektedir. Ödüllerin amacı ülkemizdeki mimarlık ve yapı sektöründeki faaliyetlerin ve nitelikli yapıların tanıtılması, özendirilmesi ve ödüllendirilmesi; mimarlığın ve uyumlu kentleşmeye katkısının kamuoyunun gündeminde bulundurulması; mimarlık ürünlerinin belgelendirilmesi, kullanıcıların ve yüklenicilerin bilinçlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Her yıl şubat ayı içinde, bir yıl proje ve bir yıl yapı dalında olmak üzere "Turgut Cansever Mimarlık Sergisi" düzenlenir ve Turgut Cansever'in ölüm günü olan 22 Şubat günü "Mimar Turgut Cansever Mimarlık Ödülleri" verilir.

4. Turgut Cansever Ulusal Mimarlık Ödülleri'nin sahipleri şöyledir: **Turgut Cansever Büyük Ödülü:** Mehmet Ali Ağa Konağı ve Konaklama Birimleri - Reşadiye, Datça Süreyya Saruhan, Ayşe Karademir

Ekip Üyeleri: Sevtap Karluvalı, Özlem Bayram

Başarı Ödülü: Lüleburgaz Yıldızları Kadın Akademisi, Lüleburgaz Orhan Ersan, Ferhat Hacılibeyoğlu, Deniz Dokgöz

Ekip Üyeleri: Gülcan Afacan, Bora Örgülü, Ahsen Düşgün

Başarı Ödülü: Lüleburgaz Şehirlerarası Otobüs Terminali, Lüleburgaz Tuna Han Koç, Sıddık Güvendi, Barış Demir, Oya Eskin Güvendi

Jüri Takdiri Ödülü: Argos in Cappadocia Otel Müze Salon ve Sütler, Nevşehir, Aslı Özbay

Ekip Üyeleri: Hakan Mahiroğlu, Ayşe İpek Aysu, Coline Gauthier, Sarp Turhan, Waleska Wegner, Ayşe Pınar Girgin

14. Batı Akdeniz Mimarlık Ödülleri



TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi'nin her yıl düzenlediği program kapsamında, şubenin coğrafi etkinlik alanından seçilen mimari projelere

“yapı”, “proje” ve “mesleğe katkı” kategorilerinde ödüller veriliyor. Batı Akdeniz Mimarlık Ödülleri'nde amaç, mimarlık mesleğinin kamuoyunda tanıtılması, tartışılması ve belgelenmesini; mimari ve doğal mirasın önemi vurgulanarak mimarın sorumluluğunun gelişmesini ve mimarların teşvik edilmesini sağlamak.

2018 yılının Batı Akdeniz Mimarlık Ödülleri'ne layık görülen kişi ve projeler şöyle:

Mesleğe Katkı Dalı'nda:

Oktay EKİNCİ, Yüksek Mimar, Gazeteci, Yazar
Zekai GÖRGÜLÜ, Prof. Dr.

Proje Dalı'nda:

Arzu Yiğit, Özlem Şatır Taşçıoğlu, Dr. Catchy

Nail Atasoy, Mehmet Özbek İş Merkezi
Özcan Kırmızıoğlu, Hakkı Akdağ Villası
Zeynep Esengil, Kaş Halk Çarşısı
Şevket Altındal, AOSB Yönetim Binası

Yapı Dalı'nda:

Nail Atasoy, KA Port
Nail Atasoy, Baran Villa
Taylan Çimrin, GC Villa
Şevket Altındal, Garden Loft
Yavuz Canöz, Şevkiye Erdal, Düden Park Evleri

Archiprix Türkiye 2017



4

Archiprix Türkiye, Yapı Endüstri Merkezi ve Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı işbirliği ile çalışan kar amacı gütmeyen, bağımsız bir çalışma grubudur.

Archiprix Türkiye Grubu, her yıl başvuruda bulunan mimarlık öğrencileri bitirme projeleri arasından seçilenleri ödüllendirmektedir. Mimarlık uygulama alanı ile okullar arasında güçlendirici bir ortam hazırlamayı amaçlayan organizasyon, bunun yanında yarışma ile genç ve yetenekli mimarlara meslek icrası için ortam hazırlamayı ve öğretim kurumları arasında rekabeti ve eğitim kalitesini artırmayı da hedeflemektedir. Organizasyon kapsamında yarışmaya katılan ve kazanan projelerden oluşan

bir sergi düzenlenmekte ve bir kitap yayınlanmaktadır.

Archiprix 2017'ye layık görülen kişiler şöyle:

Birincilik Ödülü

Serdar Ayvaz, İstanbul Teknik Üniversitesi

İkincilik Ödülü

Tamar Gürciyan, İstanbul Teknik Üniversitesi

Üçüncülük Ödülü

Cem Ozan Çetintaş, İstanbul Teknik Üniversitesi

Mansiyon

Gönenç Kurpınar, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Mansiyon

Sezgi Göktepe, Bahçeşehir Üniversitesi

Mansiyon

Selen Özdoğan, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Jüri Teşvik Ödülleri:

Bilgehan Kayaalp, Bahçeşehir Üniversitesi

Atahan Sevdı, Kadir Has Üniversitesi

Buse Kama, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Koç Üniversitesi VEKAM Araştırma Ödülleri - 2018



Vekam

5

Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, gerçekleştirdiği projeler, bilimsel toplantı ve etkinlikler ile önemli bir akademik platform işlevi görmektedir. Ayrıca, Ankara ve çevresi ile ilgili kapsamlı uzmanlık kütüphanesi ve zengin arşiviyle araştırmacılara hizmet sunmaktadır. Ankara konusunda, dünya çapında bir başvuru kaynağı olmak VEKAM'ın öncelikli hedefleri arasında yer alırken, VEKAM Yayınları da her

geçen gün gelişen bir kaynak haline gelmektedir. VEKAM Araştırma Ödülleri 2015 yılından beri Ankara ve çevresini konu edinen Sosyal ve Beşeri Bilimler alanındaki bilimsel çalışmalara veriliyor ve seçilen çalışmalara araştırma bursu vererek destek oluyor.

2018 yılı araştırma ödülüne hak kazanan projeler şöyle:

Irmak Yavuz, “Ankara'nın Akarsu Çehresi: Akarsu Coğrafyası Bağlamında Bir Kentsel Oluşum Anlatısı”

Ceylin Arslan, “Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel Tarım Aleti Düven: Ankara Örneği”

Seçkin Büyücek, Gizem Kulaksız, “Ankara'da Sosyal ve Gündelik Hayatın Mekanlarına Güvenevler Sakinleri Gözünden Etnografik Bir Bakış”

Ferah Burgul Adıgüzel, “Yazınsal Bellek Mekanı Olarak Ankara Edebiyat Müzelerinde Yaratıcı Drama Yoluyla Edebiyat Eğitimi”

Gül Şimşek, “Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün Kuruluşundan Günümüze Sosyo-Mekansal Bir Analizi

Leyla Alpagut, “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü: Planlama ve Yapılar”

Nazlı Taraz, “Iconographic Representations of the Republic: I. And II. Assembly Buildings of Turkey as Memory Spaces”

5. Zeki Yurtbay Tasarım Ödülleri:

Yurtbay Sermik'in Yapı Endüstri Merkezi işbirliği ile her yıl düzenlediği yarışma, mimarlık, güzel sanatlar, görsel sanatlar ve görsel iletişim tasarımı, sanat ve tasarım, mühendislik fakültelerine bağlı mimarlık ve tasarım disiplinlerini kapsayan bölümlerin ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrencilerine açık olarak düzenlenmektedir. Yarışmanın amacı, öğrencilerin sektörde özgün fikirlerini sunabilmeleri dir. Bu yılın yarışma teması “Düzenli Düzensizlik” olarak belirlenmiş ve kavram “düzensizmiş gibi görünürken büyük bir düzenin parçası olan öğelerin doğaya karışma yolculuğuna



16. Ulusal Mimarlık Ödülleri ve Sergisi ve Ödülleri Sahiplerini Buldu



vurgu yaparken, özgün ve üretilebilir tasarımları sektöre kazandırmayı hedefliyor. Doğada hiçbir şeyin tesadüf olmadığı, aksine büyük bir düzenin farklı ve tamamlayıcı unsurlardan oluştuğuna vurgu yapan kavram, her şeyin birbirine karışıp dönüşürken düzene hizmet ettiğine dair yeni bir dünyanın kapılarını aralıyor. Değişirken dönüşen, dönüşürken kendini yeniden tanımlayan bu dünya, sınırsız kavram ve fikirle içsel düzende bir doğaya karışma hikâyesine işaret ediyor.”

5. Yurtbay Tasarım Ödülleri'nin sahipleri şöyle:

Birincilik Ödülü

Kübra Yüksel, Haliç Üniversitesi

İkincilik Ödülü

Sarp Tanrıdağ, Nuraddin Kazimov, Seher Ulusoy, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi

Üçüncülük Ödülü

Mert Can Bakır, Marmara Üniversitesi

Mansiyon

Övgü Dogan, Marmara Üniversitesi,

Mansiyon

Varlık Yücel, İlke Yıldan, İstanbul Teknik Ü.

Mansiyon

Volkan Tekin, Ondokuz Mayıs Üniversitesi



1988 yılından beri her iki yılda bir TMMOB Mimarlar Odası tarafından Mimar Sinan anısına Ulusal Mimarlık Ödülleri verilmektedir. Ulusal Mimarlık Ödülleri, mimarlığı kültürel bir etkinlik olarak ele alır ve değerlendirme ölçütleri kapsamında seçkin olanın sıradan olandan ayrılabilceğinin vurgusunu yapmaktadır. Türkiye'de hem mimarların yaşam boyu mimari üretimleri hem de güncel olarak değerlendirilerek verilen ödüller, temelde iki kategoride ele alınmaktadır: Mimar Sinan Büyük Ödülü ve Başarı Ödülleri. Program, ödüllerin verilmesinin ardından gerçekleşen bir paneli, yıl boyu farklı şehirlerde görülebilen bir sergiyi ve bu bağlamda oluşturulan bir kitabın yayınlanmasını kapsamaktadır. Ödül programı ve sergi, Ulusal Mimarlık Ödülleri Kataloğu aracılığıyla uluslararası kamuoyunda da Türkiye çağdaş mimarlığının tanıtımında önemli bir yer sahibidir. 2018 yılı Ulusal Mimarlık Ödülleri'ne layık görülen çalışmalar şöyle:

Mimar Sinan Büyük Ödülü: Şevki PEKİN
Anma Programı (2018-2020): Nezh ELDEM

Mimarlığa Katkı Ödülü: Ali CENGİZKAN

Mimarlığa Katkı Ödülü: Sibel BOZDOĞAN

Mimarlığa Katkı Jüri Özel Ödülü: VEKAM - Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Yapı Dalı Ödülleri:

Diyarbakır Yenişehir Belediyesi ile Semra Uygur, Özcan Uygur Yapı Kredi Kültür Sanat Merkezi ile Mehmet Kütükçüoğlu, Ertuğ Uçar Teknopark İstanbul Yönetim Ve Ar-Ge Yapısı ile Nurbın Paker, Hüseyin Kahvecioğlu

Yapı / Çevre (Kamusal Alan Tasarımı) Dalı Ödülü:

Bostanlı Yaya Köprüsü & Gün Batımı Terası ile Evren Başbuğ, Hülya Arkon (İzmir Büyükşehir Belediyesi adına Etüd ve Projeler Daire Başkanı)

Yapı Koruma Dalı Ödülü:

Müze Salon ve Süitler ile Aslı Özbay

Proje Dalı Ödülleri:

Turgutreis Yaşam Merkezi ile Yakup Atıl Beçin

Samsun Arkeoloji Müzesi ile Alişan

Çırakoğlu, Ilgın Avcı

Fikir Sunumu Dalı Ödülleri:

Zenotopia ile Ömer Yeşildal Hatay Bölgesi Kentsel Tasarım ve Fikir Projesi ile Abdurrahman Çekim

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Mimarlık Merkezi, 1-19 Ekim 2018 tarihlerinde Ulusal Mimarlık Sergisi'ne ev sahipliği yapacaktır.

KAYNAKLAR

1 Şevki Pekin kaynak: www.arkitera.com

2 Nezh Eldem kaynak: www.arkitera.com

KAYNAKLAR

1 Pritzker Mimarlık Ödülü sahibi Balkrishna Doshi, Sangath'daki stüdyosunda fotoğraf: VSF, www.pritzkerprize.com

2 2018 "Turgut Cansever Büyük Ödülü" sahibi Mehmet Ali Ağa Konağı ve Konaklama Birimleri, S. Saruhan, A. Kandemir fotoğraf: www.saruhanmimarlik.com

3 14. Batı Akdeniz Mimarlık Ödülleri afişi

4 Archiprix Türkiye

5 Vehbi Koç VEKAM Araştırma Merkezi logosu

6 Zeki Yurtbay Tasarım Ödülleri afişi görsel kaynak: <https://www.yurtbay.com.tr/haberler>

Alsancak'taki Tarihi Elektrik Fabrikası Hakkında Mimarlar Odası İzmir Şubesi Basın Açıklaması



Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak, Alsancak'taki Tarihi Elektrik Fabrikası'nın özelleştirilme kararını basın yoluyla öğrenmiş bulunmaktayız. Şu an uzun süredir ihmal edildiği için yapısal ve mimari olarak son derece yıpranmış bir durumda olsa da söz konusu yapı tescilli bir tarihi eserdir. Mimari yönü bir yana, endüstri tarihi açısından da kentimizin önemli yapılarından biridir.

Kentler ancak tarihleriyle birlikte var olurlar. Kentimizin 8.000 yıllık aşan geçmişi bize bir yandan gurur verirken bir yandan da önemli sorumluluklar yüklemektedir. Kentimiz ve yakın çevresindeki tarihi eserlerimizi korumak, restore etmek ve karakterine, yapısına uygun işlevlerle kentin günlük hayatına katmak, yani yaşatmak en büyük sorumluluğumuzdur.

Kentsel mekanları, boşlukları ve yapıları insanların yaşam alanı olarak görmek yerine bu alanları maddi kaynak olarak görmek ne yazık ki bugün sağlıklı kentleşmeyi başaramayışımızın en büyük nedenlerinden biridir. Çağdaş dünyada kentsel mekan üzerinde belirleyici olan kamu otoriteleri, yeşil alan başta olmak üzere kamusal alanların ve sosyal-kültürel kentsel donatıların artırılması için çaba harcarken biz ne yazık ki zaten yetersiz olan donatılarımızı artırmak bir yana bunun için potansiyel taşıyan kamusal alanlarımızı da özelleştirerek kamunun elinden çıkmasına yol açmaktayız.

Özellikle kamunun elindeki alanların ve yapıların kamu yararına değerlendirilmesi yerine özelleştirme yoluyla yapılaşmaya açılması, hem kent tarihi açısından bu denli önemli bir yapının geleceğinin tehdit altına girmesi hem de kısa vadeli getiriler karşılığında kentin ve kentlilerin gereksinim duyduğu alanların elden

çıkarılması anlamına geleceğinden kabul edilebilir bir tercih değildir.

Bu bağlamda uzun zamandır ihmal edilerek harabe haline gelmesine göz yumulan, 1928 yılında Belçikalılar tarafından inşa edilen Alsancak Elektrik Fabrikası'nın özelleştirilmesini yanlış buluyor ve yetkilileri bu kararlarını gözden geçirmeye davet ediyoruz.

Söz konusu yapı Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin önerisi ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 08.01.1998 tarihli ve 7003 numaralı kararı ile "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" olarak tescillenmiştir. Kurul bu kararında yapının özellikleri nedeni ile tarihi belge niteliği taşıdığını ve gelecek kuşaklara iletilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yapı, İzmir'in endüstrileşme tarihi için önemli bir köşe taşıdır. Santralin enerji üretmesine başlaması ile İzmir'de küçük sanayi hareketlenmiş, atlı tramvaylar yerini elektrikli tramvaylara bırakmıştır. Kentin en önemli semtleri ile ana caddeleri elektrikle aydınlatılmaya başlanmıştır. Santral 1944 yılında Belçika şirketi tarafından İzmir Belediyesi'ne devredilmiştir.

Daha sonra elektrik üretiminin devletin merkezi kurumlarına devri ile santralin de mülkiyeti bu kurumlara geçmiştir.

İnşa edildiği dönemin mimari ve endüstriyel özelliklerini yansıttığının yanı sıra genç Cumhuriyet'in kalkınma hamleleri arasında sayılabilecek olmasından dolayı yapının tarihi değeri de tartışılmazdır.

Dünya çapında, Alsancak Elektrik Fabrikası'na benzer durumda olan, işlevini kaybetmiş endüstri mirası niteliğindeki yapıların restore edilerek kamusal işlevlerle değerlendirildiği başarılı bir çok örnek vardır. Bunlardan birkaç tanesi sıralanacak olursa;

- Paris Dorsay Müzesi eski bir tren garıdır. Bugün mimari kimliği korunarak müze işlevi ile mimarlık literatürüne girmiş Paris'in en çok ziyaretçi çeken odaklarından biri haline gelmiştir.

- Londra'da Kings-Crown Ana Tren Garı'na komşu 3 gazometre benzer gerekçelerle korunmaktadır.

Ülkemizde de bu bağlamda bir çok başarılı örnek olmakla birlikte, bugün bir üniversite kampüsü içerisinde enerji müzesine dönüştürülmüş olan İstanbul'daki Silahtarağa Elektrik Santrali ve Ankara'da modern sanatlar müzesine dönüştürülen demiryolu cer depoları ilk akla gelenler arasındadır.

Kentimizden örneklere bakılacak olursa da, daha önce Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin ve Büyükşehir Belediyesi'nin çabaları ile benzer nitelikteki Havagazı Fabrikası ve F. Altay Otobüs Garajı'nın korunarak kent hayatına katılmasının ne denli doğru kararlar olduğu bugün açıkça görülmektedir.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak yapıyla ilgili daha önceden de çalışmalar yapılmış, 1998 yılında hazırlanan bir raporda yapının, sanayi müzesi, kent müzesi veya bilim ve teknoloji müzesi olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. Ancak ne yazık ki aradan geçen 20 yılda hiç birşey yapılmadığı gibi kamunun elinden çıkarılarak özelleştirilmek istenmesini bugün kent belleğinin hiçe sayılması olarak görmekteyiz.

Biz, Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak bu alanın özelleştirilmeden kamunun elinde kalarak restore edilmesinin, kültür-sanat veya benzeri bir kamusal işlevle kente kazandırılmasının en doğru karar olduğunu vurguluyoruz.

Bu yönde Büyükşehir Belediyesi'nin geçmişte girişimleri olduğunu ancak mülkiyet sahibi kurumların ne yazık ki bu girişimlere olumlu yanıt vermediklerini bilmekteyiz.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak, Büyükşehir Belediyesi'nin alanın kamuda kalmasını ve yapının restore edilerek kentin günlük hayatına kamusal işlevlerle katılmasını amaçladığı her türlü adımı gücümüzün ve yetkimizin elverdiği ölçüde destekleyeceğimizi, her türlü bilgi alış-verişi ve ortak çalışmayı yapmaya hazır olduğumuzu ilan eder, kamuoyuna saygıyla duyururuz.

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu
09.02.2018

İzmir'e Sahip Çık Platformu Kuruldu



İzmir'i hedef alan rant projelerine karşı mücadele etmek üzere yürütülen İzmir'e Sahip Çık çalışması, 39 kurumun katılımıyla İzmir'e Sahip Çık Platformu halini aldı. Platformun kuruluşu, İzmir

Mimarlık Merkezi'nde gerçekleştirilen basın toplantısıyla duyuruldu. Platform bileşeni kurumlardan temsilcilerin katıldığı basın toplantısında platform adına basına açıklamayı Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Özlem Şenyol Kocaer yaptı. Şenyol Kocaer açıklamasında, son 15 yıl boyunca sürdürülebilir ekonomik bir model yerine ranta dayalı ekonomi politikaları uygulanması nedeniyle kentlerin, tarım alanlarının, kıyıların, ormanların, derelerin yapılaşmaya

açıldığını ve talan edildiğini, kamu arazilerinin sermayeye peşkeş çekildiğini belirterek, "Bunun sonucunda özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde uygulanan rant politikaları ve gerek merkezi gerek yerel idareler tarafından uygulanan yanlış kentleşme politikaları bu kentleri yaşanmaz hale getirmiştir. Yaşanan trafik sorunları, hava kirliliği, kişi başına düşen yeşil alan miktarının azalması, sel felaketleri, heyelanlar ve benzerleri bunun en net örnekleridir" dedi.

"İzmir Elektrik Fabrikası'na Sahip Çıkıyor" Paneli ve Forumu Gerçekleşti



4 Nisan 2018 Çarşamba günü Mimarlık Merkezi'nde, Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve "İzmir'e Sahip Çık Platformu" işbirliğiyle "İzmir Elektrik Fabrikası'na Sahip Çıkıyor" paneli gerçekleştirildi. Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı H. İbrahim Alpaslan'ın yürütücülüğünde gerçekleşen panelde Mimar Hasan Topal, Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu üyesi Avni Gündüz ve Avukat Senih Özay konuşmacı olarak yer aldılar. Hasan Topal, İzmir Alsancak'taki Tarihi Elektrik Fabrikası'nın mimari

yönlerinden bahsederken, Avni Gündüz mekanı deneyimlemiş bir elektrik mühendisinin gözünden, Senih Özay ise fabrikanın özelleştirme kararını hukuki boyutlarıyla ele aldılar. Konuşmacıların kısa sunumlarının ardından panel, salondaki katılımcıların fikirlerini paylaştıkları bir foruma dönüştü. Katılımcılar, kentliler olarak, kentin hafızasında önemli bir yeri olan bu mekânın nasıl işlevlendirilmesini hayal ettiklerini, özelleştirmeye açılma kararı konusundaki fikirlerini ve bu fikirleri hangi yollarla ifade edebileceklerini tartıştılar.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Doğanlar Köyü Nazım ve Uygulama Planlarının İptali İçin Açılan Davadan İptal Kararı Çıktı



TMMOB Mimarlar Odasının davacı, TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi'nin müdahil olduğu; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ise Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın müdahilliğinde davalı olduğu; İzmir, Bornova Doğanlar Köyü'nün nazım ve uygulama imar planlarına ve plan açıklama raporunun

iptaline ilişkin dava sonuçlanmıştır. Dava kapsamında; "Doğanlar Köyü 143 parselde, toplu işyerleri, ibadet alanı, belediye hizmet alanı, akaryakıt ve LPG servis istasyonu alanı ve park kullanımları getiren Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca 24.03.2016 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı ile 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ve plan açıklama raporunun; kamu kullanımından çıkarılarak özel şahsa konu edilmesinin önerildiği, yeşil alan miktarının düşürüldüğü, sosyal ve teknik donatı dengesinin bozulduğu, genel otopark alanı ayrılmadığı, kamu yararına, planlama esasları ve şehircilik

ilkelerine aykırı olduğu iddia edilerek iptali" istenmiştir. T.C. İzmir 4. İdare Mahkemesi tarafından, 14.03.2018 tarihinde görülen davada, dava konusu plan kararlarının "yeşil alan miktarının azaltılmasının imar planı bütünlüğünü bozucu nitelikte olması" ve "1/1000 ölçekli uygulama imar planı kararlarında 'belediye hizmet alanı' kullanım kararına ilişkin herhangi bir açıklama bulunmadığı" ortaya konulmuştur. Bu nedenlerle, imar planının "şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve imar mevzuatına aykırı olduğu sonucuna varılmış" ve "dava konusu işlemin iptaline" karar verilmiştir.

İzmir Karabağlar Belediyesi Uzundere Cemevi Sosyokültürel Merkez Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması



Danışman Jüri Üyeleri

Hüseyin HEPŞENGÜNLER, Mimar -Karabağlar Belediyesi Başkan Yrd.
Dürrin SÜER, Mimar
Gani PEKŞEN
Mehmet ERSAL, Halk Bilimci
Özkan YILDIZ, Sosyolog

Asli Jüri Üyeleri

Deniz DOKGÖZ, Mimar (Jüri başkanlığına atanmıştır.)
Hikmet SİVRİ GÖKMEN, Mimar
Nevzat SAYIN, Mimar (Nevzat Sayın kendi isteğiyle jüriden ayrılmıştır.)
Mehmet KÜTÜKÇÜOĞLU, Mimar
Muzaffer TUNÇAĞ, İnş. Yük. Müh.

Yedek Jüri Üyeleri

Can GÜNDÜZ, Mimar (Asli jüri üyeliğine atanmıştır.)
Yelda TUNA, Mimar
Deniz ALKAN, İnş. Müh.

Raportörler

Nil YAPRAK, Mimar
Seda İLHAN, Mimar
Yasemin MUSAL, Mimar

Raportör Yardımcıları

Bilge MÜRSELOĞLU
Ali İhsan İLHAN
Halil ULUSAL

1. ÖDÜL

Mustafa Barış YEGENA, Y.Mimar Özge ÖZKUL, Mimar



JÜRİ RAPORUNDAN Bu proje yerin ve konumun ruhunu en iyi kavrayan öneri olarak öne çıkmıştır. Hassas ve esnek yaklaşımı sayesinde köye ve araziye çok doğal bir şekilde eklenmiş, kütle, plan ve kesit kurgularında akıcılık sağlayabilmiştir. Bu sayede de kullandığı dil, köyden farklılaşmasına rağmen ona yakışabilecektir. Karmaşık programı sarıh bir şekilde bir araya getirip araziye serisi takdire şayandır.

Bu sayede de köy ve peyzaj ile bütünleşerek dingin mekanlar yaratabilmiştir. Aşırı uçlardan bilinçli olarak kaçınarak topografyanın ve arazi şeklinin esiri olmamış, aksine onların tadını çıkarmıştır. Bu anlamda çocuk parkını projenin entegral bir parçası haline getirebilmiştir. Bu yaklaşımlarını meydan evi tasarımında da sürdürmesi tavsiye edilmektedir. Hali hazır tasarımdaki ölçüler, zoraki simgesellik

ve şartlanmış şekil, projenin genelindeki sarıh ve dinginliğe yakışmamaktadır. Geleneksel mekanın ve ritüelin daha sivil, neredeyse domestik havasını düşünerek bu tasarımı yeniden ele alması önerilmektedir. Ritüelin geleneksel icra kodlarına uygun ve işlevsel bir mekan olarak düşünülmelidir. Salon ve aşevinin kat yükseklikleri taşıyıcı sistem ve mekanik aksam dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir.

2. ÖDÜL

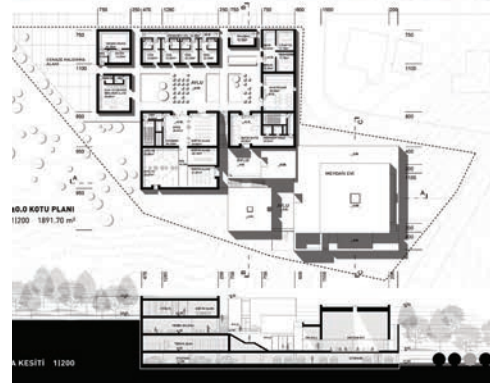
Mehmet Metin POLAT, Mimar Bilge ALTUĞ, Mimar

DANIŞMANLAR

Gökhan TURAN, Mimar Gizem ÖZER, Y. Mimar

YARDIMCILAR

Ecem ÖZDEN, Öğrenci



JÜRİ RAPORUNDAN Projenin başlangıç düşüncesini büyük bir dikkat, hassasiyet ve ustalıklı detaya kadar takibi takdir edilmiştir. Dışarıya kapanıp, içeride minimal açılan yapıların bir araya gelmesi ile oluşturulan

kompozisyon dinlendirici ve göz okşayıcıdır. Bilinçli olarak sıkıştırılmış mekan ve geçitlerin topyekun oluşturacağı ölçeğin köy ile iyi bir ilişki içerisine gireceği hayal edilmiştir. Bu anlamda, meydan evinin bu mekan

silsilesinin son varış noktası olarak kurgulanması genel yaklaşım açısından tutarlı ve anlamlıdır. Öte yandan bu tutarlılık abidesinin Alevilik ve köy ile muhabbetinde bir miktar gevşetilme meselesi tartışmaya açılmalıdır.

3. ÖDÜL

İbrahim EYÜP, Mimar Hakan Deniz ÖZDEMİR, Mimar Olcay OVALI EYÜP, Mimar



JÜRİ RAPORUNDAN Bu proje köy ile kurduğu ilişki ve Cemevi yorumu açısından en başarılı önerilerden biridir. Bir yandan sokağa yaslanarak onu tariflemesi, öte yandan sokak tarafına uç veren arkadlarla zarifçe insanları içeri, arkada oluşturduğu meydanlara

ve dolayısıyla mekanlara alıştı takdir edilmiştir. Özellikle bu sokak kotu kurgusu meydan ve mekan örgüleri, peyzaj ve yapı bütünleşmesi çok başarılıdır. Öte yandan bir alt kotta kalan kültür programları hem kendi içerisinde hem de cemevi ile arasındaki ilişkiler açısından neredeyse

göz ardı edilmiştir. Üst kattaki akışkanlık burada gözlenememektedir. Kompleksin doğal bir uzantısı olmak yerine mekanik bir şekilde merdiven ve asansörlerle eklenmeye çalışılmıştır. Plandaki şekilsizlik de dikkat çekmiştir. (Deniz Dokgöz ve Can Gündüz karşı oyları ile)

1. MANSİYON

İbrahim Tolga HAN, Mimar Çağlar BARIŞ, Mimar Ece DOĞAN, Mimar Nur Gizem AĞIRBAŞ, Mimar

YARDIMCILAR

Eda Özge DÜZGÜN, Mimar Kadir KURUN, Öğrenci Yasser BUNNİ, iç Mimar Berke KARADENİZ, Mimar



JÜRİ RAPORUNDAN Projenin köyden "sızıntılar" halinde önerdiği yaya yaklaşımları ve ana Cemevi avlusunun

alt ve üst kotları kesitte yakınlaştıran bağlayıcı yerleşimi olumlu bulunmasına karşın Meydan Evi kütesinin anıtsal ve

diğer işlevlerle kurduğu mesafeli ilişki ile cenaze terasının hayat avlusuyla bağlantısı zayıftır.

2. MANSİYON

Soyer BAYRAKTAR, Mimar Emre GÜNAY, Mimar



JÜRİ RAPORUNDAN Projenin Cemevi ve Sosyokültürel işlevlerinin sakin kütle kompozisyon ilişkileriyle ele alınması

ve yalın bir kurgu ile iki avlu etrafında çözümlenme durumu olumludur. Buna karşın meydan evi kütesinin bitirilişinde, ön avlu işlevini içeren çözümlenme ve

cenaze evinin iki kotta ele alınması tasarımı zorlamaktadır. Yeşili dışlayan baskın sert zemin çözümü de sorunludur.

3. MANSİYON

Ömer AK, Mimar Kübra AK, Mimar Tuğçe KARANEL, Mimar

DANIŞMANLAR

Natalia SAVCHENKO, Mimar Ebru ŞAHİN, Öğrenci Ezel Yağmur CEBİ OKUMUŞ, Y.Mimar Paşa KAYA, Mimar Müjde UNCU, Y.Mimar

YARDIMCI

Oğuzhan VURAL, Görselleştirme Uzmanı



JÜRİ RAPORUNDAN Zemin kotunun kullanımının kentliye bırakılması ve insan ölçeğini ezmeyen yaklaşımı

olumludur. Meydan evi ve salonun aynı kottan giriş almasının olumluluğuna karşın, cenaze alanı ile aşevinin

kopukluğu olumsuzdur. Vadiden bakıldığında açığa çıkan mimari dil, köy ile ilişki kuramamaktadır.

4. MANSİYON

Mehmet Görkem GÜVENÇ, Mimar İbrahim Anıl BİÇER, Mimar Deniz KURT ERTAŞ, Mimar

YARDIMCILAR

Andrea PEREGO, Mimar Francesco De FELİCE, Mimar Cemal ERTAŞ, Mimari Görselleştirme Uzmanı



JÜRİ RAPORUNDAN Yatay duvar düzeyleri ile kurduğu ölçek ve dil, üst kot meydan evi-cenaze evi -aş evi işlevlerinin açık alanlarıyla ilişkisinde

ayrı ayrı ve birlikte çözümü olumludur. Bu mekan grubunun, sosyo-kültürel işlevlerin bulunduğu alt kotlarla kurduğu kütle kompozisyon

ilişkisi ile erişim için önerilen kapalı çekirdekler dışındaki dış mekan bağlantıları zayıftır. (Deniz Dokgöz karşı oy ile)

5. MANSİYON

Ozan Özdilek, Mimar

DANIŞMAN

Hatice Büşra Al Özdilek, Mimar

YARDIMCILAR

Ceren Kocabıyık, Mimar Merve Siper, Mimar



JÜRİ RAPORUNDAN Özellikle sokaktan yaklaşımda yarattığı karşılama mekanı, daha sonra da kurduğu kütle

kompozisyonları başarılıdır. Ahşap Meydan Evinin vadiden algısı ve alt kotlardaki parçalanma abartılıdır.

Yıkımlar Zincirinde Bir Halka ve Karşıyaka Atatürk, Zübeyde Hanım ve Kadın Hakları Anıtı

METİNDE İZMİR KARŞIYAKA KADIN HAKLARI ANITI'NIN OLUŞUM ÖYKÜSÜ, MODERNLİĞİN İKİLEMLERİ BAĞLAMINDA MİMARİ ERKAL GÜNGÖREN'İN ÇİZİMLERİ ÜZERİNDEN AKTARILMIŞTIR

Elâ Güngören



ÜSTTE Ataman Demir'in objektifinden Anıt ilk inşa edildiği yıllarda (E. Güngören arşivi) (Resim 1)

SAĞ ÜSTTE Anıtın 1/100 ölçekli uygulama projesi görünüşleri, tarih 22.09.1972. (E. Güngören arşivi) (Resim 2)

SAĞ ALTTA Yarışma için sunulan maket, görünüş ve vaziyet planı sunum çizimleri, İzmir Halkevi (E. Güngören arşivi) (Resim 3)

İzmir, Atatürk Anıtı ve Efes Otelı, 9.XI.1971 tarihli kartpostal.Kartta Güngören kazanılan yarışmayla ilgili bazı işler için acele İzmir'e çağrıldığını bildirmektedir. (E. Güngören arşivi) (Resim 4)

Herşey bundan iki yıl önce, Temmuz 2015'te Ayvalık'ta tatildeyken sanal ortamda gözüme ilişen Hürriyet'in 'flas haber'iyile başladı. Haberde Karşıyaka İlçe Belediyesi'nin merhum babam mimar Erkal Güngören (1934-2002) ve heykeltıraş Tamer Başoğlu'nun birlikte tasarladıklarını bildiğim Atatürk, Zübeyde Hanım ve Kadın Hakları Anıtı'nı (1972-73) iki kat büyüterek yeniden yaptırmayı amaçladığı ve konulduğu meydanı düzenleyeceği duyurulmaktaydı¹. Anıt yükseltilecek çevresi genişletilip işlerliği arttırılacak, böylece Türkiye'de kadın haklarına dikkat çekilecekti. Tamamlandığında çevresi daha yaşanılır olacak, görkemi tüm İzmir'i etkileyecekti.

İlk şaşkınlığımı atlattıktan sonra, bir yıkım girişimini gerektirecek bu kararın arkasındaki nedenlerle ilgili bazı sorular belirdi aklımda. Yarışmayla kazanılmış bir anıtın ayakta kalabilmesi için tescillenmesi mi gerekliydi? Bu değişimi gerektirecek bir halkoylaması yapılmış mıydı? Yerine yapılacak öneri/ön proje için Karşıyakalı'nın katılımı sağlanacak mıydı? Müelliflerden birinin kızı olmam nedeniyle anıtın tescillenmesi sürecinde bana tanınan bazı haklar var mıydı? Telif hakları çıkmazı ötesinde kadınların her gün hunharca katledildiği günümüz Türkiyesinde, anıtın bünyesinde barındırdığı ideolojik değerleri hiçe saymak anlamına gelebilecek bu kararın, hele de günümüz ortamında Atatürk'ün siyasi görüşünü temsil eden CHP eğilimli bir belediyece uygulanması nasıl bir ikilemdi?

Anıtın iki buçuk kat büyütülmek amacıyla bir şirkete ihale edildiğini

duyduğumda tescillenmesi için gerekli işlemleri 5.10.2015'te başlatmış olsak da, İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıkları'nı Koruma Bölge Kurulu 24.03.2016'da anıtın 2863 sayılı Yasa ve Kültür ve Tabiat Varlıkları'nın Koruma Yüksek Kurulu'nun Anıt-Heykellerle ilgili 19.6.2007 tarihli 729 no.lu ilke kararında tanımlanan korunması gerekli kültür varlığı kapsamına girmemesini gerekçe göstererek onun tescil edilmeye değer görülmediğini, ilçe belediyesinin avukatıysa anıtın meydan düzenlemesiyle tasarımının profesör unvanı vurgulanarak sözü edilen heykeltıraş müellifi yanında babamın eseri olmadığını, onun bir asistan gibi çalışmaya destek verdiğini ileri sürdü. Sonrasında hepimizce malum süreç başladı². Karşıyakalılar dışında avukatların, meslek odalarının, STK'ların uğraşlarına, Do_Co_Mo.Mo__Tr üyesi bilim insanlarının hazırlamış oldukları uzman raporlara rağmen 12.06.2017'de 6.3. şiddetindeki bir deprem son sözü söyledi. Anıtın sağlam olmadığına dair alınan raporlara istinaden Kurul'un onu ikinci kez tescillenmemesi üzerine, belediye depremden yarım saat sonra kaideyi oluşturan dikitlerini teker teker kepçe darbeleriyle indirterek onu birkaç ay sonunda yerinden söktürdü. Öncesindeyse heykeltıraş Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan 21.04.2016 tarihli bir yazıyla, eser sahibi olduğunu kanıtlar belgeyi almıştı. Oysa belge abidenin oluşum mantığına aykırıydı çünkü meydan ile anıtın kaidesinin bir bütün olarak çözüldüğü 8000 m²'lik düzenlemede Başoğlu yalnızca kaidenin tasarımcısı olarak görünmekteydi.

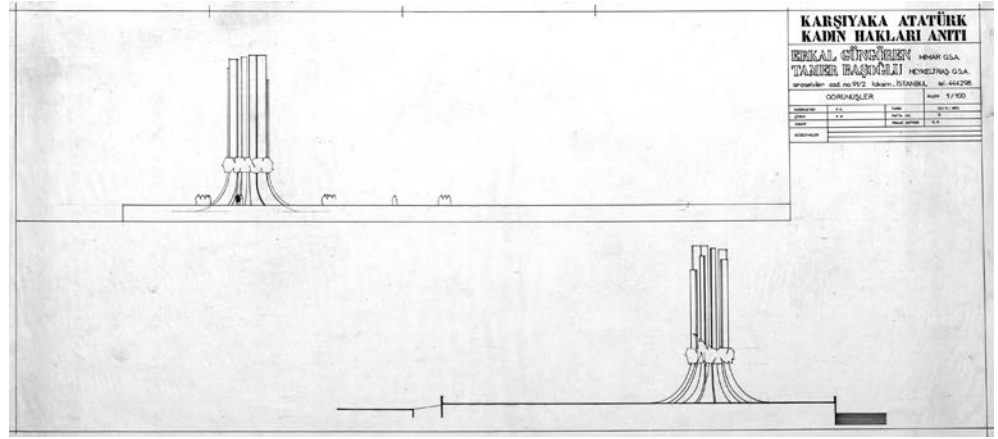
Aşağıdaki metinde Karşıyakalıların hafızasında yer etmiş Anıt'ın hangi tasarımsal prensiplerle vücuda getirildiği mimarı Erkal Güngören'in çizimleri üzerinden anlatılacaktır. Bu anıtın yarışmalar yoluyla kazanılmış anıtpark düzenlemeleri zincirinin halkalarından biri olduğu düşüncesiyle, metinde 1970'li yıllarda mimarlık ve sanatlararası birliktelik, soyutlama, halkçılık temalarının esere nasıl yansıtılmaya çalışıldığı bu dönemde kamusal alanların düzenlenmesindeki ideolojik ve artistik dinamiklere eğilerek sunulacaktır.

Anıtın Resmi Öyküsü, Sözlü Anlatılar, Çelişki ve Eksiklikler

Bildiğim kadarıyla Karşıyaka'da Anayasa Meydanı'nda konumlanan anıt iki müellifiydi. Metin Sözen (Sözen, 1973, 18), o yıkıma hazırlanırken aramızdan ayrılan Karşıyaka doğumlu mimar ve eğitimci Ataman Demir (1938-2017) ve dönem tanıkları sözlü olarak anıtın babamın tasarımı olduğunu söylemişlerdi (Resim 1). İspata hazır tasdiksiz orijinal çizimleri, fotoğrafları, saydamları ve İzmir'e her gittiğinde yolladığı kartlar buna işaret etmekteydi (Resim 2, 3, 4).

Başoğlu'yla ilgili kaleme alınan retrospektifte anıt olduğu gibi heykeltıraşına atfedilirken (Güler, 2010, 20-22), Elibal 31.10.1971 tarihli Ege Ekspres Gazetesi'ni alıntılarla onun mimari özellikleri üzerinde duruyordu. Güngören, Başoğlu'na yardım etmekteydi ve anıtın mimari yönü ağır basmaktaydı; bu anıt fırlama, silkinme ve dikeylerle kendine özgü olarak ele alınıyordu (Elibal, 1973, 305-306).

Karşıyaka Belediye Başkanlığı'nın bastırıldığı yayında, anıtın tarihçesi Yeni Asır ve Milliyet'ten derlenen bazı bilgilerle masaya yatırılmaktaydı (Berber ve Serçe, 2011, 342-344). Bu anlatıda ne anıtın açılışa yetişmesi için okullardaki kampanyalardan ne de 1993'ten beri her 10 Kasım'da Atatürk'ü anma etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen Ata'dan Ana'ya koşullarından yani onun toplumsal hafızadaki yerinin bileşenlerinden, kentlinin rolünden, folklorik değerinden söz edilmemekteydi. Oysa anlatılanlara bakılırsa, inşaatına bir çizelge doğrultusunda harc kararak destek çıkanlar da olmuştu.



Belediye anıtın Dubai sendromlu replikasını inşa etmeye koyulduğundaysa, orijinal doküman veya mimarî çizim arayışına yönelmediği gibi, yayınına onu oluşturan başlıca aktörler de dahil edilmemişti. Nitekim Başoğlu'yla ilgili retrospektifte anıtın konumlandığı dolgu zeminin riskleri nedeniyle yüksekliğinin gerektirdiği mühendislik becerisi teslim edilirken, aynı yayında Atatürk Anıtı'nı Yaptırma Derneği üyelerinden yapımında emeği geçen inşaat mühendisi Doğan Gençoğlu anılmamıştı bile. İzmir Anıtlar Kurulu'ysa düzenlemenin ICOMOS 2013 Türkiye mimari mirası koruma bildirgesine göre özgünlüğünün yanısıra sayılan dokuz bileşenden teknik ve teknolojik değeri yerine getirmesine rağmen, onun bu özelliğini görmezden gelmişti. Yazında adı anılmayan oysa oluşumuna katkı koyan bir diğer kişiye, anıtın biraz ötesinde bulunan İnsan Hakları Parkı ve Anıtı'nın 1948 doğumlu heykeltıraşı Bihret Mavitan'dı.

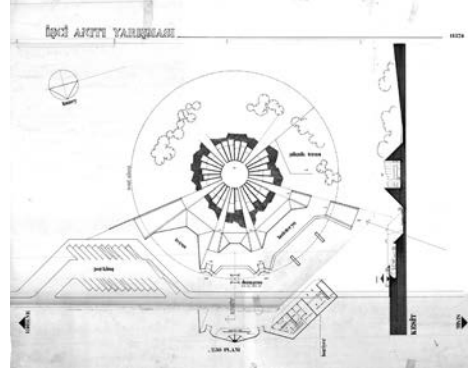
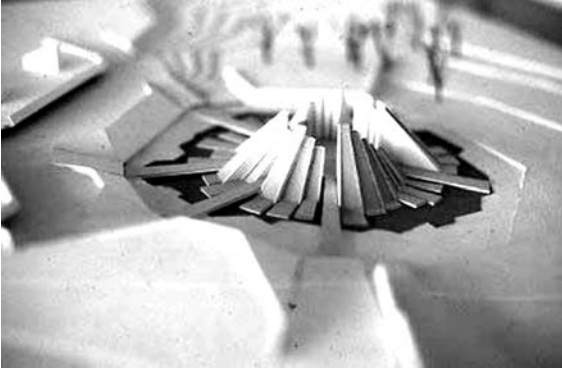
Siyasi Değerlendirme Nesnesi Olarak Anıt

Anıtın çelişkilerle dolu yıkımı aslında daha en başından onun oluşumunu da koşullandırmıştı. Abide yapılmadan önce 1950'lerin sonlarında, Demokrat Parti'nin ideolojileri doğrultusunda Karşıyakalı esnaf için aynı yere bir cami dikilmek istenmişti (Atakişi, 2017, 124-7).

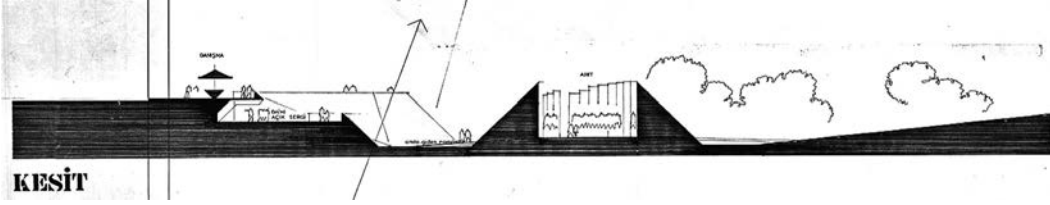
İnşaatına karar verildiğindeyse CHP'nin siyasi programını oluşturan ilkelerinin sayısından yola çıkılarak önerilen dikitlerinin sayısı, dönemin Adalet Partili belediye başkanı Osman Kibar'ın projeye itirazı üzerine altıdan yediye çıkartılmıştı. Oysa anıtın tasarımını belirleyen başlıca unsur halkçılık ilkesiydi. Anıtın halkın hizmetine sunulması amacını dernek kurucu üyesi Doktor Ziya Ersay şöyle ifade etmişti: Birçok eserlerde halk esere karşıdan bakar. Karşıyaka Anıtı'nda, halk onun içine girecek, onunla haşır neşir olacaktır. Büyük Atatürk de sağlığında halkın içine girmiş, ondan hiç kopmamıştır (Yeni Asır, 19.03.1972). Anıtın taraksız beton dikitlerinin içindeki yazıların okunabilmesi, kentlinin Einfühlung ilkesi doğrultusunda estetik yaşantıyı deneyimleyerek onunla bütünleşebilmesi hedeflenmişti. Yıkımı üzerine bir kentlinin "çocukken çok heyecanlıydı gidip içinden geçmek, okumayı öğrendiğimde sonunda yazıları kendim okuyabilmem" demesi, anıtın ölçeğinin insan ölçeğinin de ötesinde çocuğun ölçeğini yakalaması bir artı değeri.

Onun ayakları arasında 7.54 cm çapındaki alana ve mesajını ileten tunçtan kabartmalara ulaştırma yöntemi, Erkal Güngören'in Ali Teoman Germaner ile birlikte tasarladıkları ancak Kıbrıs Harekâtı nedeniyle birincilik almasına rağmen uygulanamayan Edirne İşçi





SOLDA Edirne İşçi Anıtı'nı gösterir temsili maket (E. Güngören arşivi) (Resim 5)



İşçi Anıtı Yarışması'na gönderilen vaziyet planı çizim paftası ve ışınsal düzenleme (E. Güngören arşivi) (Resim 6)

SOL ALTTA İşçi Anıtı kompleksinin kesiti (E. Güngören arşivi) (Resim 7)

Anıtı'nda da ifadesini bulmuştu (Resim 5). Kabaca bir seyir terası, açık sergi alanı ve anıttan oluşarak üç ayrı kotta gelişen bu düzenlemede, yüksekliği insanın görüş hizasına çekilen ve rölyeflerin bulunduğu alt kottaki yapıyı tepeciğe, Ata'nın ilkelerini temsil eden altı okun ışınsal hareketiyle ulaşılması öngörülmüştü (Resim 6). Anıt bir tümülüsü andırmakta, rölyefler içi oyulmuş 2 m. yüksekliğindeki tepenin içinde yer almaktaydı (Resim 7). Anıt-park'ın raporunda, işçinin hakları dile getirilmiş ve "anıtın konusu göz önüne alındığında insan ölçeğine saygılı olması gerektiği, ezilmeyen ve insanı da ezmeyen boyutuyla yoldan gelen, önünden geçen veya onu görmeye, içinde yaşamaya gelen insana kendini sezdirecek, bütünü algılayacak, anıtsal iç mekânını merak ettirecek ve içine çekip o dışarıdan tam olarak anlaşılmayan büyüklüğünü anlatacak boyut ve perspektif olanaklarını verebilmesi amaçlandığı" vurgulanmıştı. Aynı rapora göre "işçi emeği ülke ekonomisinde kişisel dolayısıyla toplumsal yücelmeyi ve alçakgönüllülükle sürdürülen bir gücü simgelemektedir". 1960 ve 1970'li yıllarda mimarlıkta olduğu kadar anıt dizaynında da toplumsal sorunlara odaklanılmıştı.

Çevresel Sanata Doğru: Soyutlama İlkesi ve Kaidenin Erimesi

Güngören ile Başoğlu'nun birlikte tasarladıkları düzenleme, arkitektelik ve soyut geometrik biçimlenme

dilinin anıt-heykele yansıtıldığı bir örnek olarak günümüze ulaşmıştı (Güngören, 2015, 14). Soyutlama meselesi bir yerde Türkiye'deki sanatçıların klasik anıt plastiğinin Cumhuriyet ideolojisiyle bağlantısını kavramsal düzeyde anlatmalarının, figürden bağımsız kılmalarının önünü açmış olmalıydı. Müridoğlu 1955 yılını heykelde Türkiye'de soyutlama yolunda kat edilen bir kırılma noktası olarak değerlendirmişti (Müridoğlu, 1974, 133).

Anıt moderndi de çünkü hem bir taraftan sanatlar arası birlik ilkesini yerine getirmekteydi hem de ezber bozmaktaydı. Ayakları arasında kalan dairesel alanı çevreleyen düşey plaklar klâsik dönem tapınaklarının ana tektonik unsurlarından kolonun boy atmasıyla, kolosal hale getirilerek rölyefleri taşıyan başlıksız bir sütuna evrilmiş o, feneri de andıran plastiğiyle evrensel nitelik kazanmıştı. Krauss'a göre modernist dönemde heykel toprakla giderek de yerle bağlantısını kaybetmişti (Krauss, 2002, 103). Modern heykelin kaidesinden kurtularak göçebe olma durumuysa Brancusi'ye tarihlendirilmişti. Bu anıtta da kaide anıt-heykele dönüşürken onun erimesi türü bir durum çıkmıştı ortaya. Anıtın modernliğinin bir diğer göstergesi tümel tasarım ilkelerine göre düzenlenmesinden kaynaklanmaktaydı; oturma gruplarıyla aydınlatma elemanlarına kadar her şey o aynı tasarlama prensibiyle vücut bulmuştu. Örneğin ayakların kesiti bank desteklerinin formunda da yansımaları bulunmuştu.

Sonuç Yerine Düşüncenin-Tasarın - İdeallerin Uçuculuğu ve Değişen Var Mı Bir Şey?

Devletin kamusal alanlarını meydanlar, ideolojilerini anıtlar yoluyla düzenlerken bireyi de denetlemesi, 1960'lı yıllarda toplumsal bilincin artması ve anıtların çevreye yayılarak ölçek değiştirmesiyle bir anlamda çözüldüğü yıllardı.

Giedion gibi Krauss da Batı'da bu dönüşümü modernleşmeye ve Rodin'e temellendirmektedir (Giedion'dan Kuban, 1973, 5-6 ve Krauss, 2002, 104-105). Bu anıtta da çevresel sanat ilkeleri yoluyla, bu denetlemenin kısıtlanması yoluna gidilmiş olmalıydı³. Yine Güngören'in yazdığı rapora göre anıt salt bir plastik olgu değil, belli bir konu, anı, olay veya kişilik çevresinde oluşan "yeni bir çevre yaratma" olayıdır. Belli bir nokta üzerine kurulmuş plastik kuşkların başrolü oynadığı anıt kavramı kanımızca günümüzde Rönesans'tan bir anı olarak geçerliliğini yitirmiştir. İnsanların gerçek gereksinmelerini göz önüne almayan, kısacası eylemlerini saptamayan ve programlamayan, psikolojik ve fiziki çevreyle organik bağlarını kurmamış dünya güzeli bir plastik kurgu "Anıt" olamayacaktır⁴ (Resim 8).

Bildiğimiz kadarıyla ülkemizdeki literatürde Çevresel Sanat'ın Türkiye'deki örnekleriyle ilgili çalışma azdır ve genelde yakın modern dönemde kısmen, şehirlerimizde meydanların olmadığı, heykelinse dinimiz nedeniyle ne halk ne de yerel yönetimlerce benimsenmediği görüşü hakimdir. Öte yandan anıt tasarımının

mimarların inhisarında olduğu genel kanısı da halen sanat tarihi yazınında hükmünü sürdürmektedir. Ne var ki bu düzenleme yakın geçmişimizde mimar-heykeltıraş-mühendis ortaklığında geliştirilen tasarımlardandır. Ve bu gerçek de onun, ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013'te sayılan değerlerden özgünlük ve enderlik değerini oluşturur niteliktedir.

Bu üretimlerin 1970'li yıllarda kaidenin mekânsal özellikler kazanarak, yerle/toposla ve ötesinde inşa edilmiş çevreyle ilişkisi sağlanarak baskın otoritelerin gücünün kırılmasına yönelik uygulamalar arasında olduğu anlaşılır. İşte tam da bu nedenle günümüz ilçe belediyesinin abidenin yakın çevresindeki yapıların yükseldiklerini ileri sürerek ölçeğini büyütürken göz ardı ettiği nokta, onun ortaya çıkışını gerekçelendiren ilkeleri hiçe saymak anlamına gelmektedir.

Özetle anıt modernizmin tasarimsal kaygılarının bir ifadesi olmakla birlikte, bir taraftan da İzmir şehrinin Karşıyaka beldesiyle özdeşleşen modernliğinin bir göstergesiydi (Resim 9). Mimarlık tarihinde ilkesel bazda Çevresel Sanat olarak anılan düzenlemeler güzergahında bulunması, onu dönemine göre çağdaş ve değerli kılan diğer bir özelliğiydi. Bünyesinde daha inşa edilirken Türkiye'nin yakın geçmişinden bugüne toplumsal ve politik hafızasının çelişkilerini barındırması nedeniyle, günümüz Türkiye'sinin halen içinde bulunduğu siyasi kimlik bunalımının da bir yerde habercisi olmuştu. O, bir devrin tanıydığı.

Yıkıldığı şu günlerdeyse babamı ebediyete uğurladığımız İstanbul Postacılar sokaktaki bürosunda, arkasındaki panoya iliştiirdiği ve

aydıngere rapidoyla yazdığı bir Çin atasözünün satırları bugün kadar berrak: Duvar bittiğinde duvar ustası unutulur (Resim 10). Her tür olumsuzluğa rağmen O'nun kısaca kadın hakları anıtı olarak andığı Anıt, çoklu okumalara açık bir eser olarak benimle birlikte kimi Karşıyakalıların hafızasında varlığını sürdürmeye devam edecektir. □

Elâ Güngören, Dr., MSGSÜ Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı

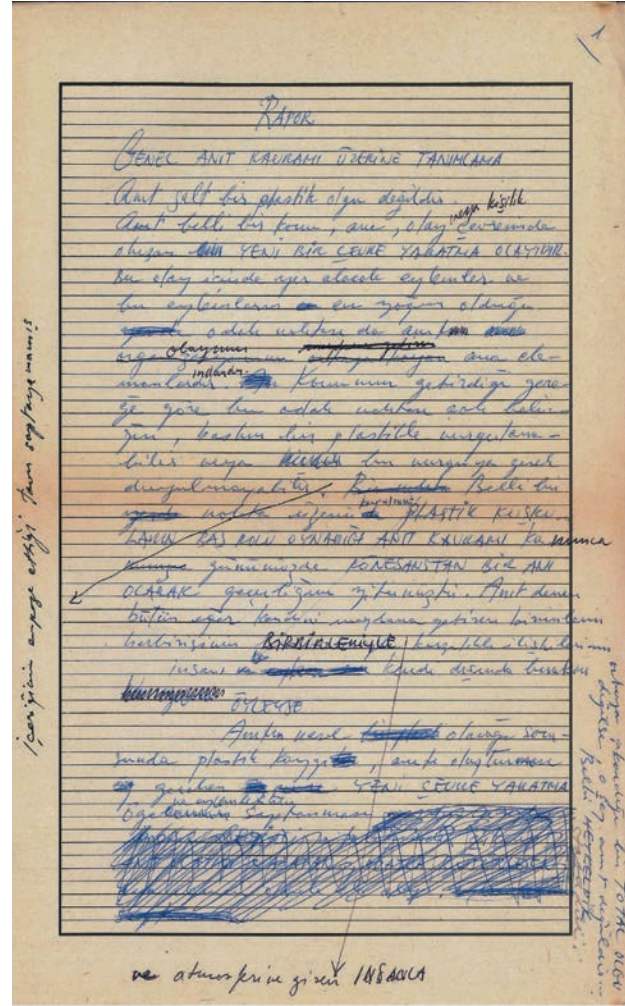
* Yazının araştırma safhasındaki yardımlarından ötürü Sayın Ali Rıza Avcan'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Atakışi, Tufan (2017), Anılarda Yitip Giden Karşıyaka, Atadost Yayınları, İzmir.
- Berber, Engin ile Serçe, Erkan, (2011), Karşıyaka Tarihi, İzmir Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.
- Elibal, Gültekin, (1973), Atatürk ve Resim Heykel, İş Bankası Yayınları:121, 2. Baskı, İstanbul.
- Güler, Sinan, (2010), Tamer Başoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güngören, Elâ, (2015), "İzmir, Atatürk, Annesi Ve Kadın Hakları Anıtı", Türkiye Mimarlığında Modernizm'in Yerel Açılımları, XI. Poster Sunuşları Bildiri Özetleri, Aralık 2015, 14-15.
- Krauss, Rosalind, (2002), "Mekâna Yayılan Heykel", sanat dünyamız, YKY, sayı 82, 103-110.
- Kuban, Doğan, (1973), "Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler", Mimarlık, Sayı 7, 5-6.
- Müridoğlu, Zühtü, (1974), "50 Yılda Türk Heykeli", Akademi, Sayı 8, 133.
- Sözen, Metin, (1973), "Türkler'de Anıt", Mimarlık Dergisi, Sayı 7, 18.
- Yazarsız, Yeni Asır Gazetesi, 19.03.1972.
- Resimler Erkal Güngören Arşivi

DİPNOTLAR

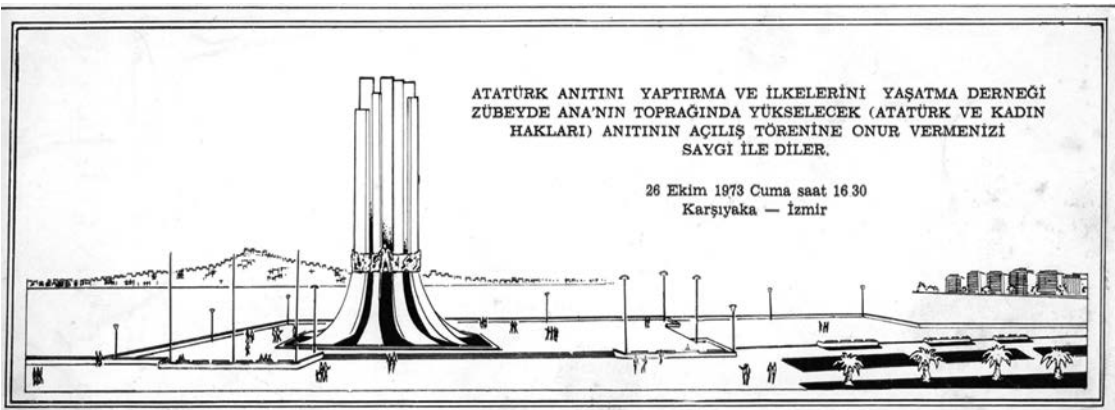
- 1 <http://www.hurriyet.com.tr/kadin-haklari-aniti-yukselecek-29599942> ulaşım tarihi Temmuz 2015.
- 2 Konu hakkında restorasyon ilkeleriyle ilgili bir tartışma için bkz. Çakman, Nazlı ve Karabağ, Nağme (2017), "Yok Olan Değer: Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı", Mimarlık, sayı 396, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 16.
- 3 Yurtdışındaki Çevresel Sanat'la ilgili olarak bkz. Ögel, Semra, (1977), Çevresel Sanat, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- 4 Bu konuyla ilgili bir tartışma için bkz. Güngören, Erkal, (1990), "Başyapıt ile kitsch arasında: Cidde heykelleri", Arredamento Dekorasyon, sayı 20, 124-128.



ÜSTTE Erkal Güngören'in el yazısıyla Edirne İşçi Anıtı'yla ilgili raporun 'Genel Anıt Kavramı Üzerine Tanımlama' notunu düştüğü ilk sayfası (E. Güngören arşivi) (Resim 8)

ALTTA 26 Ekim 1973'te Anıtın açılış merasimini duyuran davetiyede Karşıyaka, Zübeyde Ana'nın toprağı olarak isimlendirilmişti. Karttan da anlaşıldığı gibi anıtın solunda ve fonda İzmir akropolü sağındaysa modern şehir hüviyetinde Karşıyaka beldesi görülmekteydi. (E. Güngören arşivi) (Resim 9)

Erkal Güngören İzmir'de 17 yaşındayken, yıl 1952 (E. Güngören arşivi) (Resim 10)



1940-1960 Döneminde İzmir-Alsancak'ta Konut Yapı Kooperatifleri ve Konut Sunumu

ZAMAN- MEKAN VE KONUT ÜRETİM İLİŞKİLERİ, BU MAKALEDE ALSANCAK ÖRNEĞİNDE VE İZMİR'DE İLK YAPILAN KONUT KOOPERATİFLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMEKTEDİR

Hülya Koç



ÜSTTE İzmir Şehri İmar Planı - 1939'da Alsancak Bölgesi (Kaynak: İzmir Belediyesi, İzmir Şehri İmar Planı Raporu,1939) (Resim 1)

SAĞ ÜSTTE Alsancak ve Kültürpark Civarında Kooperatifler - 1940'ların Sonları (Kaynak: Hülya Koç, İzmir'de Cumhuriyet Döneminde Toplu Konut Uygulamaları, İzmir, 1981) (Resim 2)

SAĞ ALTTA 1960'lı Yıllardaki Halihazır Haritada Belediye Memurları Bahçelievler Yapı Kooperatifi ve Eshot ve Belediye Memur ve Müstahdemleri Modern Evler Yapı Kooperatifi Konutlarının Yer Aldığı Adalar (Resim 3)

Alsancak... Yaşamımın her yılının geçtiği mekan. 1375 sokak, 1376 sokak ve 1421 sokakta geçen yıllar. Bu yerleşik düzen, giderek mesleki kaygıların da etkisiyle yıllar boyunca Alsancak'taki değişimi izlemeyi ve araştırmayı da beraberinde getirdi. Tanıklıklarda, 1960'larda ve 1970'lerde tek tek çevremizdeki az katlı binalar yıkıldı. Yerlerini aynı parsellerde, aynı büyüklüklerde veya daha büyük taban alanlı çok katlılar aldı. Bu yapılan işin adına yık-yap olgusu denildi. Bu yık-yap veya çok katlılaşma sürecinden tek tek yapılan yapılar kadar, 1940'lı yılların sonu ve 1950'lerde konut kooperatiflerince yaptırılan konutlar da nasibini aldı. Topluca yapılmışlardı ama tek tek yenilendiler. Çünkü konutların yapımı tamamlandıktan sonra kooperatifler feshedilip binalar bireysel mülkiyete geçmişlerdi. Ankara'daki, İstanbul'daki diğer örnekler gibi yenilendiler.

Son birkaç yıldır yeni bir yenileme hareketi daha gözleniyor Alsancak'ta. 1999 Adapazarı ve İstanbul depremleri sonrası, tüm kentlerimizde olduğu gibi, daha sağlam binalarda yaşama isteğine karşılık gelen ve yasal düzenlemelerle desteklenen bir durum bu. Bu yazıda, bu yenileme / değişim hareketlerinden ilki incelenecek. Kooperatiflerce yaptırılan konutlar ilk yenileme ile artık neredeyse pek kalmadı. Sadece sokak aralarında hala birkaç örnek bulunuyor. Onların da yeni yenileme hareketi ile ne zaman gidecekleri belirsiz. İnceleme konusu ise, yeni yapılan apartmanlar değil, zamana ve ranta yenik düşen eski binalar, mekânlar. Yazarın yıllar boyunca belediye arşivlerinden

biriktirdiği haritalardan örnekler veya planlardan tekrar çizilenler yeniden gündeme gelecek.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Alsancak

İzmir'in kurtuluşu sonrası, 13 Eylül 1922'de başlayan yangın, rüzgârın etkisiyle giderek yayılmış, alevler Ermeni Mahallelerini, Frenk Mahallesi'ni sararak Birinci Kordon'a ulaşmıştır. Yangın 2600 dönümlük bir alanı kül etmiştir (Aksoy,1986,188). Cumhuriyetin ilanından sonra, İzmir'deki ilk planlama çalışmaları da yangın alanının imarına yöneliktir.

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk kez 1924 yılında yangın alanı için bir plan hazırlanması gereği gündeme gelmiştir. Bu yıllarda İzmir Belediye Başkanı Aziz Akyürek'dir. Prost'un hazırlaması istenilen plan, Fransız mimar Rene Danger tarafından hazırlanır. Bu kısmi plan Fevzipaşa Bulvarı'ndan başlayarak Alsancak bölgesinin büyük bir bölümünü içine alıyordu. Bu planda 1926 yılında belediye tarafından revizyon yapılmış, 1934 yılında yapılan değişiklikle de Kültürpark alanı ayrılmıştır (Resim 1).

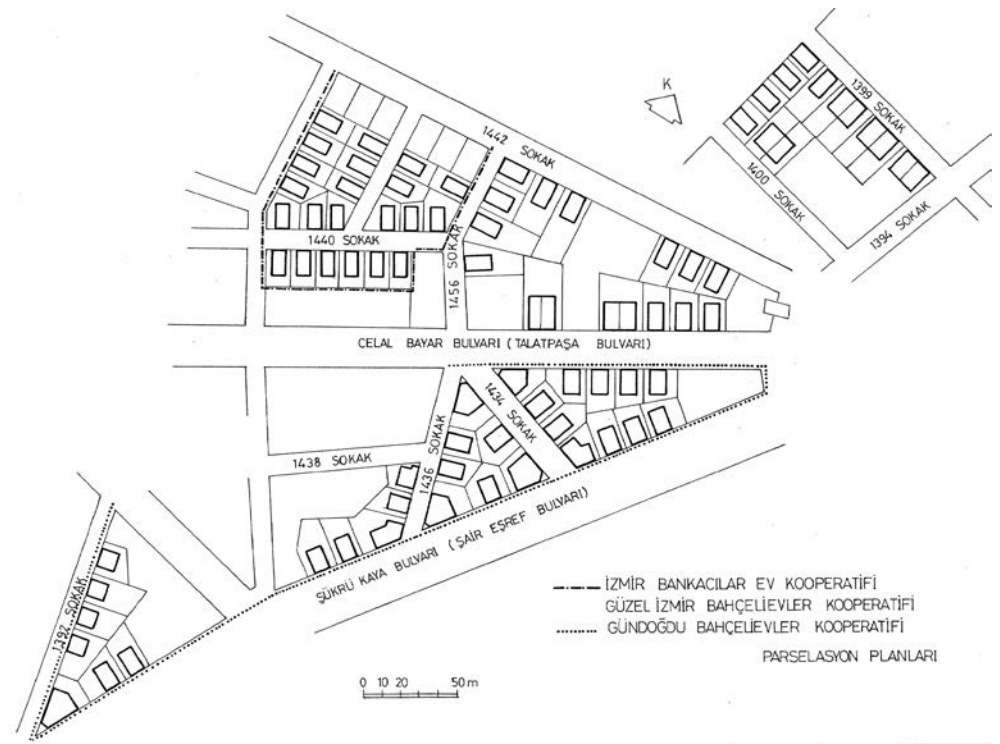
1940'li Yılların Sonları ve İlk Oluşumlar

1946 yılında Emlak ve Eytam Bankası'nın sermayesinin yükseltilecek Türkiye Emlak Kredi Bankası'na dönüştürülmesi ve kuruluş yasasında, konutu bulunmayan yurttaşlara ve bunların konut edinmek üzere kuracakları kooperatiflere inşaat bedelinin % 90'ına kadar ipotek karşılığında krediler verilebileceği

hükmü tüm yurttta olduğu gibi İzmir'de de konut kooperatiflerine gerekli finansman ortamını hazırlamıştır. Bunun yanı sıra, 1948 tarihli Bina Yapımını Teşvik Kanunu gereğince, 1948-1949 yıllarında, belediyenin konut kooperatiflerine arsa tahsisi çalışmaları destek sağlayıcı bir diğer etkindir.

Rene Danger'in planladığı (1925), Fevzi Paşa Bulvarı'ndan başlayarak Alsancak'ın büyük bölümünü içine alan bölge içerisinde yer alan Kültürpark çevresinde belediyenin kooperatiflere ucuz fiyatla arsa sağlaması ile bu alanda ilk örnekler görülmeye başlanmıştır. Merkez Bankası Mensupları Yapı Kooperatifi, Belediye Memurları Yapı Kooperatifi (Resim 2), Demiryolları Kooperatifi, Gündoğdu Bahçelievler Yapı Kooperatifi, Güzel İzmir Bahçelievler Yapı Kooperatifi bu ilk örnekler arasında sayılabilir (Koç, 1981, 162).

İlk uygulamalar daha çok memur kooperatifleri biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu konutlar geleneksel yapım sistemleri kullanılarak üretilmiştir. Konutlar tamamlandığında bireysel mülkiyete devredilmiş ve kooperatifler varlıklarına son vermiştir. Kooperatiflerin varlıklarına son veriş, zaman içinde, binaların da varlıklarının son bulmasıyla sonuçlanacaktır. Arkitekt Dergisi'nde 1952 yılında yayınlanan ve Türkiye'de 1952 yılına kadar statüleri İktisat Bakanlığı'na tasdik edilen yapı kooperatiflerinin sayılarını veren listede, Ankara'da 78, İstanbul'da 29 ve İzmir'de 21 adet yapı kooperatifi bulunduğu söz edilmektedir. Bu kooperatiflerin bir isim listesine ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, bu yazı kapsamında İzmir'deki 9 adedinin isimlerine ve çalışmalarına yer verilmektedir. Bu yıllarda Karşıyaka ve Bostanlı'da da Karşıyaka Bahçelievler Yapı Kooperatifi, Güzelevler, Modernevler, Bostanlı Subay Evleri, Çağlar Yapı Kooperatifi gibi kooperatiflerin konut inşa ettirdiklerinden söz edilmektedir (Koç, 1981, 163). Konut kooperatiflerinin Güzelyalı, Göztepe ve Buca gibi semtlerdeki uygulamalarını görmek için ise 1960 yılı sonrasını beklemek gerekecektir.

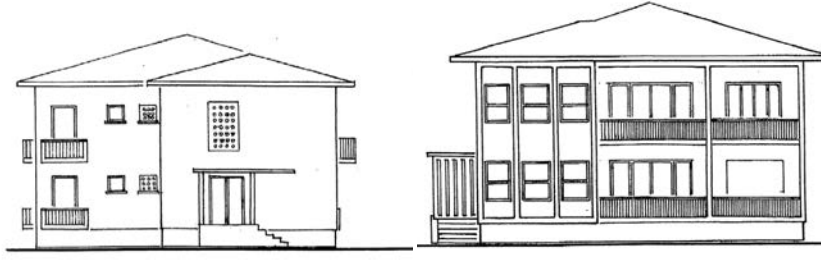
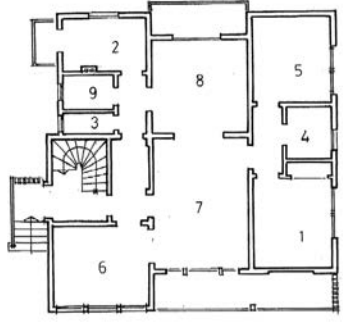


Alsancak bölgesinde yapı inşa eden bu kooperatiflerin yaptırdıkları konutlar bir, iki veya üç katlıdır. Genellikle bahçe içinde ayrı nizamda olan konutların bir bölümü ikiz nizamdadır. Eğimli, kiremit örtülü çatıları bulunan konutlar çoğunlukla betonarme, bir bölümü yığma inşaat şeklinde yapılmıştır. Farklı kooperatiflerin konut planlarında benzer kullanım ilkeleri göze çarpmaktadır. Planlarda oturma odası-misafir odası ayrımı bulunmaktadır. Balkonlar genellikle köşelerde yer almaktadır, içeri doğru çekilmiştir. Sonraki yıllarda yapılan kooperatif konutları ile karşılaştırıldığında, yatak odalarının boyutlarının daha geniş olduğu ve 10 metrekarenin altına pek düşmediği izlenmektedir (Örneğin,

Belediye Memurları Bahçelievler Yapı Kooperatifi konutlarının bir tipinde 10-14 m², diğer tipte 13 m², Güzel İzmir Bahçelievler Yapı Kooperatifi'nde 12-13 m², Kahramanlar İşçi Evleri'nde 12-13 metrekaredir.). Çok katlı yapılarda her katta genellikle tek daire bulunmaktadır. Zaman içinde bu konutlara kat eklemeleri yapılmıştır. Belediye Memurları Bahçelievler Yapı Kooperatifi ve Eshot ve Belediye Memur ve Müstahdemleri Modern Evler Yapı Kooperatifi konutları, Mimar Sinan Caddesi, Fuar ve Demiryolu arasında olmak üzere birbirine yakın bir konumda yer almaktadır (Resim 3).

Alsancak Belediye Memurları Kooperatifi, 1948 yılında kurulmuştur.





SOLDA Eshot ve Belediye Memur ve Müstahdemleri Modern Evler Yapı Kooperatifi Konutları. İki katlı konutlar, plan ve görünüşler (Sonradan bu tipteki konutlara bir veya iki kat daha eklenmiştir) (Kaynak: Hülya Koç arşivi) (Resim 4)

ALTTA (Solda) 1960'lı Yıllardaki Halihazır Haritada İzmir Bankacılar Ev Kooperatifi, Öğretmenler Kooperatifi ve Demiryolcular Kooperatifi Konutlarının Yer Aldığı Adalar (Resim 5)

ALTTA (Sağda) İzmir Bankacılar Yapı Kooperatifi Konutları Kaynak: Hülya Koç arşivi (Resim 6)

İzmir Kahramanlar 1404 ve 1408 sokaklar ile Fuar cephesinde olmak üzere 79 adet birim konut inşa ettirmiştir. Kooperatifin arsası 1949 yılında Belediye'den satın alınmıştır. Arsa bedeli, Fuar tarafı için 5 TL/metrekare, arka taraflar için 1 TL/metrekaredir. 1950 yılında konutların temeli atılmış, inşaatların bir bölümü 1952, bir bölümü 1953 yılında tamamlanmıştır. Kooperatif 4 tip konut yaptırmıştır. A tipi 15 adettir. 150 metrekarelik konutlardır. B tipi 15 adet, C tipi 4 adet ve 92,5 metrekarelik konutlardır. D tipi ise 44 adet, tek katlı ve 65,17 metrekarelik konutlardır. Konutlar 1 katlı ve 2 katlı olarak inşa edilmiştir. Her katta tek daire bulunmaktadır. Bu konutlar için Emlak Kredi Bankası'ndan konut kredisi kullanılmıştır.

Alsancak Belediye Memurları Kooperatifi'nin kuzeydoğusunda yer alan komşu adalarda (1060, 1925 ve 1926 adalar) yer alan bir diğer kooperatif Eshot ve Belediye Memur ve Müstahdemleri Modern Evler Yapı Kooperatifi'dir. Bu konutlar da 1950'li

yılların başlarında tamamlanmıştır. 1420 sokak ve 1421 sokak ile onlara dik gelen 1429, 1430 ve 1431 sokaklarda konut inşa edilmiştir. Üç yapı adasında konut inşa eden kooperatifin her adada 10'ar olmak üzere yaklaşık 30 kadar konut inşa ettiği düşünülmektedir. 1957-1958 yıllarında kat eklenmeye başlayan bu konutlardan son yıllara kadar ayakta kalan birkaç tane bulunurken, bugün örnekleri kalmamıştır (Resim 4).

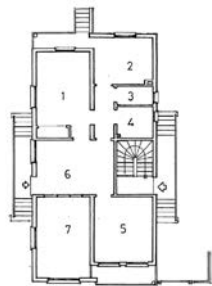
Arkitekt dergisinin 1952 yılında yayınlanan ve Harbi Hotan imzalı yazısında Memurlar Kooperatifi olarak ismi geçen konutlar ise, Kültürpark'ın 26 Ağustos Kapısı karşısında Ziya Gökalp Bulvarı üzerinde ve ona dik gelen 1400 ve 1401 sokaklarda yer almaktaydı. Çevredeki kooperatif konutlarında oturanlar tarafından "Pembe Evler" olarak isimlendirilen bu konutlar, Alsancak'ta yer alan kooperatif konutları arasında, yapım yılı olarak, ilk sıralarda yer almaktadır.

Sözlü kaynaklarda, bu binalardan Merkez Bankası Mensupları Yapı Kooperatifi konutları olarak söz edilmektedir. Söz konusu kooperatif

1947 tarihinde kurulmuştur. Toplam 20 birim konut yaptırmıştır. 8 bina caddede, ikiz düzendeki 12 adet bina sokak içinde yer almaktadır. Arsalar 1948 yılında Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu zamanında Belediye'den satın alınmıştır. Konutların yapımına 1950 yılında başlanmış, 1952 yılında tamamlanmıştır. Cadde üzeri 3 katlı, sokak içlerindeki konutlar 2 katlı olarak inşa edilmişlerdir. Her katta birer daire yer almaktadır. Cadde üzeri yapılar 27500 TL.'ye, arka taraftakiler 19500 TL.'ye mal olmuştur. Cadde tarafı betonarme, diğerleri yığma sistemde inşa edilmişlerdir. Kooperatif Emlak Kredi Bankası'ndan kredi almıştır.

Bir arşiv çalışmasında, cadde üzerinde yer alan konutlardan birinin değişiminde önemli tarihler belirlenmiştir. Buna göre, 340 metrekare alanlı bir parselde ayırık nizamda yer alan konutta, 1953 yılında zemin katta ek inşaat yaptırılmıştır. 1958 yılında ek katlar için ruhsat alınmıştır. Cadde üzerindeki ayırık düzendeki konutların ikiz hale getirilmesi için konut sahiplerince 1971 yılında belediyeye başvurulmuştur. 1974 yılı ortalarında yeni bina yapılmak üzere inşaat ruhsatı alınmış, 1976 yılında ikiz düzendeki 14 daire ve 4 dükkândan oluşan bina tamamlanmıştır (Koç, 1994).

Bankacılar Yapı Kooperatifi, Talatpaşa Bulvarı'nın kuzey kesiminde, Öğretmenler ve Demiryolcular Kooperatifi ise Şair Eşref Bulvarı'nın güney kesimlerinde yer almaktadır (Resim 5). İzmir Bankacılar Yapı Kooperatifi, 30.04.1950'de onaylanan parselasyon planına göre 22 parselde tek tip konutlar inşa ettirmiştir. İki katlı inşa edilen konutlara zaman içinde kat eklemeleri yapılarak bir bölümü 4 kata



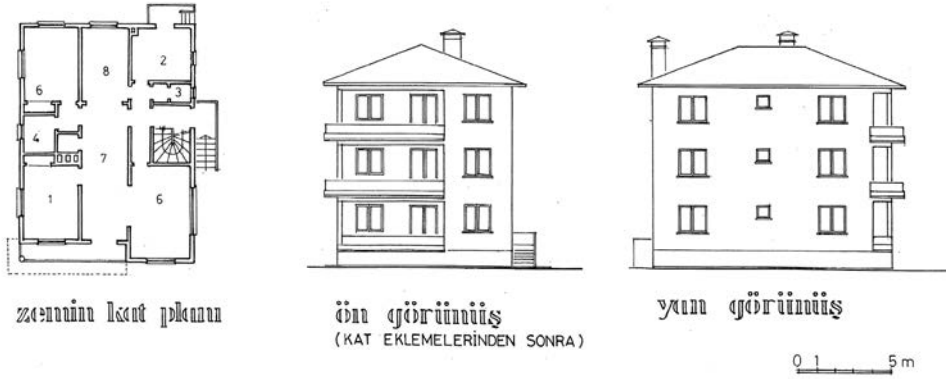
zemin kat planı



sol yan görünüşü



ön görünüşü



SOLDA Öğretmenler Kooperatifi Konutları
(Kaynak: Hülya Koç arşivi) (Resim 7)

kadar yükselmiştir. Bugün 1440 Sokak ve ona dik gelen 1488 Sokak'ta birkaç örneğine rastlanabilmektedir (Resim6).

Alsancak Ali Çetinkaya Bulvarı ve ona dik gelen 1487 Sokakla belirlenen 1065 adada yer alan Öğretmenler Kooperatifi konutları 1953 yılında tamamlanmıştır. Binalar 1950'lerin sonlarında kat eklemeleri ile birlikte 3 kata kadar yükselmiştir (Resim 7). Güzel İzmir Bahçelievler Kooperatifi 1951 yılında kurulmuştur. Alsancak'ta, iki ayrı adada, 29 parselde 58 birim konut yaptırmıştır. Kooperatif, Talatpaşa Bulvarı üzerinde 1296 adada ve Ziya Gökalp Caddesi (eski ismi ile Kazım Özalp Caddesi) üzerinde 1115 adada konut inşa ettirmiştir. Ayrık veya ikiz düzende olan konutların yapımına 1951 yılında başlanmış, Haziran 1957'de inşaat ruhsatı alınmıştır. Yapıtılan konutların alanı brüt 118,6 metrekaredir. 4 odalı olan konutlar 2 katlı ve her katta 1 daire olacak şekilde inşa edilmiştir. Betonarme karkas sistemde yaptırılan konutlar için Emlak Kredi Bankası'ndan kredi alınmıştır.

Devlet Demiryolları Kooperatifi, ya da anılan ismi ile Demiryolcular Kooperatifi, 1948 yılında kurulmuştur. Kooperatifin arsası Ziya Gökalp Bulvarı ve 1487 sokakla sınırlanmış bir adada, Alsancak Garı'na yakın bir konumdaydı (Koç, 1994, 409). Arsa, İnşaatı Teşvik Kanunu gereğince ve 10 TL/metrekare fiyatla belediyeden satın alınmıştır. Arsa büyüklüğü yaklaşık 9000 metrekaredir. 25 parsel ve binada toplam 75 birim konut inşa edilmiştir. Konutların yapımına 1948 yılında başlanmış, 1951 yılında tamamlanmıştır. 3 oda ve salondan oluşan konutların alanı brüt 120 metrekaredir. Konutlar üç katlı olarak yaptırılmıştır. Yapım sistemi yığma inşaattır. Emlak Kredi

Bankası'ndan %5 faiz ve 20 yıl vade ile kredi sağlanmıştır. Sonraki yıllarda cadde üzeri konutlar yenilenirken ayrık nizamdan ikiz nizama dönüştürülerek daha çok katlı apartmanlar inşa edilmiştir.

İzmir Gündoğdu Bahçelievler Kooperatifi 1949 yılı Eylül ayında Ticaret Siciline kayıt ve tescil edilmiştir. Şair Eşref Bulvarı çevresinde 30 parsel arsası bulunuyordu. Arsalar Belediyeden satın alınmıştır. İnşaat ruhsatları 1951 yılında alınmıştır. İki veya üç katlı olan konutlar, çeşitli tiplerde ve farklı planlarla yaptırılmıştır. Konutlar için Emlak Kredi Bankası'ndan kredi alınmıştır. 1951 yılında yapımına başlanan binalar 1952-1953 yıllarında betonarme karkas sistemde inşa edilmiştir. Bulvar üzerinde bulunan konutlar sonraki yıllarda çok katlı apartmanlara dönüşmüştür. (Koç, 1994, 409)

Kahramanlar İşçi Evleri Kooperatifi, 5.5.1951 tarihinde, Ticaret Sicili'ne tescil edilmiştir. Kooperatif, Mimar Sinan Mahallesi'nde 15835 metrekare arsa almıştır. Arsa Belediyeden 30.163 TL. bedelle satın alınmıştır. Binalar ikiz veya sıra evler düzeninde yaptırılmıştır. İki katlı ve bir katta iki dairesel ve toplam 4 dairesel tek tip konutlar inşa edilmiştir. 52 parselde toplam 104 birim konut yer alıyordu. İnşaatların yapımına Ekim 1957'de başlanmış, Ekim 1959'da çatılar kapatılmış, Nisan 1960'da oturma izni alınmıştır (Koç, 1994, 410). Betonarme karkas sistemde yaptırılan konutlar için Emlak Kredi Bankası'ndan kredi alınmıştır. Yakın çevresinde özel bir hastane yapılmasından sonra konutlar hızlı bir biçimde yenilenerek çok katlı sağlık sitelerine dönüşmüştür. Bugün sokak aralarında, ilk yapılan birkaç örneğe rastlanabilmektedir. En

güneyde bulunan ve orta kısmında park bulunan yapı adasında, binaların kat adetleri yükselirken ve kısmen muayenehane ve kısmen konutların yer aldığı apartmanlar oluşurken, park korunmuştur ve halen de varlığını sürdürmektedir.

Sonuç

Zaman ve üretim ilişkileri, toplumsal ilişkilerin ve mekanın da giderek değişmesine başka toplumsal ilişkilere ve başka mekanlara dönüşmesine neden oluyor. Halihazırda bu apartmanların kullanıcılarından bir bölümü ilk yaptırılan konutlarda oturanlar veya onların sonraki kuşak temsilcileri olsa bile mekan ve mekansal ilişkiler aynı kalmıyor. Bu yazıda Alsancak örneği ele alındı. Bu örneğe benzer şekilde, benzer zamanlarda, benzer şehirlerde mekanlar değişti, dönüştü. Galiba zaman geçtikçe değişmeyecek olan ise değişimin kendisi. Bu yazı, zaman içinde yok olan o binalara bir selam, oturanlarına ve İzmirli'lere bir anı olabilirse amacına ulaşmış olacak. ■

Hülya Koç, Prof.Dr., DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

KAYNAKLAR

- Aksoy, Yaşar (1986): Bir Kent, Bir İnsan - İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları, Dr.Nejat F.Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arkitekt Dergisi, (1948): "Bina Yapımını Teşvik Kanunu", Kanunu No: 5228, Kabul Tarihi: 28.6.1948, Arkitekt, Sayı:197-198, s.138-139.
- İzmir Belediyesi (1939): İzmir Şehri İmar Planı Raporu, İzmir Belediyesi yayını, İzmir.
- Koç, Hülya (1981): İzmir'de Cumhuriyet Döneminde Toplu Konut Uygulamaları, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koç, Hülya (1994): "Bir Zamanlar, Kooperatif Konutları", Kent, Planlama, Politika, Sanat, Tarih Okyay Anısına Yazılar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 1994, s. 405-421.

Selimiye Yerleşmesinde Turizm Eksenli Dönüşümün Kırsal Doku ve Mimari Yapıya Etkileri

MARMARİS SELİMİYE YERLEŞKESİNDEKİ MEKANSAL ÜRETİM VE MİMARİ YAPIDAKİ DEĞİŞİMLER, TURİZM VE KENTTEN GÖÇÜN KIRSAL DOKU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ BAĞLAMINDA ELE ALINMIŞTIR.

Neriman Yörür, Deren Uysal, Ayşegül Altınörs Çırak



ÜSTTE Muğla, Datça Yarımadası'nda Selimiye'nin konumu (Url 1) (Resim 1)

SAĞ ÜSTTE Selimiye Yerleşmesinden Görünümler (Resim 2a.)
Selimiye Yerleşmesinden Görünümler (Resim 2b.)

SAĞ ALTTA Selimiye Yerleşmesinin Kuşbakışı Görünümü (Url 2) (Resim 3)

2014 Datça-Bozburun ÖÇKB, 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda Selimiye Plan Kararları (Resim 4)

Selimiye'de kıyı kenar çizgisi ve sahil şeridi içerisindeki yapılaşmalar (Ali D. Çırak Arşivi'nden) (Resim 5)

Geçtiğimiz 20 yıllık süreç, Ege kıyılarının 1970'li yıllardan bu yana turizm ve ikinci konut sektörleri dolayısıyla maruz kaldığı yapılaşmanın post-modern bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Turizm sektörü temelinde soylulaştırma yoluyla gerçekleşen yeni yapılanmalar özellikle doğal ve kültürel özelliklerin bütünleştiği kıyı yerleşmelerini etkisi altına almıştır. Kıyılarıdaki doğal ve geleneksel nitelikleri ile öne çıkan kırsal yerleşmeler bu dönemde görece eğitilmiş ve hatırı sayılır gelir düzeyine sahip toplumsal sınıflara kendini yeniden üretme alanı olarak sunulmaktadır. Yaşanan değişim tepeden inme bir mekânsal üretim pratiğini beraberinde getirmekte ve kırsal yerleşmelere farklı bir kimlik atamaktadır. Mekânsal aidiyetlerin dışlandığı bu süreçte mekân, zaman boyutundan bağımsızlaştırılarak bir dekor, dönüştürülebilir bir tüketim nesnesi olarak sunulmaktadır. Geleneği ve geleneksel dokuyu ani bir değişime konu eden bu yeni birikim ve tercihler dizininin sosyo-mekansal eğilimleri ve kırsal yerleşmenin süregelen kimliği üzerindeki etkileri tartışılmaya değer bir sorunsal durumuna gelmiştir.

Datça Yarımadası'nın bir uzantısı olan Bozburun Yarımadası'nda yer alan Selimiye de bu yönde bir dönüşümün gerçekleştiği kırsal yerleşmelerden birisidir. Kentli gruplar ve yatırımcıların yoğun ilgisi altında Selimiye turizm merkezi olma yolunda bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşümde kırsal tarım ekonomisinden turizm ekonomisine geçmeye çalışan yerli nüfusun ve dışarıdan gelen

yatırımcıların birlikte rol oynadığı görülmektedir. Deneyimlenen bu sürecin Selimiye yerleşmesinin dokusunu ve kırsal mimari niteliklerini nasıl etkilemekte olduğu bu yazı kapsamında tartışılmak istenen konudur.

Yerleşmenin Genel Özellikleri, Mekansal Gelişim ve Planlama Süreci

Selimiye Yerleşmesi, Türkiye'nin güney-batısındaki en uç nokta olan Datça Yarımadası'nın bir uzantısı olan Bozburun Yarımadası'nda, Muğla İline bağlı Marmaris İlçe sınırları içerisinde yer almaktadır (Resim 1). Günümüzde Turgut Köyü sınırları içerisinde kalan ve M.Ö. 600'lerde kurulmuş olan Hydas yerleşimine yakın bir noktada olduğundan Selimiye önce Hidas, Bizans döneminde ise Losta olarak anılmış, 1391 yılında Osmanlı topraklarına katılmış ve cumhuriyetin ilanından sonra da bugünkü yerleşim yerine kaymıştır (Marmaris Turizm Birliği, 2012).

Antik dönemlerdeki adıyla Hydas (Selimiye) eğimli topoğrafyanın denizle buluştuğu bir kıyıda yer alır. Yerleşim dokusu koy boyunca uzanan ana ulaşım aksı üzerinde lineer bir şekilde saçaklanarak oluşmuştur. Eğimli arazi üzerinde yapılaşma çok seyrek olmakla birlikte artma eğilimindedir (Resim 2a, 2b, 3). Genellikle bu bölgede tarım alanları, bahçeler, ahırlar, damlar vardır. Selimiye'nin temel ekonomik aktiviteleri olarak turizm, tekne imalatçılığı, balıkçılık, tarım ve hayvancılık sayılabilir. Çeşitli tarım ürünlerinin yapıldığı yerleşimde, ürün

desenin en karakteristik grubu olarak zeytin ve badem ön plana çıkmaktadır. Bal üretimi ile fıstık çamı, kekik, ebegümece ve ısırgan otu yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

Selimiye kırsal alan sınırları içerisinde yer alan arkeolojik ve doğal değerler, 1. derece arkeolojik ve ayrıca 1. ve 2. derece doğal sit alanı kararları ile koruma altına alınmıştır. Doğal yapısı dolayısıyla bir iç liman özelliği gösteren Selimiye Koyu'nda turizm hareketi teknelerin koyu keşfetmesiyle başlamıştır. Yerleşmenin merkezine inşa edilen marina sayesinde daha çok teknelerin koya gelmesi desteklenmiştir. Teknelerle canlanan turizm sektörü beraberinde yapılaşma taleplerini getirmiştir.

yerleşimlere ilişkin alt ölçekli planlama çalışmaları; kadastro çalışmalarının henüz tamamlanmamış olması, köy yerleşiminin büyük bir bölümünün kıyı kanunu kapsamında olması ve Orman Kanunu'nun 2-b maddesi dolayısıyla yaşanan mülkiyet sorunları nedeniyle yapılamamış, bölgedeki sit alanları için 2005 yılında "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" onaylanmıştır. Bölgedeki yapılaşmaların geçiş dönemi yapılaşma koşulları çevresinde ilerlediği görülmektedir. 2014 yılında 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yeniden revize edilmiştir (TBMM, 2014). Bu planın getirdiği kararlar incelendiğinde (Resim 4) Selimiye kıyı bölgesinin "kırsal yerleşim alanı" olarak, yamaçların ise "kırsal gelişme



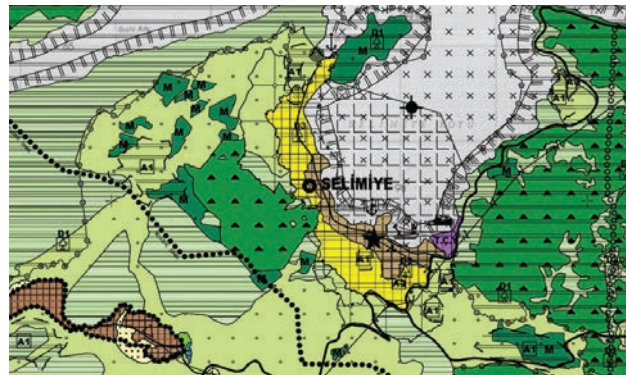
“MEKÂNSAL AİDİYETLERİN DIŞLANDIĞI BU SÜREÇTE MEKÂN, ZAMAN BOYUTUNDAN BAĞIMSIZLAŞTIRILARAK BİR DEKOR, DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR BİR TÜKETİM NESNESİ OLARAK SUNULMAKTADIR”

Selimiye 22.10.1990 tarih ve 90/1117 sayılı Bakanlık Kurulu Kararı ile ilan edilen Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) içerisinde yer almaktadır. Datça-Bozburun ÖÇKB'ye ilişkin ilk plan çalışması 02.05.1994 tarihinde onaylanan 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'dır. Bu plan 1996 yılında İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından revize edilen sit sınırları doğrultusunda 1998 yılında yeniden revize edilmiştir. Çevre Düzeni Planı Revizyonu kararları doğrultusunda bölgede yer alan toplam 17 köyün 5'ine ait alt ölçekli planlar yapılmış ve onaylanmıştır. Ancak Selimiye'nin de aralarında bulunduğu diğer kırsal

alanı" olarak belirlendiği görülmektedir. Gelişme bölgesinin doğusunda yer alan bölgeler için "marjinal tarım alanı" ve "tarım odaklı kırsal nitelikli turizm alanı" arazi kullanım kararları geliştirilmiştir. Söz konusu üst ölçekli planın içerdiği gelişme bölgesi ve turizm kararları ile günümüzde yaşanan turizm gelişimine alt yapı oluşturmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte özellikle yerleşimin önemli bir bölümünün Kıyı Kanunu kapsamında yapılaşmanın yasak olduğu ilk 100 metrelik alanda yer alması ve bu nedenle kıyı kanuna aykırı yapılaşmaların yoğunluk göstermesi (Resim 5) gibi planlama sorunları dolayısıyla, alt ölçekli planların

yapılamayı Selimiye'de sürdürülebilir bir gelişmenin önünde engel oluşturmaktadır.

Selimiye'de yapı yoğunluğunun 2000'lerin ortalarından bu yana artmakta olduğu ve yerleşimin yamaçlara doğru genişlediği gözlenmektedir. 2006 ve 2017 yıllarına ait hava fotoğraflarının karşılaştırılmasından kırsal yerleşmedeki yapılaşma artışı net bir şekilde okunmaktadır (Resim 6). Tarımsal amaçlı olarak kullanılan arazilerin zaman içerisinde tarım dışı konut ve turizm faaliyetleri amaçlı olarak kullanılmaya başlandığı, yerli nüfusun bir bölümünün tarımsal üretiminden vazgeçme eğiliminde olduğu görülmektedir. Yapı ve nüfus yoğunluğundaki artış aynı zamanda bir takım altyapı sorunlarını beraberinde getirmiş durumdadır. Hâlihazırda kanalizasyon şebekesi olmayan Selimiye'de, elektrik, içme suyu,





SOLDA Selimiye'nin sırasıyla 2006, 2010 ve 2017 yıllarında çekilmiş uydu fotoğrafları (Url 3) (Resim 6)

SAĞ ÜSTTE Geleneksel kırsal üretim yapılarından örnekler (Url 4) (Resim 7a)

Geleneksel kırsal üretim yapılarından örnekler (Url 4) (Resim 7b)

Geleneksel kırsal üretim yapılarından örnekler (Url 4) (Resim 7c)

Geleneksel kırsal üretim yapılarından örnekler (Url 4) (Resim 7d)

SAĞ ALTTA Ekonomik mimari üretim yapılarından örnekler (Resim 8a)

Ekonomik mimari üretim yapılarından örnekler Hacanoz Çeşmesi (Resim 8b)

telefon ve internet altyapısı bulunmakla beraber yaz aylarındaki yoğun kullanımlarda bu altyapı kalemlerinde de sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Buna rağmen günümüzde Selimiye peyzajı içerisinde yüksek gelir grubunun sahip olduğu ikinci konutlar, pansiyonlar, turistik tesisler, emlak büroları yoğun olarak yer almaya başlamıştır.

Yerleşimdeki turizm hareketi nüfus yapısına da yansımıştır. Selimiye'nin nüfusu 1980 yılında 649 iken, 2000 yılında 1.029, 2015 yılında 1.213 olmuştur (TÜİK, 2017). Yaz nüfusu yani geçici nüfusu daha yüksek olmakla birlikte, yerleşik nüfusun da artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Kırsal Doku ve Mimari Yapıdaki Değişimler

Selimiye kıyı dokusunda genellikle köy halkının konutları yer almaktadır. Köyün geleneksel mimari üretimi de ağırlıklı olarak bu kıyı bölgededir. Eğimli doku üzerinde ise yapılaşma seyrek ve tarım alanları arasında bahçeler, ahırlar, damlar yer almaktadır. Ancak son süreçte yamaçlarda kıyı alanlarından taşınan köylüler ve kentten göçerek ikinci konutlarını inşa eden -kentlilerin- yeni köylülerin konutlarının yer aldığı görülmektedir. Geleneksel konutların giderek terk edilmekte olduğu ve yıprandıkları, kıyıdaki konutların ise küçük ölçekli turizm işletmelerine dönüştüğü gözlenmektedir. Bu dönüşümde kıyı kanunu dolayısıyla

yaşanan sorunların ve kıyıdaki pek çok yapının kaçak durumda olmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Köyün yerlileri, çocukları için yeni konut yapamamaktan ve kıyıdaki yapılarının kaçak olmasından dolayı sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedirler. Bu sıkıntılar dolayısıyla yapılar kaçığın bedelini ödeyebilecek ve yasal kısıtları zorlayabilecek güçte olan turizm işletmecilerine satılmakta ve böylece köyün yapısı ve dokusu değişmektedir. Bu değişim süreci içerisinde günümüzde Selimiye'de yerleşim dokusunun 3 farklı biçimde üretilmiş olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, geleneksel kırsal üretimdir. İkinci üretim biçimi yerli kullanıcıların kırsal mimari dokuya genişleme ya da turizm amaçlı yaptıkları ek yapı vb. müdahalelerden oluşmaktadır. Üçüncü üretim biçimi ise, yerleşime dışarıdan gelen turistler/ yeni köylülerin gerçekleştirdiği ikinci konut ve turizm yapılarıdır. Farklı üretici aktörler ve üretim biçimlerine sahip olan yapılaşmaların kendine özgü karakteristikleri bu bölümde tartışılmaktadır.

1. Geleneksel kırsal üretim: Selimiye'nin geleneksel mimari üretimi genellikle kıyı dokusunda yer almaktadır. Balıkçılıkla ve tarımla ilgilenen halk, hem suya yakın hem de topografya itibarıyla düz alanda konumlanmıştır. Bu dokuyu oluşturan yapı stoku belirgin bir yapı tipolojisiyle sınıflandırılmayacak kadar karakteristik olmamakla birlikte, yerin ve zamanın şartlarına göre gelişmiş

belirli ortak özellikleri taşımaktadır. Köy halkının en temel haliyle "barınma" ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilmiş olan bu yapı stoku hane halkına yönelik tekil konutlar olarak üretilmiştir. Tarımla uğraşan nüfus, konutlara ek olarak ahırlar/damlar da inşa etmiştir.

Geleneksel yapı stokunun, genel olarak tek katlı olduğu, yığma kâgir yapı tekniğiyle üretildiği, taşıyıcı taş duvarların aynı zamanda yapının kabuğunu da oluşturduğu görülmektedir. Yapılar genellikle beşik, zaman zaman da kırma çatılıdır. Bu çatılar ahşap karkas sistemle inşa edilmiş ve kiremit gibi pişmiş toprak esaslı elemanlarla örtülmüştür. Yapım sistemi genellikle çıplak olarak kendini göstermektedir. Yığma taş duvarlar, yapı kabuğunun dokusunu ve rengini de belirleyen yapı elemanları olarak görev almaktadır. Zaman zamansa taşıyıcı duvarlar sıvanarak kireç badanayla boyanmış olduğu görülmektedir. Yapının açıklıklarında ahşap doğramalar, çatıda ise kiremit kullanılmıştır.

Ailenin ihtiyaçları doğrultusunda yapılmış bu konutlar genellikle birkaç odanın organize edilmesi ve iç sirkülasyonun bu odalar üzerinden sağlanmasıyla kurgulanmıştır. Bazılarında özellikle giriş kısımlarında yarı açık bir mekân yer almaktadır. Bu yarı açık mekân; hem kapalı mekânla açık mekân arasındaki bağlantıyı sağlayan, hem de sıcak dönemlerde ortak yaşamı ağırlayan bir ara mekan olarak çalışmaktadır.

Yapısal parametreler ve plan kurgusu, mimari üslubu ve yapının kimliğini belirlemektedir. Zira bu parametre ve kurgular yapının “nerede, neden, ne zaman, nasıl ve kim için” yapıldığına dair en doğru cevapları içinde barındırır. Taş duvarlı ev, ahşap pencere ev, ahırla birlikte ev, vb. gibi tanımlamalar yapının coğrafi, ekonomik, sosyal, tarihsel ve teknik bağlamıyla kurduğu aidiyet ilişkisinin göstergesidir. Bu bağlamda Selimiye'nin geleneksel yapıları incelendiğinde ilk bakışta özel bir üslup arayışı olmadığı ifade edilebilir. Ancak, yapılarda ekonomik ve teknik imkânlar dolayısıyla yapım sistemi ve malzemelerin kısıtlı ve belirleyici olmasının genellikle dışavurumcu bir tavırla yapıların üslubunda birincil rol oynadığı ve kırsal yaşam koşullarının yansımalarına bağlı oluşan özel bir mekânsal karakterin varlığından söz edilebilir (Resim 7a, 7b, 7c, 7d).

2. Ekonomik mimari üretim: Kıyı dokusundaki evini satmış ya da turistik işletmeye çevirmiş bazı köylülerin, eğimli dokudaki arazilerinde ürettiği birincil konutlar ya da kıyı dokusundaki boş arazisine inşa ettiği turistik işletmeler “dönüşümün ekonomik mimari üretimi” kategorisini oluşturmaktadır. Yerli kullanıcıların ortaya çıkan mekânsal gereksinimleri ya da turizme entegrasyon amacıyla gerçekleştirdikleri mimari üretim, esasen mekan ihtiyaçlarını zor koşullarda çözen köylülerin yapısal çözümlerini kapsamaktadır. Bu çözümler, kırsal yaşam alışkanlıklarıyla ekonomik baskının arasındaki sıkışmışlığın ürünü olarak melez bir yapı tipi üretmektedir. Bu yapı tipini üretirken çoğu zaman da, geleneksel mimari üretimi bozmakta veya yıkmaktadır. Bu yapıların genellikle betonarme, zaman zaman betonarme ve yığma kâgir olmak üzere karma yapım tekniğiyle üretildiği görülmektedir. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları çerçevesinde gabari iki kat yüksekliğindedir. Birincil konut olarak kullanılmak üzere inşa edilen yapıların plan kurgusunun geleneksel kırsal mimari plan kurgusuna yakın olduğu görülmektedir. Turistik işletme olarak inşa edilen yapılarda ise plan kurgusunda melezlik hakimdir. Kırsal alışkanlıklar ile işletme hedeflerinin



“MİMARİ PARAMETRELERDE SÖZÜ EDİLEN MELEZLİK, ESASINDA KIRSALDAN, KENTLEŞMEYE; ÜRETİMDEN, TÜKETİME DOĞRU GERÇEKLEŞEN BU DÖNÜŞÜMÜN YAPI STOKU ÜZERİNDEKİ GÖRÜNGÜSÜDÜR”

birleşimi ara çözümler üretilmektedir. Bu plan kurgusuna sahip pansiyonlar, restoranlar genellikle her sezon ortaya çıkan ihtiyaçlara göre tadil edilmekte, melezlik daha da güçlenmektedir. Yapının üslubunu ya da üslupsuzluğunu da bu melezlik belirlemektedir.

Bu kategoride ekonomik çözümler esas olduğu için malzemeler ekonomik olarak belirlenmiştir. Betonarme sistemle inşa edilmiş yapıların tuğla duvarları sıvalı ve boyalıdır. Çatılarda kiremitler yerine asfalt esaslı ekonomik çatı örtü malzemesi “shingle” tercih edilir. Yapının doğramalarında hem ekonomik hem sorunsuz çözüm olarak

görülen PVC esaslı sistemler kullanılır. Bu bakımdan geleneksel mimari üretimle hiçbir paralellik taşımazlar. Yukarıdaki mimari parametrelerde sözü edilen melezlik, esasında kırsaldan, kentleşmeye; üretimden, tüketime doğru gerçekleşen bu dönüşümün yapı stoku üzerindeki görüngüsüdür (Resim 8a, 8b).

3. İkinci konut ve turizm yapıları:

Emlak yatırımcıları ve kentten kırsala göç eden/yeni köylülerin ikincil konut, turistik konaklama işletmesi, turistik günübirlik işletme olarak inşa ettikleri yapılar bu kategoride değerlendirilebilir. Dönüşümün dışsal





SOLDA İkinci konut ve turizm yapılarından örnekler (Resim 9a)

İkinci konut ve turizm yapılarından örnekler (Resim 9b)

İkinci konut ve turizm yapılarından örnekler (Url 5) (Resim9c)

ALTTA İkinci konut ve turizm yapılarından örnekler (Url 6) (Resim 9d)

SAĞ ÜSTTE, SAĞ ALTTA İkinci konut ve turizm yapılarından örnekler (Resim 9e, Resim 9f, Resim 9g)

kaynaklı üretimi, yılın büyük bir kısmında kentin konforunda yaşayan ve kırsalı rekreasyon amaçlı bir prestij mekan olarak görenlerin, turizmin ekonomisinden avantaj sağlamak isteyen yatırımcıların ve bu süreçte

Diğer yandan kıyı dokusunun kapasitesine yaklaşması dolayısıyla eğimli dokuda da ikincil konut üretimi başlamış durumdadır.

Bu yapıların tamamına yakını betonarme sistemle inşa edilmektedir.

işletmelerdir. İlgili izinler çerçevesinde bu yapılaşmalar da iki katlıdır. Diğer yapı gruplarından farklı olarak çoğu zaman bir mimar tarafından üretilmişlerdir. Fakat kırsal yaşantının getirdiği mimari organizasyondan tamamen farklıdır. Zira bu yapıların kullanıcıları kentliler, ya da kentten kırsala yerleşen yeni köylülerdir. Bu nedenle geldikleri yere özgü mimari plan şemasını inşa ederler. Dönüşümün dışsal kaynaklı mimari üretimi plan kurgusundaki farklılığa karşın, geleneksel mimari üretimle malzeme boyutunda paralellikler yakalamak istemektedir. Ne var ki malzeme boyutunda paralellik arayışı kırsal kimliğe ilişmeye çalışsa da yapaylığını gizleyememektedir. Bu yapılarda bembeyaz boyalı duvarlarla ahşap görünümlü PVC doğramaları, taş görünümlü tuğla duvarlarla shingle çatıları bir arada görmek mümkündür. Bu mimari nitelikleriyle dönüşümün

“MİMARİ NİTELİKLERİYLE DÖNÜŞÜMÜN DIŞSAL KAYNAKLI MİMARİ ÜRETİMİNİN, AİT OLDUĞU YERLE ÇOK ZAYIF BİR İLİŞKİ KURDUĞUNU İFADE ETMEK OLANAKLIDIR. FİZİKSEL OLARAK KIRSALDADIR; AMA AİT OLDUĞU BAĞLAM KENTTEDİR”

yaşanan mülkiyet değişiminden avantaj sağlayan emlak tüccarlarının üretimini kapsamaktadır. Bu yeni yapı stoku turizmden beslendiği için genellikle kıyı dokusundaki geleneksel yapıların yerini almakta ve denize yakın olmaktadır.

Yapılaşma izni olmayan alanlarda taşınabilir ahşap karkas ve konteyner yapıların da yapılabildiği görülmektedir. Bu yapıların fonksiyonu yılın belli bir döneminde kullanılmak üzere tasarlanmış ikincil konutlar, turistik





dışsal kaynaklı mimari üretiminin, ait olduğu yerle çok zayıf bir ilişki kurduğunu ifade etmek olanaklıdır. Fiziksel olarak kırsaldadır; ama ait olduğu bağlam kenttedir (Resim 9a, 9b Ali D. Çırak Arşivinden, 9c, 9d, 9e, 9f, 9g).

Sürecin Değerlendirilmesi

Selimiye'de yaşanan turizm hareketliliği yeni ekonomik ve sosyal ilişki ağları ortaya çıkarmakta ve yerel bağları zayıflatarak, yeniden tanımlamaktadır. Bu sürecin yerleşmenin kimliği ve dokusu üzerinde dönüştürücü etkileri olmaktadır. Elbette ki yerleşmeler birer dönüşüm mekanlarıdır ve zaman zaman dönüşümler yaşanacaktır. Ancak bu dönüşümler yalnızca rant eksenli ve hızlı olduğunda doku ve aidiyetler üzerinde yıkıcı ve geri dönülemez etkiler bırakabilir. Tekeli'nin ifade ettiği gibi (1991), yerleşmelerin kimliği, zaman içinde farklı katmanların uyumlu ve anlamlı bir bütün oluşturmasıyla gerçekleşen tarihsel bir oluşumdur. Bu nedenle bir yerleşime yeni bir kimlik atama sürecinde var olan özgün kimliğini kuran değerlerin keşfedilmesi, bu değerlerin güncel koşullar ve gerekliliklerle bütünleştirilerek kimliğin sürekliliğinin sağlanması önemlidir (Tekeli, 1991). Selimiye ve benzer süreci deneyimleyen kırsal yerleşimler için tartışılması gereken temel sorun da budur. Salt piyasa mekanizmaları talepleri doğrultusunda gerçekleşen hızlı değişimler, aidiyetleri dönüştürmekte, mekânı zaman boyutundan bağımsızlaştırarak, bir

tüketim nesnesi olarak sunmaktadır. Selimiye'de yaşanan planlama ve imar problemleri, turizm hareketliliğiyle birlikte geleneksel kırsal doku ve mimari kimliğin tamamen dışında, tüketim odaklı bir yapılanma getirmektedir. Bu yapılanmanın yerleşimin doğal ve tarihsel değerlerinin sürdürülebilirliği adına tartışılması ve sağlıklı bir gelişme yönü çizilmesi için, öncelikle imar sorunlarının giderilmesi için planlama çalışmalarının tamamlanması önem taşımaktadır. Kaldı ki, Selimiye Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içerisinde yer alan bir kırsal yerleşmedir ve özel çevre koruma bölgeleri kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve sürdürülmesi amacıyla devlet tarafından koruma altına alınmış bölgelerdir. Bu alanlar için geliştirilen kırsal turizm vb. kararların yörenin nitelikleri ve doğal değerlere etkisinin göz önünde bulundurularak verilmesi gereklidir. Selimiye'de yerele özgü bir doku ve mimari araştırması yapılmadan, yalnızca üst ölçekli plan kararları ve geçiş dönemi yapılaşma koşulları ile gerçekleşen karakter değişimi ve yapılaşmalar köyün özgün değerlerinin geleceğe taşınması açısından sorun oluşturmaktadır. Sağlıklı bir gelişme sağlanabilmesi için bu değerleri tanıyan planlama çalışmaları ve mimari yaklaşımların neler olabileceğinin ivedilikle tartışılması gerekmektedir. □

Neriman Yörür, Dr. Öğr. Üyesi, DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

Deren Uysal, Y. Mimar, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bina Bilgisi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

Aysegül Altınörs Çırak, Dr. Öğr. Üyesi, DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir



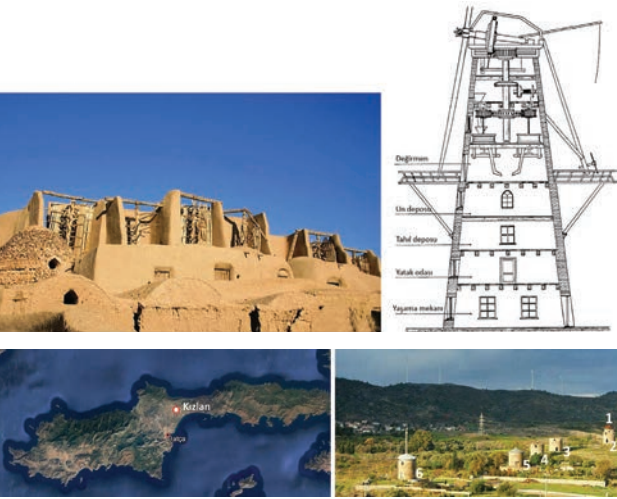
KAYNAKLAR

- Tekeli, İlhan (1991), Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler", Kent Planlaması Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 79-89, Ankara.
- TÜİK (2017), tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.07.2017.
- Marmaris Turizm Birliği (2012), Marmaris Çevresinde Kırsal Turizm İçin 15 Özel Köy, Haziran 2012, martab.gov.tr
- TBMM (2014), T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın T.B.M.M. Başkanlığı'na İzmir Milletvekili Ertuğrul Günay'ın Yazılı Soru Önergesi 'ne Verdiği Yanıt, 04.07.2014
- Url (1). Stamen Maps, <http://maps.stamen.com>, Erişim Tarihi: 17.11.2017.
- Url (2), (3). Google Earth, <http://maps.google.com>, Erişim Tarihi: 17.11.2017.
- Url (4). T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, 2010. Datca - Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi Sosyo - Ekonomik, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Araştırılması Projesi, Optimar Danışmanlık Tanıtım Araştırma ve Organizasyon A.Ş. Ankara. https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/editordosya/Datca_Bozburun_Sosyoekonomik_Kesin_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2017.
- Url (5). <http://www.lostasahilevi.com/>, Erişim Tarihi: 01.02.2018
- Url (6). <http://www.selimiyemavisi.com/>, Erişim Tarihi: 01.02.2018

Korunması Gerekli Kültür Mirası Örneği Olarak Datça-Kızlan Yel Değirmenleri

GEÇMİŞTE YARIMADANIN TARIMSAL EKONOMİSİNE ÖNEMLİ KATKI SAĞLAMIS VE BELLİ BİR DÖNEMİN YAŞAM İZLERİNE TANIKLIK ETMİŞ TARİHİ YEL DEĞİRMENLERİNİN İÇİNDE BULUNDUKLARI BUGÜNKÜ SÜREÇTE VARLIKLARINI SÜRDÜREBİLMELERİ TEHLİKE ALTINA GİRMİŞTİR.

Emrah Gökaltun



EN ÜSTTE (Solda) İran'ın Neştifan kenti yakınlarında bulunan ve Safevi Devleti Dönemi'nde (1501-1736) kerpiç malzeme ile inşa edilmiş tarihi yel değirmenleri (Günümüze 30 kadarı ulaşmış olup, ortalama yükseklikleri 15-20 m. arasında değişir.) (naturalhomes.org/nashtifaan-windmills.htm/), (sağda) İngiltere'nin East Anglia bölgesinde 1812 yılında inşa edilen yel değirmenine ait kesit (12 m. taban çapı, 37 m. yüksekliği ve 30 m. pervane çapının yanı sıra, ilk iki katı konut olmak üzere, toplam sekiz kattan oluşan yel değirmeni, inşa edildiği dönemde Avrupa'nın en büyük yel değirmeni olmuştur.) (Shepherd, 1990, 21) (Resim 1)

ÜSTTE (Solda) Yel değirmenlerinin bulunduğu Kızlan Köyü'nün Datça Yarımadası üzerindeki konumu (www.google.com/earth/), (sağda) Önde yan yana sıralanmış olarak duran yel değirmenleri, arkada Kızlan Köyü ile rüzgar tribünleri (www.datcadetay.com/datca-yel-degirmenleri.html) (Resim 2)

SAĞ ÜSTTE (Solda) Soldan sağa; 6, 5, 4 ve 3 nolu yel değirmenleri (E. Gökaltun arşivi), (sağda) Soldan sağa; 3, 1 ve 2 nolu yel değirmenleri (E. Gökaltun arşivi) (Resim 3)

Ağaçları deviren ve barınakları uçuran rüzgar gücünün farkına çok eski dönemlerde varan insanoğlu, bu gücü kendi eliyle inşa ettiği yel değirmenlerinde faydaya dönüştürerek, tarımsal ürünleri öğütmek, su pompalamak ve hızar çalıştırmak gibi amaçlar için kullanmıştır. İlk kez İslamiyet öncesinde İran'da kullanılmaya başlanılan yel değirmenleri (Resim 1), kısa bir süre sonra İslam dünyasının batısına ve oradan da kuzeye ve Anadolu'ya yayılmıştır. Avrupalılar bu değirmenleri ilk kez Haçlı seferleri sırasında görmüş; Fransa ve İngiltere'de yel değirmenlerinin kullanıma başlanması ancak 12. yüzyılda gerçekleşebilmiştir (Bir, Acar, Kaçar, 2012, 70).

İlerleyen yüzyıllarda yel değirmenlerinin tasarımı ve yapımında büyük gelişmeler yaşanmıştır (Resim 1). Yel değirmenlerinin kullanım alanındaki en büyük yenilik 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiş ve ilk kez Danimarka'da yel değirmenleri ile elektrik üretilmeye başlanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda, fosil yakıtların o dönem için daha ucuz ve çevre kirliliğinin bugünkü seviyelerine ulaşmamış olması nedeniyle yel değirmenlerinden elektrik elde etme çalışmaları geri plana itilmiştir. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizinden dolayı, yel değirmenlerine belli bir süre yeniden ilgi olsa da, günümüze gelindiğinde yel değirmenlerinin yerini, çok sayıda rüzgar türbinlerinden oluşan "rüzgar çiftlikleri" almıştır (Toptan, 2012, 45).

Datça Yarımadası ve Yel Değirmenleri

Bugün birçoğu terkedilmişlikten dolayı harabeye dönüşmüş yel değirmenlerine ülkemizin birçok bölgesinde rastlamak mümkündür. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin birçok ülkeye göre oldukça fazla rüzgar enerjisi potansiyeline sahip olmasıdır. Yıllık ortalama değerler dikkate alındığında, Türkiye'nin en iyi rüzgar kaynağı alanları kıyı şeritlerinde, yüksek bayırlarda ve dağların tepesinde ya da açık alanların yakınında bulunmaktadır (www.tureb.com.tr/tr/tureb/neden-ruzgar-enerjisi). Bunlar içinde yer alan Datça yöresi coğrafik olarak bir yarımada olması nedeniyle de, yılın bütün dönemlerinde kuvvetli rüzgarları alan bir bölgedir. Yarımada, geçmişte buğday gibi tarımsal ürünlerin öğütülmesinde yararlanan rüzgar gücü, günümüzde de çeşitli noktalara kurulmuş olan rüzgar türbinleri yardımıyla elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaktadır.

Datça Yerel Tarih Grubu tarafından 2008-2012 yılları arasında Datça yarımadasında yapılan araştırma çalışmaları sonucunda, günümüze kadar ulaşan 28 adet yel değirmeni tespit edilmiştir (Bir, Acar, Kaçar, 2012, 98). Bu değirmenlerin en eskileri 19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar uzanmaktadır. Bu değirmenlerden dört-beş kadarı onarım ve restorasyon çalışmaları sonucunda farklı işlevlerle kullanılırken, geriye kalanların çoğu yıkık ve harabe halindedir.



Kızlan Köyü Yel Değirmenleri

Datça Yarımadası'nın merkeze yakın bir bölgesinde konumlanmış olan ve aynı zamanda 1200 kişilik nüfusu ile ilçenin en büyük köyü olan Kızlan (Resim 2), Marmaris yönünden Datça'ya doğru karayolu ile giderken Emecik Köyü'nü geçtikten sonra yolun sağ tarafında yer alır. Yarımadadaki 28 adet yel değirmeninden 6'sı, Datça'ya 10 km uzaklıktaki bu köyün girişinde bulunur. Karayolu ile köy arasındaki küçük bir bölge üzerinde yer alan ve aralarındaki mesafe oldukça az olan yel değirmenleri, hafif yükseltiyeye sahip bir tepeden düzlük alana doğru arka arkaya sıralanmıştır (Resim 2). Yarımada üzerinde bulunan en eski yel değirmenlerinden olan yapılar, yakın çevrede yaşayan varlıklı ve ağa olarak nitelendirilebilecek Rumlar tarafından yaptırılmıştır. Yarımadadaki diğer yel değirmenleri fazla faaliyet göstermedikleri için, Kızlan yel değirmenleri yıllarca Datça ilçesinin ihtiyacını karşılamıştır. 1950'lerden sonra un motorları faaliyet gösterince, yel değirmenlerinin faaliyetleri her yıl giderek azalmış ve sonunda da terk edilmişlerdir (Bir, Acar, Kaçar, 2012, 114).

Geçmişte yarımadanın un ihtiyacının büyük bölümünü karşılamasıyla bölge ekonomisinde oldukça önemli bir yer edinmiş olan değirmenler, günümüzde de salt varlıklarıyla hem yakın çevrelerindeki fiziksel ortamı etkileyerek turizm ekonomisine önemli bir değer katmakta, hem de yarımadanın tarihsel ve kültürel mirasına bir anlamda referans olmaktadır. Öyle ki Marmaris-Datça karayolunun hemen kenarında yer alan ve yoldan taşıtla Datça yönüne doğru giden ziyaretçilerin yarımada karşılaştıkları tarihi eser durumundaki ilk yapı grubu olma özelliğini taşıyor

(Resim 3). Yapılar, Kızlan Köyü'nün hemen yakınındaki bir alanda son yıllarda turizm amaçlı olarak inşa edilmiş olan site niteliğindeki yeni yerleşim ile de etkileşim içindedir. Karayolunun karşısında tepede ve tarihi yel değirmenlerinin de 400-500 m uzağında yer alan yel değirmeni görünümlü konut ise söz konusu değirmen yapılarının etkisinde kalınarak inşa edilmiştir (Resim 4).

Yel Değirmenlerinin Mimari Özellikleri

Yel değirmenlerinin tamamı daire bir plana sahip olup, çapları 6 m

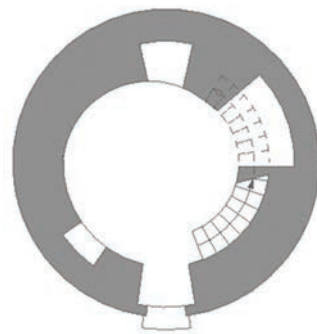
ALTTA (Solda) Kızlan yel değirmenlerinin hemen arkasında ve Kızlan Köyü'nün de solunda kalan bölge üzerinde inşa edilmiş olan tatil sitesi (E. Gökaltun arşivi), (sağda) Karayolunun karşısındaki tepede bulunan ve Kızlan yel değirmenlerinin etkisinde kalınarak inşa edilmiş yel değirmeni görünümlü konut (E. Gökaltun arşivi) (Resim 4)

(Solda) 1 nolu yel değirmenine ait kroki plan ve görünüş (Çizim: E. Gökaltun), (sağda) 1 nolu yel değirmeni (E. Gökaltun arşivi) (Resim 5)

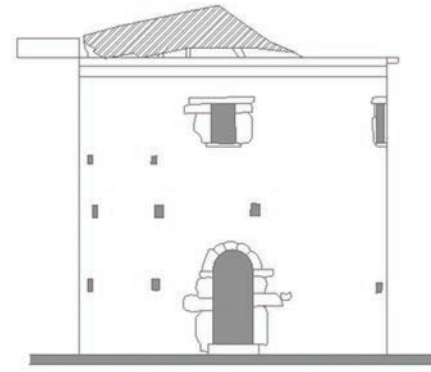
(Solda) Moloz taş ve tuğla parçaları ile inşa edilmiş duvar (1 nolu değirmen) (E. Gökaltun arşivi), (ortada) ahşap lentolu ve kesme taş söveli pencere (1 nolu değirmen) (E. Gökaltun arşivi), (sağda) kesme taş kemerli kapı (3 nolu değirmen) (E. Gökaltun arşivi) (Resim 6)

yükseklikleri de 5.5 m kadardır (Resim 5). Üç katlı olarak inşa edilmiş değirmenin giriş katı yaklaşık 1.9-2 m, birinci katı 1.6-1.7 m, ikinci katı ise 2 m civarındadır. Yapının duvarları moloz taştan, yığma yapı sistemi ile inşa edilmiş olup, duvarların kesit kalınlığı ortalama 90 ile 100 cm arasındadır. Cephede, moloz taş duvarların arasında yer alan tuğla parçaları ile oluşturulmuş almaşık bir duvar sistemi görülür. Pencereler üstte ahşap lento, iki yanda ise, kesme taş söveler ile desteklenmiştir (Resim 6).

Yapıya, genellikle güney yönüne bakan, ortalama genişliği 70-75 cm,



PLAN



GÖRÜNÜŞ





yüksekliği 170-180 cm civarında olan kesme taş kemerli bir kapıdan ve yaklaşık 30 cm yüksekliğinde, 80-90 cm uzunluğunda kesme taş bir eşğin üzerinden adım atılarak girilir (Resim 6). Daha çok değirmencinin yaşam alanı olarak hizmet veren giriş katında, kapı ile birlikte, merdiven, ocak ve farklı büyüklükte nişler yer alır (Resim 7). Ocak, giriş kapısının tam karşısında bulunur (Resim 7). Ocağın genişliği 90 cm, derinliği ise 75 cm civarındadır. Giriş kapısından girdikten sonra, hemen sağda ise, duvara bitişik olarak değirmenin ikinci ve üçüncü katlarına ulaşmayı sağlayan ve ortalama 60 cm basamak genişliği, 23-25 cm arası riht yüksekliği ve 15-16 arası basamak sayısı olan taş bir merdiven bulunur (Resim 7). Merdiven ile 9-10 basamak çıkıldıktan sonra birinci kata, 6-7 basamak daha çıkıldıktan sonra da ikinci kata ulaşılır. Birinci ve ikinci katlar, değirmene ait mekanizmanın bulunduğu katlardır. Katlar arasında taşıyıcılık görevi, ahşap kirişler aracılığıyla üstlenilmiştir ve bu kirişler değirmen mekanizması ile birlikte, ahşap döşemeyi de taşır (Resim 7). Değirmenin basık bir konik biçiminde olan çatısının taşıyıcı konstrüksiyonu ahşap, kaplama malzemesi ise genellikle çinkodur.

Yel Değirmeni Mekanizmasının Çalışma İlkeleri

Yel değirmenlerinin birinci ve ikinci katlarında bulunan mekanizmanın tamamı ahşaptan yapılmıştır (Resim 8). Ahşap mekanizmanın yapımında sedir, çam, söğüt ve palamut gibi ağaçlar kullanılmıştır. Birinci kat tahılın öğütülme işleminden sonra unun toplanıp, çuvallara doldurulduğu bölüm, ikinci kat ise, mekanizmaya bağlı şekilde hareket ederek dönen ve tahılı öğütürken una dönüştüren daire kesitli ve üst üste konulmuş, yaklaşık 1.6 m çapında olan iki adet büyük değirmen taşının bulunduğu bölümdür. Değirmen taşlarının üzerinde, üstteki taşa bağlı olarak çalışan fener (ahşap dişli) ve bunun da hemen üstünde düşey konumda yaklaşık 2.5 m çapında ahşap dişli çark yer alır (Resim 8). İğlik (ana mil) ise yine ahşaptan yapılmış bir eleman olup, ahşap dişli çarkın içinden geçer ve bir ucu taş duvardan dışarı çıkarak, yapının dış kısmındaki yelkene bağlanır (Resim 8). Rüzgar gücü ile hareket eden yelkenin ucundaki iğlik, büyük ahşap dişli çark aracılığıyla değirmen taşının dönmesini sağlar. İkinci kattaki sepet içine konulan tahıllar, alttaki sabit değirmen taşı ile üstte dönen değirmen taşı arasında öğütülerek una dönüşür ve terazi adı verilen oluk yardımıyla bir alt katta bulunan çuval içine dökülür.

Koruma Sorunu Yaşayan Yel Değirmenlerinin Durumu

1, 2, 3 ve 4 nolu yel değirmenleri uzun yıllardan beri kullanılmamakta olup, kısmen yıkık durumdadırlar (Resim 3). 1 no.lu yapının üzerinde günümüze bir bölümü ulaşmış olan ahşap konstrüksiyonlu metal çatı, aynı yapının içinde de değirmeni çalıştıran ahşap elemanlar ile değirmen taşları mevcuttur. Yapıların her türlü etkiye açık bir biçimde olması, yıpranma süreçlerini hızlandırmaktadır. Bu değirmenlerin mülkiyeti özel şahıslara ait olmasına rağmen, yapıların restore edilerek korunmasına yönelik hiçbir girişim yoktur.

1 no.lu yapı hariç diğer üçünün üzerinde çatı örtü sisteminin olmaması, yapıların yağış gibi atmosferik faktörlerden daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. 1 nolu yapının tamamı çatı ile örtülü olmasa bile, mevcut çatı parçası, yapı bütünlüğünün korunmasının yanı sıra, değirmen ahşap mekanizmasının da büyük ölçüde günümüze kadar gelebilmesini sağlamıştır. 2, 3 ve 4 nolu yapılara ait kemerli kapıların hemen üzerinde bulunan taşıyıcı yığma kargir taş duvarlarda, düşeyde boydan boya ayrılmalar meydana gelmiştir (Resim 9). 2 nolu yapının kemerli giriş kapısının hemen üzerinde bulunan kilit taşı, yanındaki kemer taşı ile birlikte yerinden düşmüştür. Taşıyıcı kargir taş duvarda boydan boya devam eden düşey ayrılma nedeniyle yapının duvarının yıkılması riski, 3 ve 4 nolu yapılara göre çok daha fazladır. Söz konusu bu durumlar yapıların yakın gelecekte bütünlüğünü ve ayakta kalmasını tehdit eden en önemli yapısal sorunlardır.

Restorasyon Müdahalesi Görmüş Yel Değirmenlerinin Durumu

5 nolu değirmen özel mülkiyete ait olup, restore edildikten sonra halen konut olarak kullanılmaktadır (Resim 10). Yapı üzerindeki onarım ve ilaveler sonucu, değirmenin orijinal görünümünde önemli



SOL ÜSTTE (Solda) 1 nolu değirmenin giriş kapısının tam karşısında yer alan ocak (E. Gökaltun arşivi), (ortada) değirmenin 1. ve 2. katlarına çıkan taş merdiven (E. Gökaltun arşivi), (sağda) aynı değirmenin ahşap mekanizması ile birlikte, döşemeyi de taşıyan ahşap kirişler (E. Gökaltun arşivi) (Resim 7)

SOL ALTTA (Solda) Yel değirmeni kesiti içinde değirmen mekanizmasının konumu, (ortada) 1 nolu değirmenin ikinci katında yer alan değirmen taşı ve üstte bu taşa bağlı olarak çalışan fener (ahşap dişli) (E. Gökaltun arşivi), (sağda) aynı katta bulunan ahşap dişli çark ve çarkın içinden geçen ahşap iğlik (ana mil) (E. Gökaltun arşivi) (Resim 8)



SOLDA 2, 3 ve 4 nolu yel değirmeni yapılarının duvarlarında meydana gelen düşey ayrılmalar (E. Gökaltun arşivi) (Resim 9)

ALTTA (Solda) Bugün konut olarak kullanılan 5 nolu değirmen (E. Gökaltun arşivi), (ortada ve sağda) 2009 yılında Datça Kaymakamlığı tarafından restore ettirilen ve bir süre restoran olarak kullanılan 6 no'lu değirmen (E. Gökaltun arşivi) (Resim 10)

değişiklikler olmuştur. Yapının üzerinde yer aldığı eğimli topoğrafyadan dolayı, zeminin kotu düşürülerek, kat ilavesi yapılmıştır. Ek yapı, değirmen yapısının altında değil, etrafını saracak şekilde, hemen önünde ve değirmenin zemin kotunun bir kat aşağısında yer almaktadır. Orijinal yapı ile ek yapının cephesindeki doğal taş duvarların karakteristiklerindeki farklılık hemen göze çarpmaktadır. Ek yapının düz olan çatısı aynı zamanda teras olarak kullanılmakta ve değirmenin orijinal giriş kapısından da bu terasa çıkılmaktadır. Ek yapı ile orijinal yapının dış kapıları üzerinde giriş saçakları yapılmış olup, konik çatı kaplama malzemesi olarak da bakır kullanılmıştır.

Hazineye ait olan 6 nolu değirmen ise, 2009 yılında Datça Kaymakamlığı tarafından restore ettirilmiştir (Resim 10). Konut olarak kullanılan 5 nolu değirmende olduğu gibi, bu yapıda da benzer bir uygulama ile arazideki eğimden faydalanılarak orijinal zemin kotunun altında ve değirmen yapısının hemen önünde yeni bir kat ilavesi yapılmıştır. Orijinal yapı ile ek yapının cephesindeki doğal taş duvarların karakteristikleri birbirinden farklıdır. Yel değirmeninin yeniden inşa edilen ahşap mekanizması ise çalışır durumdadır. Bir

süre restoran olarak hizmet veren yapı, üç-dört yıldan beri kullanılmamakta olup, halen kapalı olarak durmaktadır.

Değerlendirme

Bilindiği gibi, Datça yarımadası turizm potansiyeli açısından önemli yere sahip bir bölgedir. Ancak bu potansiyel, deniz, kumsal ve güneş gibi tatil turizminin değişmez üç ögesi ile sınırlı kalmamalıdır. Bölgenin tarihsel ve kültürel zenginlikleri içinde yer alan Knidos antik kenti ile birlikte, Datça geleneksel taş konut mimarisine ait çok sayıda yapı vardır. Bu yapıların bir kısmı restorasyon ya da renovasyon çalışmaları ile turizme kazandırılmıştır. Ancak aynı şeyleri yel değirmenleri için söylemek pek mümkün değildir. Yarımadaının rüzgar potansiyelinden ekonomik fayda sağlamak için inşa edilmiş ve günümüze ancak 28 tanesi ulaşmış olan yel değirmenlerinden, yalnızca 4-5 kadarı restore edilerek koruma altına alınabilmiştir. Söz konusu yapılar uzun yıllar boyunca sadece bölgenin tarımsal ekonomisinin bir parçası değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel geçmişinin de bir parçası olmuştur. Sahipsiz ve kaderine terk edilmiş durumdaki yapıların içinde bulunduğu

bugünkü süreç, yapıların varlıklarını tehdit edecek boyuta ulaşmıştır. Geçmişte yarımadaının tarımsal ekonomisine katkıda bulunmuş ve belli bir dönemin yaşam izlerine tanıklık etmiş bu yapılar restore edilerek ve gerekiyorsa bazıları işlevlendirilerek koruma altına alınmalıdır. Böyle bir müdahale gerçekleştirildiği takdirde tarihi yel değirmenlerinin, hem yaşamsal varlıklarını sürdürmeye devam edebilmeleri, hem de tarihsel ve kültürel kimlikleriyle bölgenin turizm ekonomisine katkı sağlamaları mümkündür. Aksi takdirde yapılar, taşıdıkları tarihsel ve kültürel izler ile birlikte yavaş yavaş yarımadaından yok olup gidecektir. ■

Emrah Gökaltun, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

KAYNAKLAR

- Bir, Atilla; Acar, M. Şinasi; Kaçar, Mustafa (2012), Anadolu'nun Değirmenleri, YEM Yayını, Ofset Yapımevi.
- Shepherd, Dennis G (1990), Historical Development of the Windmills, ASME (American Society of Mechanical Engineers), NASA.
- Toptan, Fatih (2012) "Geçmişten Geleceğe Yel Değirmenleri", Moment Dergisi 45, Origami Medya, s.68-72.
- www.datcadetay.com/datca-yel-degirmenleri.html
- www.google.com/earth/
- www.tureb.com.tr/tr/tureb/neden-ruzgar-enerjisi
- naturalhomes.org/nashtifaan-windmills.htm/
- Emrah Gökaltun arşivi



Emre Arolat İle Bergama Kültür Merkezi Üzerine

BERGAMA'YA KAMUSAL BİR YAPI İLE DOKUNMAK

Ülkü İnceköse, Yenal Akgün



ÜLKÜ İNCEKÖSE: Öncelikle söyleşi talebimizi kabul ettiğiniz için Ege Mimarlık Yayın Kurulu adına teşekkür ediyoruz.

BerKM-Bergama Kültür Merkezi yapısını gerek sizin web sitenizde yer alan fotoğraflardan gerekse de özellikle The Plan Award 2017'de finalist olarak ödüllendirilmesinden sonra artan biçimde ilgililerin bizzat yerine giderek görme fırsatı bulduğu dolayısıyla da yapının fiziksel ve mekânsal özellikleri hakkında doyurucu biçimde bilgilendirme imkânının olduğunu söylemek mümkün. Biz bu söyleşide, tabii ki yapının bu özelliklerine de değineceğiz ancak daha çok, genel hatlarıyla fikir aşamasından itibaren yapının açılışına kadar olan tasarım ile yapım süreci ve yapının Bergama kentinin gündelik yaşamına nasıl katıldığı üzerine konuşmak istiyoruz.

Şu soru ile başlamak isteriz; EAA-Emre Arolat Architecture'in BerKM-Bergama Kültür Merkezi proje süreci ne zaman ve nasıl başladı?

EMRE AROLAT: Sanırım 2009 yılıydı. Radikal gazetesi henüz hayattayken ve basılı olarak yayımlanıyordu, Erkan Aktuğ ile bir söyleşi yapmıştık. Bu esnada laf bir şekilde kamunun tasarımıyla, nitelikli mimarlıkla olan sınavına, yüzleşme biçimine ve bunu gerçekten talep edip etmediği konusuna gelmişti.

Doğrusu içinde bulunduğumuz günlerde ortada bu bağlamda hayli ilginç bir ikilem var: Bizden bir önceki kuşağın, yani benim anne-babamın kuşağının mimarlarının etkin olduğu dönemin yegâne müşterisi kamunun kendisiydi: Belediyeler, Bayındırlık

Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı v.b.. Özel sektörün gerçek anlamda nitelikli mimarlığa herhangi bir talebinin olmadığı, küçük müteahhitlerin, yap-satçı olarak anılan müteahhislerin kendi bildiği gibi, öyle nitelikli tasarım falan aramadan yapı yaptığı dönemlerdi. Bu aslında o kuşak tarafından haklı ve ciddi de bir şikâyet konusuydu. Bizim kuşak ise bu durumun kaderinin yavaş yavaş tersine dönmeye başladığı bir dönemi yaşadı. Bu kez özel yatırımcı nitelikli tasarımın ayırıştırıcı gücü ya da yapılacak projenin pazar payını arttırma potansiyelleri gibi hepimizin bildiği sebeplerden ötürü bunu talep eder oldu. Bu esasen uzun uzadıya tartışılacak bir konu. Türkiye'de bu kadar büyük bir "yapım çılgınlığı" olduğu bir dönemde Türkiye mimarlık ortamı buna gerçek anlamda hazır mıydı ve nitelikli bir reaksiyon gösterebildi mi? Türkiye mimarlığı bu furyadan ne gibi kazanımlar elde etti? Bunlar gerçekten çok tartışma götürür sorular. Ancak gerçek olan bir şey var ki Türkiye'de son on yılda pek çok mimar özel sektörden pek çok iş aldı ve bunlar bina / binalar - koca koca şeyler- haline de geldi. İşte ikilem tam da burada: Bir şekilde bu kez de mimarlar kamunun kendileriyle ilişki kurmamasından söz eder oldular. Yani sadece bir kuşakta işin rengi birdenbire değişti.

Kendisini muhafazakâr olarak tanıtan, bu tanımla ortaya koyan yönetimlerin ilginç temayülleri ve hatta daha da ilginç tahayyülleri var. Bir kere bu iktidarların kentle, mimarlıkla, yapıyla kurdukları ilişki hiç de muhafazakâr değil. Tam tersine



bir taraftan yapıcı, bir taraftan yıkıcı, bir taraftan kurucu, bir taraftan darmadağın edici potansiyeller taşıyorlar. Söz gelimi, bugün yönetimde olan kadrolar, iktidar dönemlerinin ilk yıllarında bir dönem nitelikten, ustalıktan ya da liyakatten istifade ettiler. Ama bu çok kısa sürdü. Bu yönelim Menderes döneminde de Turgut Özal döneminde de çok benzer bir şekilde sürmüştü. Yani Türkiye Cumhuriyeti tarihinin mimarlıkla olan ilişkisine bakacak olursak, aslında kamunun nitelikli mimarlığı talep ettiği dönemler hep muhafazakâr olmayan hükümetlerin dönemleridir. Muhafazakâr dönemler ise bir taraftan özel sektörü güçlendirerek mimarlık adına müthiş bir özel iş potansiyeli yaratırken, kamu adına aşılmaz kültürel bloklar, sosyolojik bariyerler oluşturdu. İşte şu anda yaşadığımız tuhaflikları hepimiz görüyoruz: Yeni bir Anadolu Selçuklu Mimarlığı, yeni bir Osmanlı mimarlığı gibi kerameti kendinden menkul, soysuz sopsuz tanımlamalar ortaya çıktı ve neticede aslında kamu gerçek anlamda nitelikli bir mimarlığı talep etmez oldu. Bu tür hegemonik hamlelerin sadece bu coğrafyaya ait olmadığını ve dünyanın pek çok farklı bölgesinde çeşitli yönetimlerin kendilerini en güçlü hissettiği anlarda ortaya çıktığını da hepimiz biliyoruz. Kendisini rakipsiz

olarak gören iktidarlar, güçlerini pekiştirmek üzere mimarlığı, tasarımı, kenti araçsallaştırır ve iktidarlarının yıkılmazlığının ispatı olarak kullanırlar. Almanya'da Nasyonalist Sosyalist döneminin etkilerini bugün bile görmek mümkün. Nazi döneminin yönetime çok yakın şöhretli mimarı Albert Speer'in yapıları, nitelikli mimarlık ürünleri olarak da sonradan üzerinde yoğunlukla durulan binalar, meydanlar ve anıtsal strüktürler olarak o dönemde inşa edildi. Burada da bir bakıma benzer bir durum yaşandı ama yeteri kadar entellektüelize edilemedi. Belki bu sorunun cevabı biraz geniş bir alana yayıldı ama yeni dönem Türkiye Mimarlığı'nın iktidar tarafından sadece Belçika'da yaşayan ve mimarlık yapan bir mimarla belirlenmiş olması düşündürücüdür. Üstelik bu mimar, ismine "Selçuklu Mimarlığı" dediği, bence Selçuklu ile uzaktan yakından ilgisi olmayan, demode bir Amerikan postmodernizmini yutturuyor devlet büyüklerine.

Az önce sözünü ettiğim Radikal gazetesi söyleşisinde bu konulara değinmiştim. Kamunun tasarım alanındaki seçimlerini ahbab-çavuş ilişkileri ile yönlendirdiğini ve nitelikli mimarlığa gereksinim duymadığını vurgulamış, bu ortamda devlet kurumlarının bazı istisnalar dışında bize de sıklıkla başvurmadığını söylemiştim.

Gerçekten de Eyüp ve Kâğıthane Belediyesi ile yürüttüğümüz hayli nitelikli birkaç kentsel düzenleme ve yapı tasarımı işi dışında ciddiye alınabilir bir taleple karşılaşmamıştık.

Söyleşinin gazetede yayınlanmasından kısa bir süre sonra Bergama Belediye Başkanı, ki o dönemde çok gençti, -hala da genç bence- bir gün telefon etti ve ofise ziyarete geldi. "Radikal'deki söyleşinizi okudum, resmi kurumların tasarım konularındaki tavrından söz ediyorsunuz, şimdi madem öyle, biz sizden Bergama'da yapmayı planladığımız kültür yapısı için bir proje hazırlamanızı istiyoruz." dedi. Bergama çok özel bir yer. Başkanın bu alan için yapılan eski çalışmalarını da kapsayan konuşmasını dikkatle dinledim. Söyledikleri arasında hayli kritik bir nokta vardı. Önceki dönemlerde bu alan için Turgut Cansever bir proje yapmıştı. Hayli otomatik bir şekilde o projeyi neden inşa etmediklerini sordum hemen. Başkan ise söz konusu projenin hayli eski bir dönemde hazırlandığını, alanın bugünkü sınırlarının ve ihtiyaçlarının o proje ile hiçbir şekilde bağdaşmadığını açıkladı hayli ayrıntılı bir biçimde. O dönemden bugüne dek çok şeyin değiştiğini, oradaki pek çok çevresel şartın artık eski projenin uygulanmasına olanak vermediğini; bu bağlamda da yeni bir

projeye ihtiyaçları olduğunu söyledi. Ben yine de kendisinden “Turgut Bey’in projesini görebilir miyim?” diye bir ricada bulundum. Gerçekten uygulamak mümkün müdür değil midir diye merak ediyordum. Sonradan çok daha iyi tanıyacağım başkan da zaten benzer bir hassasiyetle yaklaşıyordu bu duruma. Birlikte projeyi bir kez daha inceledik. Ancak gördük ki gerek arazi verileri gerekse ihtiyaç duyulan işlevler bu projenin uygulanmasını olanaksız hale getiriyordu.

Neticede büyük bir gönüllülükle bu işe girdik. Açıkçası çok da büyük bir keyifle yürüttük süreci. Bunun en önemli sebebi, başta Belediye Başkanı olmak üzere yöneticilerle kurduğumuz sürecin çok nitelikli olması ve mimar olarak bize şimdiye kadar gördüğümüz en büyük güveni gösteren ve bu bağlamda önemli bir platform sağlayan bir ekiple çalışmış olmamızdı. Çok zordu ama çok da keyifliydi.

Ü.İ.: Bergama tarihi geçmişi ile dünya ölçeğinde çok önemli bir kent 2014 yılında Dünya Miras Listesine girmiş olması da bu durumun uluslararası ölçekte resmi bir belgesi. Bununla birlikte İzmir’in 100.000 nüfusluk bir ilçesi. Sosyal kültürel etkinliklerin daha çok küçük ölçekteki gruplar tarafından yürütüldüğü, en azından son yıllara kadar sosyal ve kültürel aktiviteler için çok fazla özelleşmiş mekânın olmadığı bir kent. Böylesi bir kent için size proje teklifi geldiğinde nasıl karşıladınız?

E.A.: Açıkçası akıllarda olan şey tam da kristalleşmiş değildi. Kentin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi önemliydi. Bergama’ya daha önce birkaç kez gitmiş, tarihi kentte yaklaşık tam bir gün geçirmiştim. Tabii o sırada oralarda bir proje yapacağımı bilmiyordum. Sadece merakımdan gitmiştim. Ayrıca Berlin’deki müzeyi de görmüş, parçalar hakkında epeyce okumuştum. Doğrusu bu konuda halen yüreği yanar haldeyim. Böyle bir şehrin parçaları nasıl olur da parça parça binlerce kilometre uzaktaki bir şehirde, bağlamından tamamen kopartılarak bir müzede sergilenir ve nasıl olur da kimsenin buna sesi çıkmaz... Dünyanın her yerinde arkeoloji alanı çok tartışma götürür örneklerle dolu. Mimarlık alanından dahi daha tuhaf ve çok daha karanlık...

Sürecin başında Bergama’ya dair bilgilerimizi tazelemek üzere belediye yetkilileri ile birlikte kentin farklı bölgelerini dolaştık. Başkan da şahsen tüm gezi ve görüşmelere katıldı. Çok verimli bir dönemdi. Kültürel doku ve entelektüel altyapı konusunda önemli tespitler ve proje adına kritik görüşmeler yaptık. Türkiye’nin pek çok farklı bölgesinde de görülebileceği üzere, özellikle son elli yılda bu alanda bir tür gerileme yaşandığını tespit ettik. İzmir gibi okuma yazma oranının çok yüksek olduğu bir kente bu denli yakın ve eğitim seviyesinin çok yüksek olduğu bir yer... Dolayısıyla bir talep ve beklenti de vardı. Böylelikle içinde nitelikli bir kütüphanenin de bulunduğu, donanımlı salonları ve iyi düzenlenmiş açık alanları içeren bir program ortaya çıktı.

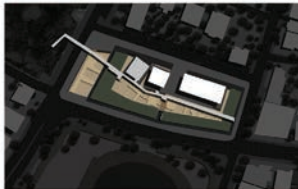
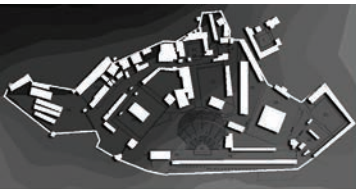
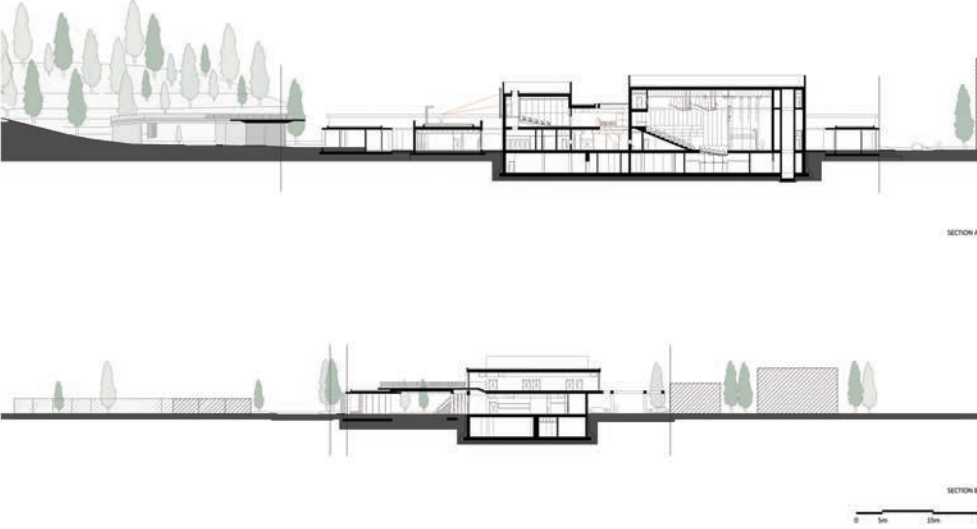
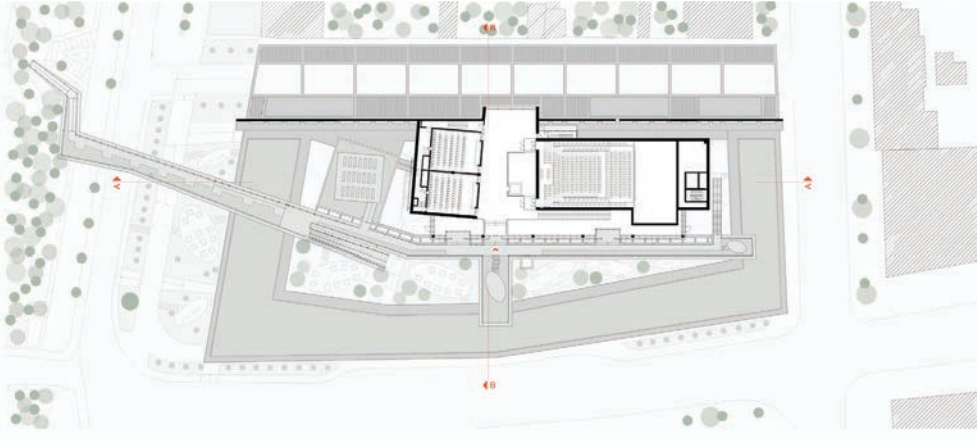
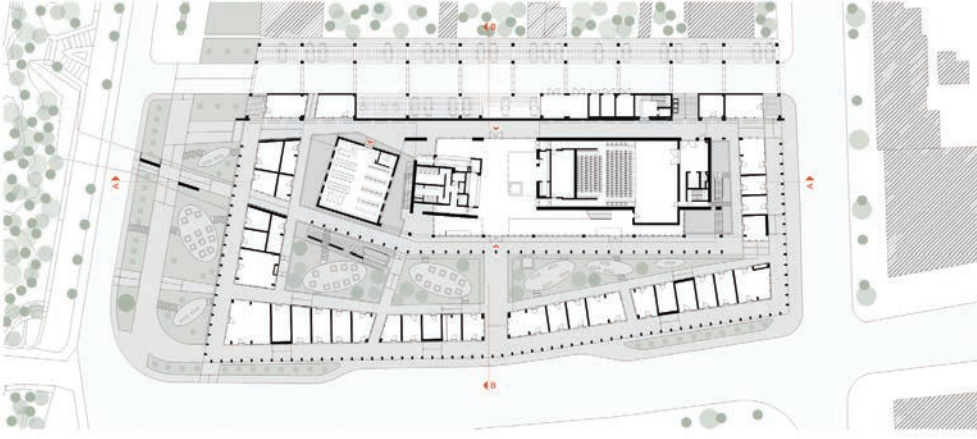
Ü.İ.: Proje alanı geçmişte uzunca yıllar merkezinde otogarın, çeperde de ticari birimlerin yer aldığı bir alan olarak kullanıldı. Bu arada ben 2 yaşımdan beri oradayım. Ailem hala orada yaşıyor. Biz alışverişlerimizi hep oralardan yapardık. Kentsel bellekte hep otogar ve çevresindeki dükkanlar olarak yer alıyor. Alan ayrıca kentin merkezinde, kentin merkezinden geçen ana ulaşım yolunun üzerinde. Bu yol üzerinde iken de sürekli tam karşınızda yukarıda Akropolü görerek ilerliyorsunuz. Böyle bir ortam içinde tasarım sürecinin başlangıcında sizi projeye götüren kendinize sorduğunuz temel sorular nelerdi? Bu sorulara nasıl cevaplar ürettiniz?

E.A.: İklimsel özellikleri Bergama’yı dış alanları sıkça kullanabilen bir kent haline getiriyor. Bu bağlamda projenin iç alanlarını olduğu kadar ortak kullanılacak açık alanlarını, bunların geçirgenliğini, yaya erişimi anlamındaki akışkanlığını ve birbirleri ile kuracakları ilişkileri de çok önemsedik. Halkın rahatça bir araya geleceği nitelikli alanlar oluşturmayı hedefledik. Son derece derme çatma olsa da yıllardır bu alanda varlığını sürdüren ticari ünitelerin yeni projede de bir şekilde kendilerine yer bulması, kentsel bellek adına tasarımın önemli verilerinden biri olarak ele alındı. Bu süreklilik belediyenin de üzerinde titizlikle durduğu önemli bir beklentiydi. Ancak söz konusu ticari üniteler yerleşim olarak kentsel izi ihlal eden dükkânlardı.



Bu yola bakan neredeyse tüm yapıların oluşturduğu cephe hattına ve bunun hemen önünde yol boyunca uzanan yeşil banda uymuyor, yola doğru metrelerce çıkıyorlardı. Bu durumu haritalarla da ortaya koyduk ve yeni projede bu üniteleri kentteki yaya sürekliliği adına çok önemli bulduğum sürekliliği ihlal etmeyecek biçimde düzenledik. Hem içteki avluya hem de dışarıya, arkaya cephe veren dükkanların kentin bu bölgesini büyük ölçüde canlandıracağını öngördük. Belki biliyorsunuz, hemen karşıdaki stadyumun bulunduğu alan için de kentsel ölçekte bir proje hazırladık.





Şimdi inşa edilmiş olan dükkanların arasındaki yolun karşı tarafındaki devamlılığını öngören bir proje. Bunun dışında da fazla bir yapılaşma öngörmüyor. Daha ziyade bir kent parkı olarak işlev görmesini hedefledik. Ancak bu parkın içinde bir de Kent Müzesi var. Hayalimiz Almanya'daki parçaların buraya geri getirilmesi ve kendi bağlamında sergilenmesi. Bu projeyi her anlamda çok önemsiyorum. Zira eğer gerçekleştirilebilirse mevcut yapı gruplarıyla birlikte kentsel anlamda çok özel ve örnek bir durum oluşacak.

Daha önce de değindiğim gibi bizim için kapalı ve açık ortak alanların nitelikli bir biçimde kullanılması ve yapısal bir bozulmaya uğramaması önemli. Bu anlamda Belediye de bugüne dek hep yanımızda oldu. Bu tür yapıların başka türlü korunması pek kolay olmuyor maalesef. İlişkimiz bu şekilde sürüyor.

YENAL AĞÜN: İhtiyaç programına nasıl bir katkınız oldu?

E.A.: Daha önce söylediğim gibi bize verilmiş bir program vardı. Onun üzerinde biraz tartıştık, bazı işlevleri ekledik, kimisini de çıkardık. Ana salonun kapasitesi, donanımı ve işlevi ile ilgili farklı seçenekler üzerinde görüştük. Çok Amaçlı Salon diye bir ibare gördüğümde hep irkilirim. Evet mesela bir salonda film gösterimi ya da sinema galası yapılabilir, aynı salonda konferans yapılabilir, dekor meselesi çok önemli teknikler içermiyorsa tiyatro temsilleri de yapılabilir. Ya da belirli bir hacime kadar konserler de düzenlenebilir. Ancak aynı salonda bir de fuar düzenleyelim dediğinizde o olmuyor. O zaman pek çok konu palyatif önlemlerle halledilmeye çalışılıyor ve işin keyfi kaçıyor. Neticede buraya iyi bir akustikle adanmaklı bir salon yapmaya karar verdik. Açıkçası bu tip projelerin hem bizim tarafımızdan, hem diğer mühendisler ve katkı koyanlar tarafından sübvansede edilmesi gerekiyor. Yerel yönetimlerin bütçeleri nitelikli ve evrensel normlarda iş üreten mimarlık ve mühendislik ofislerinin giderlerini karşılamaya yetmiyor zira. Mesela Bergama Kültür Merkezi'nin akustik hesapları ve salonun teknik anlamdaki pek çok meselesi bir Londra ofisi olan Anne Minors Performance Consultants tarafından

büyük bir titizlikle ele alınarak çözüldü. Belki ironik görünebilir ama bu alanda dünyadaki en önemli gruplardan bir olan Anne Minors'ın bu projeyi yapmasının tek sebebi de Zorlu Center'dır. Zira aynı dönemde Zorlu Center'ı da onlarla çalışıyorduk, onlardan ciddi bir bedel almadan bu projeye de çalışmalarını rica ettik. Dolayısıyla bu yapıda çok ciddi bir akustik çalışma yapıldı. Pek fazla yapılamıyor normalde bu tip çalışmalar bu tip mekânlarda.

Y.A.: Bu konunun gerekliliğine inanan belediye bulmak da çok zor tabii...

E.A.: Tabii ki. Belediyenin bu konuda bize elinden geldiğince destek verdiğini söylemeliyim. Bu her zaman yaşadığımız bir durum değil. Söz gelimi Akkök Grubu ile Yalova'da bir Kültür Merkezi yaptık. Akkök daha sonra Belediye'ye devretti bu yapının işletmesini. Doğrusu yapıya yaptıkları müdahaleler gerçekten berbat. İşin tuhafı bize hiçbir şey sormadan yapmaları bunları. Cepheye bazı aydınlatma elemanları koydular led armatürlerle. İçler acısı. Ne kadar uğraşsak da derdimizi anlatamıyoruz kimi zaman. Zor süreçler bunlar, karşınızdaki yönetici ya da işletmeci

size inanmadığı sürece sizin yapabileceğiniz de kısıtlı oluyor yazık ki.

Y.A.: Tasarım sürecinin en başında düşlediğinize inşa sürecinin sonunda ulaştığınızı söyleyebilir misiniz? Şunu da yapsaydık ya da yapmasaydık dediğiniz bir şey oldu mu?

E.A.: Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki ben herkesin çok beğendiği projeler de dahil olmak üzere biten tüm projelerimi en acımasız şekilde eleştiririm. Yani esasen bu sorunuza çok uzun bir cevap verebilirim ama yapının hedef kullanıcı tarafından doğru düzgün benimsenip benimsenmediği konusunu daha çok önemsiyor olduğumu söyleyeyim bunun yerine. Bu, tasarlanan yapının kullanıcı kitlesinin sosyal ya da ekonomik sınıfıyla ilgili bir konu da değil tam olarak. Bir yerde bir alışveriş merkezi yapabilirsiniz ya da başka bir yerde bir cami. Neticede her ikisinin de kendi bağlamında benimsenmesi önemli. BerKM yapısı da gözlemleyebildiğim kadarıyla bu anlamda hayli olumlu bir örnek oldu. Kuşkusuz herhangi bir yapıyı herkesin sonuna dek benimsemesi olanaklı değil. Söz gelimi yapının çıplak beton olması bazı insanlara düpedüz itici geliyor. Son

dönemin popülist söylemi ya, hayli az sayıda da olsa burayı beton yığınının çevirdiğimizi dile getirenler de oldu. Ama onun dışında çok daha büyük bir çoğunluğun yapıdan memnun olduğunu ve hem gururlu bir şekilde hem de zevkle kullandıklarını biliyorum. Hele karşındaki diğer proje de gerçekleşirse kent adına çok daha bütünsel bir durum çıkacaktır ortaya.

Ü.İ.: Tam da bu noktada yapı ile ilgili biraz konuşalım isteriz. Yapının kuvvetli bir mimari dili var ve bu dilin oluşmasında gerek mekânsal, gerekse de mimari eleman olarak "Arkad" Kültür Merkezi kompleksinde çok kuvvetli bir eleman olarak önemli bir yeri var. Yapı ile karşılaştığınız ilk andan itibaren gücünü hissettiriyor ve iç mekâna doğru ziyaretçiyi içine çekiyor. Bu elemana siz her iki açıdan (mekânsal tanımlayıcılık ve mimari eleman olarak) nasıl anlam ya da anlamlar yüklüyorsunuz? Bu sorunun cevabını sizden duymak çok keyifli olacaktır.

E.A.: Aslında arkad (veya eyvan) doğrudan doğruya sirkülasyonu kolaylaştırma, keyifli hale getirme, insanları yağmurdan koruma ve gölge yaratma bağlamında önemli.





Bunun dışında ayrıca bir tür ara mekân oluşturduğunu ve böylelikle bir aidiyet hissinin de ortaya çıktığını da söyleyebilirim. Antik kentin kuruluş felsefesine baktığımızda bu elemanın iklimsel gerekliliğini daha da iyi anlıyoruz. Arkad nedeniyle yapıyı Yunan tapınaklarına benzetenler de oluyor. Açıkçası bu Akdeniz ve Ege kültüründe bol bol kullanılan bir eleman ve burası için de çok kullanışlı.

Son dönemde Türkiye’de bir AVM tartışmasıdır sürüp gidiyor. Bir yandan

bir kesim tarafından kutsanan bu yapılar, diğer yandan başka bir kitle tarafından da tu kaka edildi. Hatta bu AVM karşıtı söylemin bir tür ideolojik meşruiyet kazandığını ve günbegün popülerleştiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. İşin özüne bakıldığında AVM adı altında inşa edilen bu yapıların bir tür çarşı olduğunu unutmamak gerekir. Evet, son dönemde inşa edilen bu türden pek çok yapı, kentsel bir zenginlik üretmek yerine kendisini kente kapatan ve bir iç cennet

vaadeden bir yaklaşımla ele alındı. Bu anlamda Baudrillard’ın bu tür yapılar için ürettiği tanımlamaya uygun olarak, “metalaşmış bir sahtelikler serisi, esas olanı, sahici olanı tehdit eden, hatta önemsizleştiren bir ‘simulakr’ oluşturdu. Bunun doğrudan doğruya yapının mimari çözümlenmesiyle ilintili olduğunu düşünüyorum. Bu yapıların kent mekanına katılımı, hatta o mekânı zenginleştirmesi de pekala mümkündür. Yani aslında her yapılan ve içinde çarşı olan yapıyı yaftalayarak olumsuzlamak güncel popülüzme yenik düşmek oluyor. Zira çarşı çok önemlidir. Çarşı bizim kültürümüzün de en önemli mekânıdır. Her şey orada olur, çarşıda bir araya gelinir, çarşı aynı zamanda ilişkileri başlatan, bazen güçlendiren, bazen de bozan yerdir. Çarşı bir merkezdir. Kültürel bağlamda da bir tür kurucu unsurdur. Zira sinema, tiyatro, eğlence yerleri ya da yiyecek içecek mekanları da çarşının çevresinde ya da tam da içinde yer alır. Şimdi bu çok sesli durumu bir tarafa koyup içinde ticaret birimlerinin olduğu her yeni yapıya, medem ki AVM’dir, o zaman kötüdür diye bakmak pek ucuz bir hikayedir doğrusu. BerKM yapısının içindeki ticari birimlere bakıp buraya AVM yaptılar diyen de oldu. Bu hayli sığ bir görüş. Neticede orada zaten varolan dükkânlar biraz daha derli toplu hale geldiler, yasal bir temsiliyet kazandılar, yerleşim bakımından kentin yapısal hizalarına uygun hale geldiler. Arkad ise tüm bu birimleri toplama ve güçlü bir temsiliyet yaratma potansiyeline sahip olan bir yapısal unsur. Bu anlamda görsel olarak bir tür defansif tarafının olduğu da söylenebilir kuşkusuz.

Y.A.: Arkadın yanısıra sizce bu kompleksi var eden ve özel kılan mimari özellikler nelerdir?

E.A.: Antik kentin planimetrik kurgusuna bakarsanız yapıların tümünün en azından plan düzleminde asal geometrik biçimlerden türediğini, ancak çeşitli sebeplerle bunların bir araya gelişlerinde ortogonal geometri bağlamında bazı şaşmalar olduğunu görürsünüz. Bu şaşmaların oluşturduğu ara mekanların ise olabildiğince faydalı hale geldiğini ve ortak alanlar olarak işlev kazandığını izlersiniz. Bizim antik kentten öğrenerek bu yeni projeye aktardığımız bir durumdur

bu. Burada da ana yapılar basit ve asal geometrik biçimler olarak ortaya çıkar. Özellikle ana yolun karşısında bulunan parkla bu projeyi bağlayan yaya yolunun aksı, burada koşullayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmış ve yapılar arasındaki geometrik şaşmanın tetikleyicisi olmuştur. Tıpkı antik kentte olduğu gibi, bu şaşmanın ortaya koyduğu ara mekanların zengin ortak alanlar oluşturması adına ele alınan artikülasyon, bu projenin önemli bir meselesi olagelmıştır. Bunun dışında, gerek iç alanlarda gerekse yapıların dış yüzeylerinde olabildiğince basit ve temiz detaylar uygulanmış, neredeyse tümüyle çıplak, betonun beton gibi, metalin metal gibi, ahşabın da ahşap gibi kullanıldığı bir yapı hedeflenmiştir.

Ü.İ.: BerKM-Bergama Kültür Merkez'nin, program önerisi ve mekân organizasyonu açısından Bergama'nın kamusal nitelikli tek çağdaş yapısı olduğu gerçeği ile soruyorum: Yapının, -özellikle ara geçiş mekânı olarak değerlendirebileceğimiz arkad, avlu, çatıda bulunan açık hava sineması, karşı tarafta bulunan kent parkı ile olan yaya bağlantısı gibi dış mekân kullanımları üzerinden değerlendirecek olursanız- kentlinin

gündelik yaşamına neler katabileceğini düşünüyorsunuz?

E.A.: Fiziksel mekanın iyi kurgulanması kuşkusuz çok önemli ve zaten olması gereken bir durum. Ancak yapının kullanım zenginliği adına tek başına yeterli değil. Zira bu değer bir kez varolduktan sonra önemini kaybeder. Bundan sonrası daha ziyade bir işletme meselesidir çünkü. Az önce Yalova örneğini vermiştim. Oradaki yapı pek çok ödül aldı, hem ulusal hem de uluslararası ödüller bunlar. Ancak şu anda sahiden fena bir halde. Belki kendine göre bir işletme başarısı olduğu söylenebilir. Ancak yapıya hakettiği önemin verildiği fikrinde olmadığımı da söylemeliyim açıkça.

Şunu söylemek lazım: BerKM, yapısı gereği farklı parçalardan oluşuyor ve bu parçalarda farklı işlevler var. Dolayısı ile bütünsel bir anlayış ve insiyatifle işletilmesi çok önemli. Buna yönelik spesifik bir işletme stratejisinin olması gerekiyor... Ben mevcut belediye kadrolarının başkanın da koordinasyonu ile bu işi iyi kotarabileceğini düşünüyorum. Ancak doğrusu bunun gerçekleştiğine emin olmak için bir kaç yıl geçmesi, yapının her anlamda tepe tepe kullanılmasını

lazım. Ben şu ana kadar işletme bağlamında çok önemli bir problem yaşandığını duymadım. Yaşanıyorsa da bana henüz bir şikayet ulaşmadı. Bizim şöyle bir âdetimiz var: aradan birkaç yıl geçtikten sonra tasarladığımız yapıyı ziyaret ederek çevredeki insanlarla biraz konuşuyoruz. Bu bağlamda sizden de fikrinizi sormak isteriz, Bergama'yı iyi bilen birisi olarak (Ü.İ. kastedilerek). Bizim bu projedeki ana meselemiz nitelikli kentsel ortak alan oluşturmak ve çok da büyük sayılmayabilecek bir yapı ile birlikte bu kaliteyi ortaya koyabilmektir. Yapıların gerek sosyal gerekse kültürel açıdan bağlayıcı bir gücünün olabileceğine inanıyorum ben ilk günden beri. Nitelikli ve duyarlı bir tasarım, titizlikle ele alınan bir mimarlık bunu gerçekleştirebilir. Mimarlığın böyle bir gücü var; bu güç iyi kullanıldığı zaman bunu becerebilir. Ama az önce de vurguladığım gibi, bu da tek başına yeterli olamayabiliyor.

Sürecin nasıl işlediğine iyi bir örnek, açık hava sinemasıdır. Zira bu işlev ilk aşamada pek de devrede değildi. Park bağlantısı yapılıncaya böyle bir olanak ortaya çıktı ve değerlendirildi. İklimsel olarak Bergama çok uygun bir yer açık hava sineması için.





Ü.İ.: BerKM-Bergama Kültür Merkezi The Plan Award 2017’de finalist oldu. Bu anlamlı başarıyı nasıl değerlendiriyorsunuz?

E.A.: Ben pek takılmıyorum ödüllere, ama şöyle bir katkısı oluyor: Bergama’da yaşayan birisi “bu yapı bilmem nerede ödül almış, ben bunu yaşadım” diye düşünüyor. Tuhaf bir örnek anlatayım: Bizim yaptığımız Sancaklar Camisi’ne bir imam atandı, Ali Bey. Ali Hoca atandıktan on gün sonra bir arkadaşım oraya gitmiş ve onunla konuşurlarken hoca “Bu ne biçim bir cami anlamadım, böyle cami mi olur kiliseye benziyor. Zaten bunu yapan mimar ateistim diyormuş ama aynı zamanda da misyonermiş, Hıristiyan dinini yaymaya çalışıyormuş, annesi de bunu o yüzden azletmiş” diye arkadaşına anlatmış. Az da değil, bayağı ciddi uydurmuş. Bu olaydan birkaç gün sonra önemli bir uluslararası ödül aldı bu cami. Zaten sonrasında onlarca ödül daha aldı. Bir süre sonra bizim çocuklar çöp kutuları, banklarda problemler var, her önüne gelen yapının çevresine bir şeyler koyuyor, bunu nasıl önleyeceğiz diye vakfın başkanı Suat Bey ile buluştular. Ben de “Suat Bey’e de söyleyin, bu Ali Hoca böyle şeyler söylemiş çok da umrumda değil ama hiç olmazsa bu misyoner lafını söylemesin, biraz ağır oluyor” dedim. Suat Bey de gitmiş “Hoca, sen böyle şeyler demişsin”. Hoca da “böyle şey olur mu, cami ne ödüller alıyor, ben öyle şey der miyim; Emre Bey başımızın tacı” demeye başlamış bizim arkadaşların yanında. Ödüllerin böyle tuhaf bir etkisi oluyor. Bu bakımdan yararlı buluyorum. Ödül alan yapı kullanıcıları tarafından daha bir zengin yüreklilikle

sahipleniliyor. Başkaları tarafından da beğeniliyor olduğunu bilmek o binayı yaşayan insanlar adına önemli bir kazanım oluyor.

Ü.İ.: Bir de sorgulamaya başlıyorlar. Toplumumuz mimari beğenisi oluşmuş bir toplum olmadığı için o ödül ona “ödül almış demek ki bir şey var, bir bakayım” hissi yaratıp anlamaya çalıştırıyor. Ben o açıdan çok değerli buluyorum.

E.A.: Zaten bizim bütün bu ödüllere katılmamızın yegane sebebi de bu.

Ü.İ.: Ben Bergama’da yaşayan ve o bölgeyi kullanan bir kişi olarak sizden, tabii ki sorumluluğunuz değil ama, yapının kullanımı ile ilgili olarak işverene, yani belediyeye, işletme ile ilgili bir baskı gücünüz varsa kullanmanızı rica ediyorum. Çünkü şimdi o sinemanın orada aktif halde olması müthiş güzel bir şey. En son gittiğimde örneğin çocuklar vardı, oturmuş bir şey yapıyorlardı. O an “şurada küçük bir gösterim olsa demek ki hemen oradan geçenler duracak izleyecek” diye düşündüm. Keyifli bir iletişim noktası olabilir. Ya da avluda küçük bir etkinliğin olması... Salonlardaki gösterilerden ziyade bu tür kullanım potansiyelleri çok keyifli. Kermes zamanı oranın nasıl kullanılabileceğini hayal etmek gibi.

Son olarak, son günlerde özellikle sosyal medyada brüt beton ile ilgili paylaşımların arttığını biliyoruz, Yapının mimari karakterinin en önemli elemanlarından biri olan brüt beton kullanımının nedenini ve sizin için anlamını aktarabilir misiniz?

E.A.: Bu yapının ana malzemesi olarak çıplak betonun seçilmiş olmasının birden fazla nedeni var.

İlkin, çıplak beton yapıları kaba yapı olarak bir kere doğru düzgün inşa ettiğinizde aynı zamanda ince inşaatı da büyük ölçüde tamamlamış oluyorsunuz. Eğer iyi inşa ettiyseniz, ki yerel şartlarla ve süreç içindeki müteahhit değişimi ile, ben BerKM’de neticenin hayli tatminkar oluşunu düşünüyorum, yapıyı büyük ölçüde kotarmış oluyorsunuz. Bu yapıda esasen betonun üzerinde bir yüzey uygulaması var. O uygulamayı Stuttgart’ta Mercedes-Benz Müzesi’nde görmüştüm. Betonun karakterini yok etmeden, belli belirsiz bir tabaka olarak rahatsız edici renk ve doku farklarını homojenize ediyor. Bu uygulamayı yaparak binayı tek defada bitirebildik. Böylece sonradan yapılması söz konusu olabilecek sıva, kaplama, boya gibi pek çok konu ortadan kalkmış oluyor. Öte yandan beton, eğer üstüne başına bir şeyler yazılıp çizilmezse “iyi eskleyen” bir malzeme, güzelleşerek yaşlanıyor...

İkinci neden de çıplaklığın ve doğrudanlığın bu yapı için önemli olduğunu düşünmemiz. Daha önce de sözünü ettiğim üzere, ahşabın ahşap gibi, taşın taş, metalin metal, betonun beton gibi kullanıldığı bir doğrudanlıktan söz ediyorum, ki ben bunu genel mimarlık alanı için de önemli buluyorum. Bu bina başka tek bir malzeme ile, örneğin Bergama taşı ile kaplanarak da yapılabilirdi. Ancak o zaman fazlasıyla anıtsal bir karaktere bürünürdü diye düşünüyorum. Bu söylediğim belki tuhaf gelebilir ama bence çıplak betonun bu tür bir olumsuz anıtsallığı yok edici bir tarafı var.

Beton iyi kullanıldığında şahane bir malzemedir. Şu son günlerin bir başka popüler, otoriter ve hatta popülist tanımlaması olan ‘betonlaşma’ lafıyla ortaya konan olumsuzlama hezeyanı da doğrusu pek sığ ve kerameti kendinden menkul bir toplumsal uzlaşma alanı oluşturdu. Beton iyi kullanılırsa iyidir, kötü yapılırsa da berbat bir malzemedir. Tıpkı doğal bir taş, ya da doğal bir ahşap gibi. Bimiyorum bu sizin sorunuzun cevabı oldu mu...

Ü.İ.: Uygulama sürecinde hiç kontrolünüzden kaçmasını istemediğiniz noktalar neler oldu? Tasarım sürecinin en başında

aldığınız, tasarım ve uygulamaya süreçlerinde ısrarla üzerinde durduğunuz noktalar nelerdi?

E.A.: Açıkçası yıllardır süregelen, kendi aramızda çok tartıştığımız bir konu var: Bizim gibi bir mimarlık bürosunun bitmiş ürünü nedir? Bitmiş ürün proje midir, yoksa yapı mıdır? Ben bitmiş ürünün yapı olduğuna inanmıyorum. Yani kâğıtta hiçbir şey bitmiyor. Bu bağlamda proje hizmetinin doğal bir parçası ve devamı, tamamlayıcısı olarak inşaat sürecinde yapılan mesleki kontrollük önemli bir mesela olarak karşımıza çıkıyor. Siz ne kadar detaylı ve nitelikli bir uygulama projesi tamamlarsanız tamamlayın, ki bu konuda bu coğrafyada açık ara örnek bir ofis olduğumuzu rahatlıkla iddia edebilirim, uygulamanın şantiyede sizin kontrolünüz olmadan yapılması ortaya çok kötü sürprizler çıkarabiliyor. Ancak bu hizmetin gerçekten hakkı verilerek yapıldığında tabir caizse astarının yüzünden pahalıya geldiği de aşikar. Neticede zaman zaman bu süreci kendi cebinizden ödemek durumunda kalabiliyorsunuz mimari büro olarak. Biz prensip olarak bütün yapılarımızda bu hizmeti yerine getiriyoruz ve gereken her durumda müdahil oluyoruz. Hayli zorlu bir süreçtir bu. Size her bir şantiye toplantısından sonra yazdığımız raporları göstersem çok şaşırabilirsiniz. Bunların hepsini yayımlayacağım bir gün hakikaten. Bazen yaptığımızın delice bir şey olduğunu düşünmüyor değilim doğrusu. Onun kenarı bunu tutmamış, bu buradan biraz taşmış, duvarda kaçıklık olmuş, detay bizim çizdiğimiz gibi imal edilmemiş, hepsi fotoğraflanıyor dört tarafından; hepsinin çizimleri, üç boyutlu modelleri yeniden irdeleniyor, gerekirse yeniden çiziliyor. Bizim muhatap olduğumuz yapımcılar sonunda bize “kaçacak yerimiz kalmadı” diyor. Sonunda “Ağabey ben onu öyle yapmayacağım” diyen bile oluyor. “Yahu niye yapmıyorsun”... Bu da oluyor. Zor bir süreç. BerKM yapısının imalat süreci de benzer bir hassasiyetle takip edildi. Neticede kabaca bir kestirimle, yüzde seksen oranında

da projeye ve detaylarına uygun olarak inşa edildi. Böyle bir coğrafya ve bu tür bir bütçe için bu büyük bir başarı olarak görülmelidir. Burada belediyenin bu konuda bize yardımcı olması için görevlendirdiği teknik ekibin de hakkını teslim etmek isterim. Gerçekten canla başla, büyük bir gönüllülükle yapının bu hale gelebilmesi adına bizlerle birlikte savaş verdiler. Onlara da teşekkür etmeliyim.

Ü.i.: Böylesi nitelikte bir projenin kentimizde oluşunu, özellikle

“kamusal kent yaşamının” mekânsal aktivatörü olabilecek potansiyeli taşımamasından ötürü çok önemsiyoruz. Kentimize kazandırdığınız için teşekkür ediyoruz.□

Ülkü İnceköse, Doç. Dr., İYTE Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Yenal Akgün, Doç. Dr., Konak Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürlüğü



Bergama Belediye Başkanı Mehmet Gönenç İle BerKM Üzerine

KENTSEL CANLANDIRMADA BİR KÜLTÜREL AJAN: BerKM

Ülkü İnceköse



ÜLKÜ İNCEKÖSE: Öncelikle söyleşi talebimizi kabul ettiğiniz için Ege Mimarlık Yayın Kurulu adına teşekkür ediyoruz.

Bergama Kültür Merkezi yapısını gerek sizin websitenizde yer alan fotoğraflardan gerekse de özellikle The Plan Award 2017'de finalist olarak ödüllendirilmesinden sonra artan biçimde ilgililerin bizzat yerine giderek görme fırsatı bulunduğunu, dolayısıyla da yapı hakkında doyurucu biçimde bilgilendirme imkanının olduğunu söylemek mümkün. Biz bu söyleşide, böylesi bir yapının işvereni olarak Bergama kentine böylesi bir yapıyı kazandırmanın sizin için nasıl bir anlamı var, Bergama kentinin gündelik yaşamına nasıl bir katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz bunların üzerine konuşmak istiyoruz. Şu soru ile başlamak isteriz:

Ü.İ.: Projenin Emre Arolat Architects'e verilmiş hikayesini sayın Arolat'tan dinledik. Sizden ilk olarak öğrenmek istediğim, programı kültür odaklı olan bir yapıyı Bergama'ya kazandırmak istemenizin sebepleri nelerdir?

MEHMET GÖNENÇ: Bergama'nın çok uzun yıllara -yaklaşık iki bin beş yüz yıl öncesine dayanan- kültür, bilim ve sanat kenti kimliğinin olması. Çünkü Bergama Helenistik dönemde çok önemli bir krallık başkenti ve belki de dönemindeki diğer kentlere göre farkı da bilime ve sanata çok büyük önem verilmiş olması. Bu kentte, benim genetik hafızasına işlemiştir diye zaman zaman söylediğim, bilim ve sanata verilen önem, günümüze kadar da devam etmiş. Ben belediye başkanı olmadan önce de Bergama'ya

mutlaka bir kültür merkezi yapılması gerektiğini düşünüyordum. Başkan olduktan yaklaşık yedi sekiz ay sonra bir kamuoyu anketi yaptık, Bergama'daki hemşerilerimize "kentteki en büyük eksiklik sizce nedir?" diye sorduk. Hemen hemen birçok mahallede kültür merkezi eksikliği ikinci ya da üçüncü sıradaydı. Birinci sırada her zaman olduğu gibi işsizliğe dair şikayetler yer alıyordu. İkinci sıra değişiyordu. Ama ilginçtir ki, kültür merkezi hemen hemen her mahallede ikinci ya da üçüncü sıradaki eksiklik olarak değerlendirilmişti. Yurttaşların bunu eksiklik olarak değerlendirmesi ve talep etmesi çok önemli bir şey. Dolayısıyla, BerKM bu kentin tarihsel kimliği ile de örtüşür biçimde, bugünkü yaşayan Bergamalıların talepleriyle öne çıkmış bir projedir. Sayın Arolat'tan öyküyü dinlemiştinizdir. Ancak şunu da ben eklemek isterim, ben ilk belediye başkanı seçildiğimde bizim elimizde -o dönem için söylüyorum- yaklaşık 10-15 yıl önce çizilmiş bir proje vardı. Sayın Turgut Cansever'in projesi, çok önemli bir proje. Ama tabii ki o projenin üzerinden geçen yıllar, kentin şimdiki konumu, projenin çok büyük ve belediyenin kendi olanaklarıyla yapmakta pek de altından kalkamayacağı bir proje olması, bizi farklı bir proje arayışına yöneltti. Tabii elinizde bir Turgut Cansever projesi var ve ondan vazgeçiyorsunuz, bir de Bergama gibi tarihi kimliği olan bir kente kültür merkezi yapıyorsunuz. Açıkçası burada o yeni proje için de seçici olmamız lazımdı. Bir belediye başkanı için zor bir karar aslında. Dolayısıyla, Emre Arolat tercihi bizim

için başlangıçta biraz tesadüf oldu kendisi de anlatmıştır öyküsünü.

Ü.İ.: Tasarım için neden Emre Arolat Architects? EAA ile nasıl bağlantı kurdunuz?

M.G.: Sayın Arolat'ın yaptığı işlerden, projelerden, çok fazla bilgi sahibi değildim. Bir gün bir gazetede röportajını okudum. Kendisinin mimarlıkla ilgili genel bir takım değerlendirmelerde bulunduğu bir röportajdı. Sanırım Ağa Han ödülünü aldıktan sonra İpekyol fabrikasıyla ilgiliydi. Orada şöyle bir ifadesi vardı; "Mimarlık çok elitist bir iş değil, bizde bu yanlış değerlendiriliyor. Biz çok pahalıya özel sektöre vb. projeler yapıyoruz ama aslında Türkiye'de kamuya da projeler üretmek, yapmak isteriz. Üstelik de çok büyük maddi beklentilerimiz olmadan, belki de bir kamusal sorumluluk gereği bu projelerde yer almak isterim". Tabii benim çok ilgimi çekti. Sonrasında biraz daha okudum araştırdım. Kim olduğunu, neler yaptığını, diğer yapılarını, projelerini araştırdım. Ardından da kendisiyle tanışma ve konuşma ihtiyacı hissettim. Tanışmamız bu şekilde oldu.

Tanışmamız sırasında kendisinin Bergama'yı zaten bildiğini gördüm ve biraz da ben anlattım Bergama'yı. Kendisine Turgut Cansever'e ait elimizde böyle bir proje olduğunu ama bunu şu anda yaşama geçirmemizin çok da mümkün olmadığını da anlattıktan sonra, bize yeni bir kültür merkezi projesi lazım, siz bunu yapar mısınız ama tıpkı röportajda da söylediğiniz gibi biraz da bir mesleki sorumluluk gereği bu konuda bize destek olur musunuz dedim. Tamam, dedi. O zaman Zorlu Center projesiyle biraz haşır neşirdi kendisi ve çok yoğundu. Eğer zamanınız varsa bana bir üç beş ay zaman verin dedi, biz de döndük. İlginç yaklaşık belki beş ay oldu belki altı ay oldu o görüşmeden sonra, bir gün aradı kendisi. Tabii biz giderken birtakım veriler götürmüştük kendisine. Aradı ve bizi tekrar davet etti. Gittiğimizde bir avam proje hazırlamıştı kendisi. Ben çok şaşırdım çünkü projede bize yaptığı sunumda Bergama'da gelinip çekilmiş güncel fotoğraflar da vardı. Bizim kültür merkezinin eski hali oradaki garajın ve etrafındaki dükkanların bulunduğu

fotoğraflar. Bunu görünce kendisinin habersizce Bergamaya gelip bir ön çalıma yaptığını anladım tabii ve keşke dedim bize haber verseydiniz, bizim için bir şey yapıyorsunuz biz sizi karşıladık konuk ederdik dedim. Ardından ikinci bir sunum yaptı bize. Sonrasında da birlikte çalışmaya başladık.

Ü.İ.: Proje alanı geçmişte uzunca yıllar merkezinde otogarın, çeperde de ticari birimlerin yer aldığı bir alan olarak kullanıldı. Kentsel bellekte bu şekilde yer alıyor. Sizin bu bağlamda tasarımcıdan özel talepleriniz oldu mu? Ayrıca, yapının programının oluşturulmasında nasıl bir diyalog kurdunuz?

M.G.: Bu bağlamda tasarımcıya bir müdahalemiz olmadı. Öncelikle şunu vurgulamakta yarar var. Günümüzde kent merkezinde olan ekonomik anlamda değeri çok yüksek olan yerler ne yazık ki çok farklı ticari amaçlarla değerlendiriliyor ve kullanılıyor. Dolayısıyla yer seçiminde, Bergama Kültür Merkezi'nin konumu hem doğru hem de üzerinde en çok konuşulması gereken mesele. Biz bu projeyi biraz daha kentin dışında ekonomik değeri daha düşük bir alanı kültür merkezi olarak kullanıp şimdiki alanı ticarileştirmeyi tercih etmedik. Bunu düşünmedik. Çünkü bu kültür merkezinin, insanların günlük yaşam alanı içinde olmasını, önünden günde binlerce insanın gelip geçtiği sırada oturup dinlenebilmesini, bir takım kültürel aktivitelerden yararlanabilmesini, ayrıca erişilebilirlik konusunda avantajı olan bir yere dönüşmesini istedik açıkçası. Konuştuğumuzda benim ondan ilk istediğim şey, bu kültür merkezinin bir belediyenin kendi olanaklarıyla yapıp bitirebileceği bir şey olmasıydı. Dolayısıyla yıllarca sürecek, bizim boyutumuzu aşan bir proje yerine daha pratik bir şekilde yaşama geçirebileceğimiz bir proje olmalıydı bu.

Ticari mekanların ve kafeteryaların olmasını özellikle istedik ama bunların AVM'lerdeki gibi kültür işlevli alanlarla iç içe geçmesini istemedik. Ama sonuçta o alana hareket katmak için şüphesiz ticari mekanlar da gerekiyordu. Bu gereklilik aynı zamanda daha önceki işlevin korunması

anlamına da geliyordu. Bir başka önemli talebimiz de belirli kapasiteli bir otoparktı. Sinema salonu da, özellikle talep ettiğimiz şeylerden birisiydi. Ancak sayın Arolat'ın bizzat kendisinin kente gelip burayı görmesi, Bergama'yı tanınması, buranın havasını deyim yerindeyse koklaması ve Bergama'yla ilişkili kendi hafızasını tazelemesi, bir şeyler yazıp çizip karalaması asıl böyle bir projeyi ortaya çıkardı. Zaten BerKM'nin mimari çizgileri Bergama'nın özellikle akropoldeki iki bin yıl önceki yapılaşmasından ve oradaki peyzajı kullanımından, hatta oradaki arkatlı sistemlerden esintiler taşıyor. Kendisinin de kültür merkezimiz için bir tanımlaması var; BerKM'nin Bergamalı olduğunu söylüyor. Evet Bergamalı bir yapı. Belki de en doğru tanımlama bu.

Ü.İ.: Tasarım sürecinde EAA ile nasıl bir iletişim kuruldu? Sayın Arolat çok olumlu bir süreç olduğunu ifade etti, sizden de değerlendirme almak isteriz. İlk eskizlerden yapı kağıt üzerinde finale ulaşana dek gelişen iletişim ile ilgili biraz bilgi verebilir misiniz?

M.G.: Proje hem proje müellifinin hem de deyim yerindeyse işverenin, belediyenin içine sinen bir projeydi. O anlamda, biz hakikatten rahat çalıştık. Çünkü ne Sayın Arolat bize bir şeyi dayattı ne de biz ona. Bu açıdan aramızda iyi bir uyum vardı. Tabii sonrasında inşaat sürerken ve bittikten sonra bir takım zorluklar yaşamadık değil. Çünkü bir kere insanların alışmadığı bir yapı, alışmadığı bir stil Bergama Kültür Merkezi. Brütalizm dolayısıyla biz bazı noktalarda bunu Bergamalılara anlatmakta açıkçası ciddi zorluk çektik. Neredeyse bunun siyasi bir bedeli bile oluyordu ama çok da önemli değil, ben onları zaten göze almıştım. Yapı bitip de yaşamaya başladıktan sonra çok çok büyük oranda bunların hepsi ortadan kalktı. Şu anda oraya günde yüzlerce, bazen binlerce insan giriyor çıkıyor. Oradaki aktivitelerin yoğunluğu ve insanlara geri dönüşümü, o yapıya ilk bakıştaki -belki de alışkın olmamaktan kaynaklanan- bir takım eleştirileri de kesti. Hep söylüyorum, belediye başkanlarının böyle çok uçuk kaçık projeler peşinde koşmalarına gerek yok. Eğer siz o şehri iyi tanıyorsanız, şehrin öyküsünü biliyorsanız, aslında o şehir ne yapmanız gerektiğini size söylüyor

bir şekilde. Bu durum mimarlar için de geçerli. Eğer siz oraya, bir coğrafyaya bir yapı inşa edecekseniz, bir şekilde anlayacaksınız, tasarlayacaksınız önce orayı iyi bileceksiniz, tanıyacaksınız. Sadece işte güneşin nerden doğup nerden battığını, rüzgârın nerden estiğini değil o kentte yaşayan insanların yapısını, sosyolojisini, kentin hafızasını, kimliğini de bilmeniz gerekiyor. Dolayısıyla, Arolat bu konuda gerçekten doğru adrestir. Biz gittiğimizde gördük ki Bergama'yı özel olarak çalışmış, analizler yapmış. Dolayısıyla ikisi birleşince Bergama için çok uzun yıllar çok önemli bir yapı olarak kalacak bir proje yaşama geçmiş oldu.

“BERKM BU KENTİN TARİHSEL KİMLİĞİ İLE DE ÖRTÜŞÜR BİÇİMDE, BUGÜNKÜ YAŞAYAN BERGAMALILARIN TALEPLERİYLE ÖNE ÇIKMIŞ BİR PROJEDİR”

Ü.İ.: Yapım sürecinde uygulayıcı firma ile ilgili kimi sıkıntılardan dolayı beklenmedik bir gecikme yaşandığını biliyoruz. Farklı nedenler duyabiliyoruz bu konuda, bir açıklama getirebilir misiniz?

M.G.: Şimdi burada yaşanan büyük sıkıntı böyle özel ve nitelikli bir yapıyı kamu ihale kanunuyla yapmanın getirdiği zorluklardı. Tabii proje özel bir proje ve maalesef biz çoğu zaman yasa gereği öyle işi en ucuz yaparım diyene işi vermek zorundayız. Mecbursunuz ama böyle özellikli bir yapıda bu yasal zorunluluk çok büyük bir dezavantaj.

Hele hele ihaleye giren yükleniciler projeyi iyi okumaz ve detaylarına vakıf olmazsa bizim yaşadığımız zorluklarla karşılaşabiliyorsunuz. Birinci zorluğu buydu. İkincisi de; projenin yaklaşık yüzde sekseninin tamamlandığı zamanda yüklenici intihar etti. İntihar ettikten sonra diğer ortak da yasal hakkını kullanarak projeden çekildi. Ve biz yeniden ihale etmek zorunda kaldık. Aslında bu intihar olayından sonra da yüklenicinin diğer ortağı tarafından proje devam ettirilebilirdi. Ama ortada onların ciddi bir zararı da söz konusu olduğu için açıkçası tercihlerini bu yönde kullanmadılar. Yeniden ihaleye çıkabilmek için de bizim eski yükleniciyle uzlaşmamız gerekiyordu.

O uzlaşma konusunda epey zaman yitirdik. İş yargıya gitmeden çözmeye çalıştık. Çünkü yargıya gitseydi İzmir'deki Basmane çukuruna dönerdi burası. Dolayısıyla bir buçuk yıllık bir gecikme yaşandı.

Elbette bu gecikme de kent merkezinde yıllarca süren bir inşaat görüntüsü verdi ve çevrede yaşayan insanların hoşnutsuzluğu arttı. Neredeyse daha önce yapılan ama devam ettirilemeyen bir takım imalatların da o süreçte zarar görmesi söz konusu olacaktı. Dolayısıyla sıkıntılı bir süreç oldu. Tabii o süreç de bize çok şey öğretti. Çünkü Bergama Belediyesi'nde şu ana kadar tarihinde yapılan hem parasal anlamda hem

de işin hacmi anlamında en büyük proje bu. Dolayısıyla bizim teknik ekiplerimiz de özveriyle çalışmalarına rağmen birçok şeyi ilk defa orda görüp yaşadılar. Bizim için de bir okul oldu Bergama Kültür Merkezi.

Ü.İ.: Uygulama sürecini nasıl değerlendirirsiniz? Pozitif ve negatif olarak neler söylersiniz?

M.G.: Uygulama sürecinde biz hep vardık. Şantiyede bir, ofis kuruldu. Bazen haftada bir, bazen on beş günde bir İstanbul'dan yüklenici firmanın ekibi geldi. Bizim fen işlerinden arkadaşlarımızın birkaçı sürekli bütün mesailerini o ofiste geçirdi. Bizim bu uygulama sürecinde yaşadığımız en büyük sıkıntı ise kuşkusuz yüklenici firmayla proje müellifi arasındaki iletişim eksikliği ve teknik dilin örtüşmemesi oldu. Arolat ekibi her türlü uygulamanın öncesinde malzeme seçimleri için sürekli bilgi ve shop drawing'le bu iletişimin kurulmasını istedi ama yüklenici de bu konuda sürekli ayak diredi. Buna müteahhit refleksi diyelim, onun da alışkanlıkları var, hemen biz yapalım edelim zaman kaybetmeyelim derdinde. Ama tabii biz arada hep böyle bir katalizör, aracı olmaya çalıştık belediye olarak.

Ü.İ.: Yapının çok kuvvetli yapısal ve mekânsal özellikleri var. Sizce öne

çıkan özellikleri neler? Kullanıcı ve işveren olarak cevap verebilir misiniz?

M.G.: Bence insanları çeken, bağlantı noktaları yani giriş kısımları, merdiven kısımları vb. hani deyim yerindeyse insanı içeri çağıran çeken bir takım düzenlemeler. Bazen bazı binaları görüyorsunuz karşıdan, insan yapıya nasıl nerden gireceğini bilemiyor yani bina sizi çağırıyor. Bir kapısı var o kapıdan giriyorsunuz vb. Ama bizimki öyle değil. Bizim birçok noktadan girişimiz var, hem ticari mekânlardan girişimiz var hem de Çamlı Park tarafından. Çamlı Park tarafından girişi için yapılan köprü zaman zaman Bergamalılar tarafından çok eleştirilse de bence yapının en özgün ve güzel çözümlerinden birisi. Çamlı parkı işlevsel hale getirecek projenin ardından hem çatının yeşil alanlara olan bağlantısı hem kültür merkezinin fuayesinden aşağıya inişler çok kolay ve keyifli olacak. Özellikle merdivenlerin tasarımındaki detaylar bile bence çok çok önemli. Bu sırada çamlı parkın projesi hazırlanıyor, önümüzdeki sene el atacağız.

Ü.İ.: Kültür odaklı bu yapının kentlinin gündelik yaşamına neler katabileceğini düşünüyorsunuz?

M.G.: Ben bazen şu deyim kullanıyorum -tabii günümüzde kullanılan haliyle değil- kentsel dönüşüm projesi bence Bergama Kültür Merkezi. Çünkü biz bu şehirde yaşayan insanları, özellikle gençleri, çocukları değiştireceğini, dönüştüreceğini düşünüyoruz. O anlamda bence çok da etkili. O nedenle biz program tercihlerinde de özellikle çocuklara ve gençlere dönük etkinliklere ağırlık veriyoruz. Belki de bir şeyleri değiştirmenin, dönüştürmenin en etkili, en kolay yolu yönü bu zaten; kültür ve sanat. Bergama'nın da genetik hafızasında olan bir şey, söyleşinin başında da söyledim, biz burada yaptığımız kamuoyu anketinde de aslında böyle bir talebi de gördük. Böylesi bir talebin, beklentinin Bergama ölçeğinde Anadolu'daki birçok ilçede, ilde insanlarda olmadığını düşünüyorum. Bu bizim biraz işimizi kolaylaştıran bir şey.

Ü.İ.: Yapının gerek mimarisi gerekse de kullanımı açısından kentliden nasıl geri dönüşler alıyorsunuz?

M.G.: Bergama Kültür Merkezi hem ulusal çapta hem de hatta uluslararası

bir yarışmada çok ciddi başarılar elde etti. Ve eminim bundan sonra da üzerine çok sayıda yazı yazılacak fotoğraf çekilecek değerlendirilecek; bu anlamda Bergama'nın kentsel değerlerinden birisi olacak şüphesiz. Tabii biz hala, yapı henüz bir yıl oldu biteli, kullanıma 8 Ekim'de açmıştık, zaman zaman kullananlardan kullanıcılardan bir takım eleştiriler almıyor değiliz. Ama ben biliyorum ki bu eleştirilerin hepsinin kaynağı alışmadıkları, farklı bir yapı olmasından kaynaklanıyor. Ama insanlar içine girdiğinde, bahçesinde oturduğunda, orada bir tiyatro izlediğinde, bir sergiye gittiğinde vesairede bu algıları farklılaşıyor. Bu ön yargılar kayboldukça ben Bergamalıların önümüzdeki yıllarda daha çok seveceklerini ve sahip çıkacaklarını düşünüyorum. O yüzden şu andaki birtakım değerlendirmeler bizi yanıltır diye düşünüyorum, en azından öyle ummak istiyorum, daha erken biraz. Ama bu inşaat sürecinin bitmesinden sonraki bir yılda bile aslında bu yönde çok ciddi anlamda değişiklik oldu.

Ü.İ.: Yapının zamana ve kullanıcıya bağlı olarak farklı kullanımlara izin verebilecek kapalı, yarı açık ve açık nitelikli kamusal mekanları var. Bu mekanların potansiyellerinin kullanıcı tarafından keşfedilmesini sağlamak ve kullanım yoğunluğunu arttırmak ve nihayetinde kentlinin bu yapıyı tüm mekanları ile sahiplenebilmesini sağlamak için nitelikli bir işletmeye ihtiyaç var. Bu konu nitelikli bir yapı elde etmek kadar önemli. Bu konuda neler yapılıyor ve yapılacak?

M.G.: Şimdi tabii açıkçası Bergama Belediyesi'nin de geçmişteki deneyimleri içinde olmayan bir şey kültür merkezini, bir kültür ve sanat organizasyonunu yönetmek, yani süreklilik arz eden bir şekilde yönetmek, yoksa biz yıl içinde birkaç festival nedeni ile bir şeyler düzenliyorduk, ama şimdi durum tabii farklı. Üstelik sadece de kendi beğenilerimizden hareket ederek, kendi bir takım işte entelektüel zevklerimizden vesaire hareket ederek değil de, bu kentteki hemen herkesi o yapının içine çekebilecek nitelikte bir mozaikle bu işi yapabilmek önemli. Çünkü madem biz insanlara bir şeyler vermek istiyoruz, sunmak istiyoruz ve onlarla

bu insanların değişip dönüşebileceğine inanıyoruz, herkesi kucaklamamız lazım. Dolayısıyla şu ana kadar bütün bu organizasyonların hepsini belediye kendisi kendi çalışanlarıyla, kendi deneyimiyle yürütüyor. Ticari mekanlar hariç. Onlar kiracılarımız bizim. Diğer organizasyonları belediye yürütüyor tabii. Kentliyi de sadece kültürü tüketen değil kültürü üreten bir hale de dönüştürmek lazım. O nedenle biz Bergama Belediyesi Şehir Tiyatroları'nı kurduk. Şehir tiyatromuz ilk oyununu ekim ayında sahnelendi. Çocuklar, gençler orada çalışıyor, üretiyorlar. Onun dışında orada kütüphaneyi çok önemsiyoruz. İlk yaparken bize bir takım eleştiriler geldi, kütüphane ne olacak şimdi, internetten her şeye ulaşabiliyorsunuz, erişebiliyorsunuz diye. Kütüphane bizim için çok önemli ve onun sıradan bir ilçe halk kütüphanesinin ötesinde bir araştırma kütüphanesi olmasını arzu ediyoruz. Çünkü oradaki bütün yayın ve kitap seçimleri de özellikle arkeoloji, sanat tarihi, mitoloji ağırlıklı, yerel tarih ağırlıklı oluşturuldu. Dolayısıyla orası aslında bir Bergama Araştırmaları Kütüphanesi. Bergama ile ilgili, Batı Anadolu tarihi ile ilgili birisi araştırma yapacaksa ilk adreslerden birisi olmasını istiyoruz, Bergama Kültür Merkezi'nin kütüphanesinin. Ama tabii böyle olacak diye kütüphaneye ders çalışmak için gelen, kitap okumak için gelen çocukları da almıyor değiliz. Oraya sürekli üniversiteye hazırlananlar, TEOG'a hazırlanan çocuklar da geliyor. Belki test çözerken onların birisinin canı sıkılır, bir gün orada bir mitoloji okur, bir sanat tarihi kitabı okur, onların da ufku farklılaşır. Dolayısıyla orayı sadece dışarıdan hizmet alımıyla bir takım sahne sanatı, tiyatro vb. sergilenecek değil, buradaki insanların da kültürel üretime katkı koyabileceği, onun içinde olabileceği bir yapıya dönüştürmek arzusundayız. Onu başarabilirsek zaten amacına ulaşmış olacak.

Ü.İ.: Son olarak Sayın Arolat'a da sordüğümüz bir soruyu size de işveren olarak sormak istiyorum, BKM The Plan Award 2017'de finalist oldu. Bu anlamlı başarıyı nasıl değerlendiriyorsunuz?

M.G.: En azından kendi adıma şöyle bir pay biçiyorum, böyle bir işin yapılabilmesine zemin hazırladık,

olanak yarattık. Yoksa sonuçta bir mimari tasarım ve proje olarak şüphesiz buradaki pay Arolat ve onun ekibinin. Ama çoğu zaman da Türkiye'de belediyeler ya da genel adıyla kamu idareleri bu tarz nitelikli projeler yapma konusunda çok da istekli davranmıyor. Bazen daha sıradan ve kimliksiz işlerin yapılması, ortaya çıkarılması sizin sokaktaki belki işte popüleritenizi vb. daha da olumlu etkileyebiliyor, tam tersi. Dolayısıyla bizim burada, kendi adıma risk aldım ama, riskten öte doğru bir şey yaptığımızı düşünüyorum. Yaparken çok eleştirildik, bir takım sıkıntılar yaşadık. Ama şu var, Bergama Kültür Merkezi üç yıllık, beş yıllık, on yıllık bir yapı değil. Ben eminim bundan sonra çok uzun yıllar bu kentle özdeşleşecek. Özellikle uluslararası başarılar da çok ciddi bu anlamda bence; Bergama'nın kentsel kimliğine de değer katacak, prestij katacak. Ben en azından buna imkan yaratma konusunda bir çabamız olduğu için açıkçası kendimi de o anlamda doğru bir iş yapmış olarak değerlendiriyorum. Ama onun dışında tabii bütün bu anlamdaki başarı o emeğin yaratıcılığın asıl sahibi mimari grup.

Tabii şunu da belki söylemek gerekir, bir önceki sorunuzla bağlantılı olarak. Şimdi Bergama Belediyesi'nin artık BerKM gibi bir yapıyı yaşama geçirdikten sonra, bence bundan sonra hiçbir projesi, özellikle kamusal projeleri sıradan olmamalı. Artık bu kentin mimari anlamda bir çitası var. Yeni dönem için söylüyorum en azından. Bundan sonra yapılacak benzeri yapıların da en azından ona yakın değerinde, önemde ve kimlikte olması gerekiyor. Bu hem beni hem de benden sonra gelecek belediye başkanlarını da bence birazcık sorumlu kılacak. Bu anlamda disiplin edecek de bir iş. Bence öyle de bir yönü de var. Umarım öyle olur.

Ü.İ.: Böylesi nitelikte bir projenin kentimizde oluşunu, özellikle "kamusal kent yaşamının" mekansal aktivatörü olabilecek potansiyeli taşımasından ötürü, çok önemsiyoruz. Kentimize kazandırdığınız için çok teşekkür ediyoruz. □

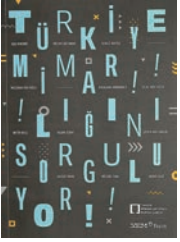
Ülkü İnceköse, Doç. Dr., İYTE Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Izmir Mimarlık Sergisi ve Ödülleri-4 Kataloğu



YAYINEVİ Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları
YAYINA HAZIRLAYAN
NİLÜFER ÇINARLI MUTLU
GRAFİK TASARIM
Güler Ertan
ISBN 978-605-01-1046-3

Türkiye Mimarlığını Sorguluyor



YAYINLAYAN YEM Yayın- TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi
YAYINA HAZIRLAYAN
Can Şimşek
YAZARLAR Işık Aydemir, Bülent Batuman, Cengiz Bektaş, Neslihan Dostoğlu, Boğaçhan Dündaralp, Celal Abdi Güzer, Metin Kılıç, Hasan Özbay, Güven Arif Sargın, Nevzat Sayın, Bülend Tuna, Murat Uluğ
ISBN 978-605-4793-06-8

Osmanlı Döneminde Arap Kentleri



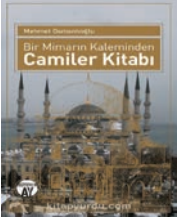
YAYINEVİ Alfa Yayınları
YAZAR Andre Raymond
ISBN 9786051716282

Uğur Tanyeli ile Söyleşi: Toplumsal Hafıza, Mimarlık, Tarih ve Kuram



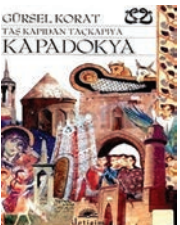
YAYINEVİ Everest Yayınları
EDİTÖR
Erhan Berat Fındıklı
ISBN 6051852225

Bir Mimarın Kaleminden Camiler Kitabı



YAYINEVİ Büyüyenay Yayınları
YAZAR
Mehmet Osmanlioğlu
ISBN 6052071380

Kapadokya Taş Kapıdan Taçkapiya



YAYINEVİ Doğan Kitap
YAZAR
Gürsel Korat
ISBN 9750501074

Yenilikçi Çerçeve: Tasarımın Getirdiği Yeni Düşünme Biçimleri



YAYINEVİ Koç Üniversitesi Yayınları (KÜY)
YAZAR Kees Dorst
ÇEVİRMEN Erkan Ünal
ISBN 9786052116210

Mimari Eskiz



YAYINEVİ Çizgi Kitabevi
YAZARLAR
Fatih Semerci, Elif Büllüç ve Fatmanur Atalay
ISBN 9786051961071

Korumak mı, Restore Etmek mi?



YAYINEVİ Janus Yayıncılık
YAZAR Camillo Boito
ÇEVİRMEN Alp Tümertekin

Miniature: Transition Town Design



YAYINEVİ Habitat Araştırma Merkezi
EDİTÖRLER Doç.Dr. Hossein Sadri, Doç. Dr. Senem Zeybekoğlu Sadri
ISBN 9781387488995
Kitap, Girne Amerikan Üniversitesi (GAÜ) Mimarlık Bölümü'nün 25 öğrencisinin çalışmasını içermektedir.

Cinsel Farkın İnşası/ Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet



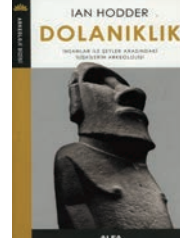
YAYINEVİ Metis Yayınları
YAZAR
Zeynep Direk
ISBN 9786053161172

VitrA ile Kentin Hayalleri - 2



2017'de Konya, Bursa, Denizli ve Mersin'de düzenlenen etkinliklerin çıktıları

Dolanıklık - İnsanlar ile Şeyler Arasındaki İlişkilerin Arkeolojisi



YAYINEVİ Alfa Yayınları
YAZAR Ian Hodder
ÇEVİRMEN Billur Cavidan
Yılmazyigit
ISBN 6051712598

İstanbul Çözüldü



YAYINEVİ Yeni İnsan Yayınevi
YAZAR Özlem Bahadır Karaoğlu
ISBN 9789752498341

Mit ve Mimarlık



YAYINEVİ Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları
EDİTÖR
Özen Eyüce
ISBN 9786056745652

Yeşil Sosyal Hizmet Çevre Krizlerinden Çevresel Adalete



YAYINEVİ Nika
YAZAR Lena Nominelli
ÇEVİRMEN
Arzu İcağasıoğlu Çoban
ISBN 9786059386302

Hiçbir Üstad Böyle Kar Etmemiştir: Osmanlı İnşaat Teknolojisi Tarihi



YAYINEVİ Akın Nalça Kitapları
YAZAR
Gülsün Tanyeli
ISBN 6058294219

Mare Nostrum: Mussolini Dönemi'nde Türkiye'de İtalyan Mimarlar, Arkeologlar ve Seyyahlar



YAYINEVİ Boğaziçi Üniversitesi
YAZAR
Erhan Berat Fındıklı
ISBN 9789757638179